

JUGOSLOVENSKI PREGLJED

INFORMATIVNO DOKUMENTARNI
PRIRUČNIK O JUGOSLAVIJI

APRIL 1957

4

JUGOSLOVENSKI PREGLED

GOD. I — APRIL 1957

Urednički odbor

Predsjednik NIKOLA MINČEV. *Članovi*: BOŽIDAR ĐUROVIĆ, dr PAVLE KOVAČ, dr HERBERT KRAUS, SMILJA MESARIĆ, JOVAN POPOVIĆ, MILADA RAJTER, VOJO RAKIĆ, NIKOLA ROT, ALEKSANDAR ŠOKORAC, STANA TOMAŠEVIĆ, dr TONE VRATUŠA, JOŽE ZEMLJAK.

Glavni urednik BOŽIDAR ĐUROVIĆ

Izdavač

PUBLICISTIČKO-IZDAVAČKI ZAVOD „JUGOSLAVIJA“ ,BEOGRAD, Terasije 31

SADRŽAJ

STANOVNIŠTVO

Struktura stanovništva po polu i starosti 167—172

DRUŠTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE

Državna uprava 173—180

Zasedanje Savezne narodne skupštine 181—185

Sednica Saveznog izvršnog veća 186

POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

Peti plenum Saveznog odbora SSRNJ 187—190

Treći plenum Centralnog komiteta Saveza komunista
Hrvatske 190

Razgovori delegacije SKJ i SSRNJ i delegacije Soci-
jalističke partije Italije 190

PRIVREDA

Metalna industrija 191—194

Deset godina spoljne trgovine 195—198

Privreda u prvom tromesečju 1957 199—201

Izmene u načinu raspodele ukupnog prihoda privrednih
organizacija 202

KULTURA

Geološko-istraživačke organizacije 203—204

Jugoslovenska likovna umetnost u inostranstvu 205—206

Književne nagrade u 1956 godini 206

SOCIJALNA POLITIKA I NARODNO ZDRAVLJE

Zaštita ratnih vojnih invalida 207—208

Lekari 209—210

SPOLJNA POLITIKA

Stav i inicijative Jugoslavije u pitanju razoružanja
(1955—1957) 211—214

Poseta potpredsednika SIV-a Svetozara Vukmanovića
Egiptu, Siriji, Libanu i Grčkoj 214

STRUKTURA STANOVNIŠTVA PO POLU I STAROSTI

Stanovništvo Jugoslavije bilo je u prošlosti često izloženo visokim gubicima i dejstvu faktora koji, menjajući sastav stanovništva po polu, po starosti, aktivnosti i dr., narušavaju njegov normalan razvoj.¹

Struktura po polu

Popisi stanovništva izvršeni od 1921 do 1953 godine pokazuju sledeći razvoj ukupnog stanovništva u Jugoslaviji i njegovu strukturu po polu (tabela 1).

Tabela 1

Godine popisa	Broj stanovništva*			Broj muških na 100 ženskih
	svega	muškog	ženskog	
1921	11,984.911	5,879.691	6,105.220	96
1931	13,934.038	6,891.627	7,042.411	98
1948	15,772.098	7,582.461	8,189.637	92
1953	16,936.573	8,205.028	8,731.545	94

* Statistički godišnjak FNRJ, 1956, — strana 51. Podaci se odnose na teritoriju Jugoslavije u doba popisa.

Struktura stanovništva po polu predstavlja problem za mnoge zemlje, naročito za one koje su imale znatno veće ratne gubitke muškog nego ženskog stanovništva. Na osnovu podataka izvesnog broja evropskih zemalja, koje su vršile popise stanovništva od 1946 do 1951 godine,

Tabela 2

	Datum popisa	Broj stanovništva*			Broj muških na 100 ženskih
		svega	muškog	ženskog	
Austrija	1. VI. 1951	6,933.905	3,217.240	3,716.665	86
Belgija	31. XII. 1947	8,512.195	4,199.728	4,312.467	97
Čehoslovačka	22. V. 1947	12,164.095	5,909.732	6,254.363	94
Danska	7. XI. 1950	4,281.275	2,123.100	2,158.175	98
Finska	31. XII. 1950	4,029.803	1,926.161	2,103.642	92
Francuska	10. III. 1946	39,848.182	18,878.120	20,970.062	90
Grčka	7. IV. 1951	7,632.801	3,721.648	3,911.153	95
Holandija	31. V. 1947	9,625.499	4,791.443	4,834.056	99
Irska	8. IV. 1951	2,960.593	1,506.597	1,453.996	104
Jugoslavija	15. III. 1948	15,772.098	7,582.461	8,189.637	92
Mađarska	1. I. 1949	9,207.286	4,424.543	4,782.743	92
Nemačka Demokratska Republika	29. X. 1946	17,313.734	7,379.546	9,934.188	74
Nemačka Savezna Republika	13. IX. 1950	47,695.672	22,350.692	25,344.980	88
Norveška	1. XII. 1950	3,278.546	1,625.351	1,653.195	98
Poljska	14. II. 1946	23,625.435	10,667.152	12,958.283	82
Portugalija	15. XII. 1950	8,441.312	4,060.266	4,381.046	93
Rumunija	25. I. 1948	15,872.624	7,671.569	8,201.055	94
Španija	31. XII. 1950	27,976.755	13,469.684	14,507.071	93
Švajcarska	1. XII. 1950	4,714.992	2,272.025	2,442.967	93
Švedska	31. XII. 1950	7,041.829	3,506.442	3,535.387	99
Ujedinjeno Kraljevstvo: Engleska i Vels	8. IV. 1951	43,757.888	21,015.633	22,742.255	92
Severna Irska	8. IV. 1951	1,370.933	667.821	703.112	95
Škotska	8. IV. 1951	5,096.415	2,434.358	2,662.057	91

* Podaci: »Demographic Yearbook« — 1955, izdanje United Nations, New York.

¹ Reprodukcijski i razvoj stanovništva, kao i podela društvenih i ekonomskih funkcija u stanovništvu, u velikoj meri zavise od njegove polne i starosne strukture. Ravnoteža između muškog i ženskog stanovništva bitni je uslov normalne reprodukcije stanovništva, dok je za pojedine kategorije starosti stanovništva (tzv. starosne kontingente stanovništva) vezano ili obavljanje određenih društvenih funkcija ili briga društva o njima. Tako, stanovnici koji su navršili 18 godina ostvaruju prava punoletnih građana, kao što su aktivno i pasivno biračko pravo, pravo stupanja u brak, zaposlenja itd. Raznim granicama starosti opredeljuje se još niz kontingenata stanovništva, kao što su: deca koja su obavezna

u tabeli 2 je dato poređenje broja muškog i ženskog stanovništva.

Jedino Irska ima veći broj muškog stanovništva. Analiza koeficijenta maskuliniteta (odnosa između broja muškog i broja ženskog stanovništva) iz poslednje kolone table 2 pokazala bi u kojim su zemljama niski koeficijenti posledica ratnih gubitaka, u kojima migracije, a u kojima višeg mortaliteta muškog stanovništva. Jugoslavija ulazi u red zemalja u kojima je ovaj koeficijent relativno nizak pre svega zbog ratnih gubitaka. Uticaj ratnih gubitaka na strukturu stanovništva jedne zemlje ne ceni se samo na osnovu opšteg koeficijenta maskuliniteta. Treba gledati koje su starosne kategorije muškog odnosno ženskog stanovništva imale najjače gubitke i kako su gubici teritorijalno raspoređeni.

Posmatrajući na ovaj način koeficijent maskuliniteta stanovništva u Jugoslaviji izražen u 1948 godini sa 92, a u 1953 godini sa 94, valja imati na umu sledeće momente: a) ratni gubici muškog stanovništva znatno jače bi snizili ovaj koeficijent da i žensko stanovništvo nije pretrpelo velike ratne gubitke; b) teritorijalno posmatrano u Jugoslaviji postoje područja sa znatno nižim koeficijentom od opšteg proseka, dok sa druge strane postoje i područja sa viškovima muškog stanovništva; c) ratni gubici prouzrokovali su najozbiljnije manjkove stanovništva kod stanovništva koje je u 1953 godini bilo staro od 25 do 39 godina, tj. kod kategorije koja najviše učestvuje u reprodukciji stanovništva; d) u pojedinim krajevima postoje osetne razlike u mortalitetu muškog i ženskog stanovništva, što usporava izravnavanje broja muškog i ženskog stanovništva. Izloženi momenti upućuju da se pitanje maskuliniteta i faktora od kojih zavisi njegovo kretanje osvetli po manjim teritorijalnim jedinicama (narodnim republikama i srezovima).

Podaci o broju muškog i ženskog stanovništva po narodnim republikama dobijeni popisima stanovništva u 1948 i 1953 godini prikazani su u tabeli 3.

Tabela 3*

	Godina popisa stanovništva	Svega	Muško	Žensko	Broj muških na 100 ženskih
FNRJ	1948	15,772.098	7,582.461	8,189.637	92
	1953	16,936.573	8,205.028	8,731.545	94
NR Srbija	1948	6,527.966	3,171.201	3,356.765	94
	1953	6,979.154	3,411.534	3,567.620	96
Uža Srbija	1948	4,136.934	2,004.722	2,132.212	94
	1953	4,458.394	2,175.350	2,283.044	95
AP Vojvodina	1948	1,663.212	795.434	867.778	92
	1953	1,712.619	823.574	889.045	93
AKMO	1948	727.820	371.045	356.775	104
	1953	808.141	412.610	395.531	104
NR Hrvatska	1948	3,756.807	1,758.927	1,997.880	88
	1953	3,918.817	1,852.437	2,066.380	90
NR Slovenija	1948	1,391.873	652.872	739.001	88
	1953	1,466.425	693.321	773.104	90
NR Bosna i Hercegovina	1948	2,565.277	1,237.381	1,327.896	93
	1953	2,847.790	1,386.157	1,461.633	95
NR Makedonija	1948	1,152.986	584.002	568.984	103
	1953	1,304.514	659.861	644.653	102
NR Crna Gora	1948	377.189	178.078	199.111	89
	1953	419.873	201.718	218.155	92

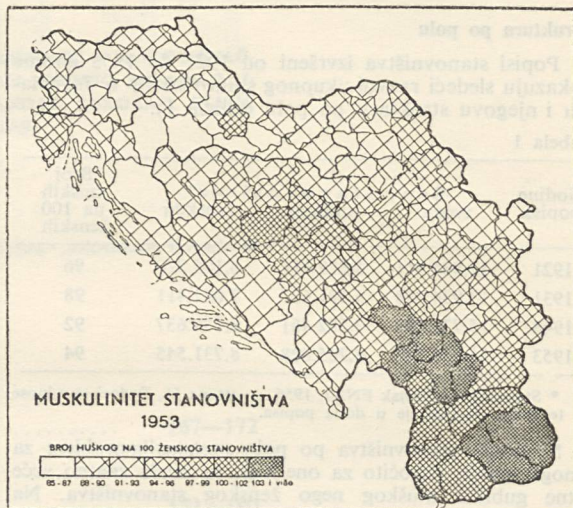
* Statistički godišnjak FNRJ, 1956, — strana 51.

Kako i republički koeficijenti predstavljaju proseke kojima se izravnavaju razlike među srezovima koje su kod nekih narodnih republika znatne, to precizniju predstavu o ravnoteži broja muškog i ženskog stanovništva pokazuje kartogram 1.

Najviši maskulinitet imaju srezovi Autonomne Kosovsko-Metohiske Oblasti i to: Peć (105,7), Kosovska Mitrovica (104,9), Priština (104,8), Gnjilane (104,2) i Prizren (101,4). U Sandžaku srez Novi Pazar ima takođe više muškog stanov-

ništva (103,8). Svi makedonski srezovi imaju umerene viškove muškaraca, i to: Štip (103,5), Titov Veles (103,5), Skopje (102,7), Kumanovo (102,7), Bitolj (102,4), Tetovo (101,1) i Ohrid (100,4). Za razliku od ostalih srezova Bosne i Hercegovine srez Zenica ima više muškog stanovništva (102,6). Najveće viškove ženskog stanovništva imaju srezovi: Gospić (85,0), Sisak (85,0), Trebinje (85,0), Novo Mesto (85,2), Ljubljana (85,4), Dubrovnik (86,0), Slavenska Požega (86,3), Ptuj (86,6) i dr.

Kartogram 1

Navedeni koeficijenti maskuliniteta odnose se na ukupno stanovništvo. Međutim, za odnos broja muškog i ženskog stanovništva značajna je struktura stanovništva po polu u pojedinim starosnim grupama. U tabeli 4 dati su podaci o ukupnom stanovništvu po petogodišnjim grupama starosti i koeficijenti maskuliniteta koji pokazuju u kojim grupama starosti postoji približna ravnoteža između broja muškog i ženskog stanovništva, a u kojima viškovi muškog, odnosno ženskog stanovništva.

Tabela 4

STAROSNA STRUKTURA I MASKULINITET STANOVNIŠTVA U 1953

		G r u p e s t a r o s t i																
		Ukupno	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75 i više
Stanovništvo u hiljadama*																		
FNRJ		16.937	2.084	1.507	1.605	1.757	1.723	1.434	1.066	752	1.087	978	841	629	496	421	292	298
NR Srbija		6.979	810	584	606	696	722	630	461	303	468	423	366	270	216	184	126	116
Uža Srbija		4.458	499	354	376	455	484	426	299	180	301	279	239	169	136	115	76	70
AP Vojvodina		1.713	174	132	138	156	163	150	120	86	125	109	97	80	60	53	38	33
AKMO		808	137	97	91	85	75	54	42	37	42	35	30	21	20	16	12	14
NR Hrvatska		3.919	401	314	345	382	382	322	262	188	277	254	218	170	129	114	78	81
NR Slovenija		1.466	153	123	129	132	137	119	91	73	103	94	85	66	52	44	32	35
NR Bosna i Hercegovina		2.848	426	299	341	365	317	227	152	113	145	133	108	75	56	42	26	24
NR Makedonija		1.305	199	146	136	136	123	105	81	60	73	57	47	33	30	26	22	29
NR Crna Gora		420	59	42	48	46	41	31	20	17	23	18	17	14	13	11	8	11
Koeficijent maskuliniteta (broj muških na 100 ženskih)																		
FNRJ		94	104	104	104	103	103	86	83	83	92	97	92	80	74	73	72	70
NR Srbija		96	105	105	105	104	103	90	90	86	96	101	95	81	76	76	73	67
Uža Srbija		95	104	104	103	103	102	90	90	84	96	102	97	79	76	75	72	66
AP Vojvodina		93	104	103	103	101	101	86	85	89	94	94	92	83	75	74	70	65
AKMO		104	107	111	118	109	111	95	98	91	107	108	197	90	84	88	85	74
NR Hrvatska		90	103	103	102	103	103	82	76	80	86	89	87	77	68	67	68	68
NR Slovenija		90	103	103	102	103	100	82	76	84	88	88	85	76	71	68	69	75
NR Bosna i Hercegovina		95	104	104	103	102	106	80	72	71	89	101	92	85	79	77	74	65
NR Makedonija		102	105	106	107	104	101	96	100	103	110	110	102	94	84	83	88	100
NR Crna Gora		92	106	104	104	100	99	87	80	69	82	96	82	78	76	82	78	66

* Statistički godišnjak FNRJ, 1957.

U svim narodnim republikama (sem Makedonije) postoje osetni manjkovi muškog stanovništva u grupama starosti od 25 do 44 godine, tj. u generaciji koja predstavlja upravo glavni deo fertilnog stanovništva i od koje zavisi reprodukcija stanovništva. Najveći manjak muškog stanovništva pokazuje petogodište od 35 do 39 godina (82). Najnepovoljniji odnos broja muškog i ženskog stanovništva od 25 do 44 godine starosti ima Bosna i Hercegovina (prosečno 77), a zatim Slovenija (prosečno 82). U mladim godištimu je maskulinitet povoljniji i kreće se iznad 100 u svim narodnim republikama sve do starosti od 20 godina.

Struktura stanovništva po polu se formira i menja pod dejstvom tri osnovna faktora: odnosa između broja živorođene muške i ženske dece, različitog mortaliteta muškog, odnosno ženskog stanovništva i migracije stanovništva.

Utvrdeno je da se rađa nešto više muške nego ženske dece. Maskulinitet novorođenčadi je prilično konstantan i u Jugoslaviji se u poslednjih trideset godina stalno kreće oko 107 muške na 100 ženske dece. Zato u mladim godištimu preovlađuje muško stanovništvo.

Višak muškaraca postepeno se smanjuje zbog toga što je mortalitet kod muškog stanovništva, po pravilu, viši nego kod ženskog. Na osnovu podataka o mortalitetu u vremenu od 1951 do 1955 godine dobijaju se prosečne stope mortaliteta (broj umrlih na 1.000 živih stanovnika) muškog i ženskog stanovništva, koje pokazuje tabela 5.

Tabela 5

	Prosečne stope mortaliteta za period 1951—1955 g.		Odnos stope muških prema stopi ženskih
	muških	ženskih	
FNRJ	12,5	11,7	106,8
NR Srbija	12,0	11,8	101,6
Uža Srbija	11,9	10,8	110,1
AP Vojvodina	12,4	11,1	111,7
AKMO	17,2	19,1	90,0
NR Hrvatska	12,1	10,5	115,2
NR Slovenija	11,3	9,8	115,3
NR Bosna i Hercegovina	14,5	13,1	110,6
NR Makedonija	14,0	14,2	98,6
NR Crna Gora	10,2	9,6	106,2

Više stope smrtnosti ženskog stanovništva u AKMO i Makedoniji objašnjavaju viškove muškaraca u tim krajevima. Viša smrtnost ženskog stanovništva karakteristična je za zaostale krajeve gde se žene iscrpljuju rađajući veliki broj dece pod nepovoljnim materijalnim, stanbenim, higijenskim i drugim uslovima. Više stope mortaliteta ženskog stanovništva u AKMO i Makedoniji ublažuju razlike između stopa u drugim narodnim republikama, tako da se, kao što se vidi iz tabele 6, Jugoslavija ubraja među zemlje sa relativno niskom razlikom između mortaliteta muškog i ženskog stanovništva.

Migracije, koje najčešće imaju ekonomski karakter, predstavljaju za zemlje iz kojih stanovništvo emigrira faktor koji i neposredno i posredno utiče na strukturu stanovništva po polu. Neposredni uticaj migracija ogleda se u tome što većinom odlazi muško stanovništvo, a posredni uticaj dolazi do izražaja smanjenjem nataliteta zbog smanjenja mogućnosti stupanja u brak ženskog stanovništva. Smanjenje nataliteta znači istovremeno manji priliv viška rođene muške dece koji predstavlja prirodnu kompenzaciju manjka

muškog stanovništva. Na ovaj način emigracija muškog stanovništva u širim razmerama može dovesti do ozbiljnih poremećaja u normalnom razvoju stanovništva.

Tabela 6

	Godina na koju se stope odnose	Stope mortaliteta*		Odnos između stopa (ženski = 100,0)
		muških	ženskih	
Austrija	1953	13,1	11,0	119,1
Belgija	1953	13,1	11,1	118,0
Danska	1954	9,4	8,7	108,0
Finska	1953	10,3	9,0	114,4
Francuska	1953	13,6	12,4	109,7
Holandija	1953	8,0	7,3	109,6
Irska	1951	14,9	13,7	108,7
Italija	1951	11,0	9,7	113,4
Jugoslavija	1953	12,8	12,1	105,8
Nemačka Savezna Republika	1953	12,0	10,1	118,8
Norveška	1953	8,7	8,2	106,1
Portugalija	1954	11,5	10,4	110,6
Španija	1950	11,6	10,2	113,7
Švajcarska	1953	10,8	9,6	112,5
Švedska	1953	9,9	9,5	104,2
Ujedinjeno Kraljevstvo:				
Engleska i Vels	1953	12,2	10,7	114,0
Severna Irska	1954	11,5	10,4	110,6
Škotska	1954	12,9	11,2	115,2

* Podaci: »Demographic Yearbook«, — 1955, izdanje United Nations, New York.

Struktura po starosti

Struktura stanovništva po starosti razvija se pod uticajem istih faktora kao i struktura po polu. Viši ili niži natalitet u toku niza godina, opšti mortalitet i mortalitet odojčadi, ratovi, ekonomske krize, migracije, epidemije i drugi vanredni gubici stanovništva odražavaju se na strukturi stanovništva po starosti. Dok struktura stanovništva po polu pokazuje konačni efekat dejstva raznih faktora koji su na nju uticali, struktura po starosti pokazuje koje su kategorije stanovništva i u kojoj meri bile pod uticajem pojedinih faktora.

Na strukturi stanovništva po starosti dobijenoj na osnovu popisa stanovništva 1953 godine, a prikazanoj u vidu starosne piramide (grafikon 1), mogu se uočiti sve značajnije promene u brojnom stanovništvu Jugoslavije od Prvog svetskog rata do danas.

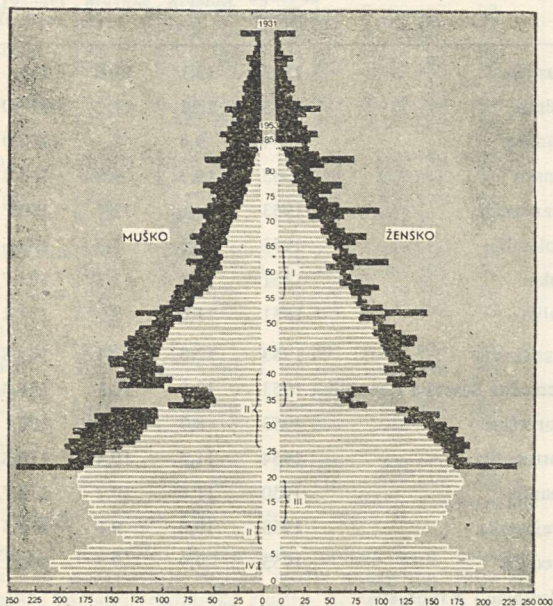
Široka osnova piramide, brzo sužavanje njenih strana i njen oštar vrh odraz su visokog nataliteta i relativno visokog mortaliteta stanovništva. Razvijenijsa desna strana piramide pokazuje da je žensko stanovništvo brojnije, a njegova podela po starosti pravilnija nego kod muškog stanovništva.

Useci i ulegnuća na piramidi pokazuju u kojoj su meri ratovi, ekonomske krize, međunarodna situacija i dr. uticali na broj stanovništva pojedinih generacija. Relativno blago udubljenje na piramidi kod stanovništva starog 55 do 65 godina (na grafikonu označeno sa I) posledica je ratnih gubitaka u Prvom svetskom ratu. Duboki useci od 34 do 38 godine (I plus II) starosti proističu iz dvostrukih ratnih

gubitaka koje su pretrpela ta godišta. To su u prvom redu lica rođena od 1914 do 1918, kada je zbog rata natalitet bio jako snižen (zbog čega se obično nazivaju »krnja godišta«), a dečji mortalitet povećan. Ista generacija je u

Stanovništvo po starosti

Grafikon 1

Drugom svetskom ratu pretrpela relativno visoke gubitke, jer je tada bila stara od 23 do 27 godina. Ovaj duboki usek nalazi se u širem ulegnuću, od 25 do 40 godine, koje odražava neposredne ratne gubitke stanovništva u Drugom svetskom ratu, dok su njegovi posredni gubici nastali zbog smanjenog nataliteta za vreme rata izraženi u useku (II) kod stanovništva starog od 6 do 10 godina. Ekonomska kriza, ulaženje u fertilni period »krnjih generacija« iz Prvog svetskog rata, i početak rata u Evropi uslovili su

sužavanje piramide (III) u delu koji se odnosi na stanovništvo staro od 11 do 18 godina. Međunarodna situacija, ekonomski pritisak kome je Jugoslavija bila izložena od 1948 do 1951 godine, i nerodna 1950 godina, koja je ozbiljno pogodila poljoprivredno stanovništvo, ostavili su traga na starosnoj strukturi stanovništva u vidu manjeg useka (IV) koji se odnosi na broj dece stare jednu i dve godine.

Konture starosne piramide postavljene iza piramide od 1953 godine, o kojoj je bilo reči, pokazuju starosnu strukturu prema popisu stanovništva iz 1931 godine. Osenčena razlika između kontura obeju piramida prikazuje gubitke stanovništva od 1931 do 1953 godine².

Razlike između starosnih piramida od 1953 i 1931 godine pokazuju: da je muško stanovništvo imalo znatno veće gubitke nego žensko; da se naročito ističu gubici muškog stanovništva od 24 do 50 godine starosti vezani najvećim delom za direktne ratne gubitke u Prvom i Drugom svetskom ratu. Sem toga, vidi se da je u popisu 1953 godine osetno poboljšao kvalitet podataka o starosti, naročito kod ženskog stanovništva, jer je smanjena pojava zaokružavanja starosti na godine koje se završavaju nulom ili peticom.

U tabeli 7 dati su podaci o najvažnijim kontingentima stanovništva Jugoslavije po starosti prema popisima stanovništva od 1921 do 1953 godine.

Promene nastale u broju stanovnika pojedinih kontingenata imaju veliki praktični značaj. U 1953 godini kontingent dece obavezne da posećuju školu, stare od 7 do 10 godina, bio je veoma nizak, čak manji nego u 1921 godini. Međutim, u kontingentu pretškolske dece bilo je preko 500.000 dece više nego u 1948 godini.

Kontingent za rad sposobnog stanovništva porastao je u toku svega 5 godina (od popisa 1948 do popisa 1953 godine) za blizu milion lica, koja je trebalo zaposliti; birački kontingent porastao je u istom periodu za preko milion i sto hiljada lica koja su počela da vrše odgovarajuće društvene funkcije, itd.

Tabela 7

Starosni kontingenti stanovništva	1921		Prema rezultatima popisa stanovništva iz godine:				1953	
	broj	‰	broj	‰	broj	‰	broj	‰
Ukupno stanovništvo	11,692.730	100,0	13,934.038	100,0	15,772.098	100,0	16,936.573	100,0
Odojčad — deca do 1 godine	429.014	3,7	476.466	3,4	404.438	2,6	496.817	2,9
Pretškolska deca od 0 do 6 godina	1,701.958	14,5	2,705.882	19,4	2,290.650	14,5	2,748.745	16,2
Školska deca od 7 do 10 godina	1,215.281	10,4	1,345.609	9,7	1,383.986	8,8	1,102.130	6,5
Školska deca od 11 do 14 godina	1,150.829	9,8	773.756	5,5	1,457.001	9,2	1,309.198	7,7
Radno stanovništvo od 15 do 64 godine	7,008.810	59,9	8,368.404	60,1	9,758.782	61,9	10,764.889	63,6
Punoletno stanovništvo staro 18 i više godina	6,824.155	58,4	8,383.585	60,2	9,594.353	60,8	10,740.981	63,4
Fertilno žensko stanovništvo od 15 do 49 godina	3,009.724	50,5	3,551.996	50,4	4,211.950	51,4	4,544.601	52,0
Stanovništvo staro 65 i više godina	815.357	7,0	953.543	6,8	880.848	5,6	1,010.519	6,0

* Procenti učešća pojedinih kontingenata računati su u odnosu na ukupno stanovništvo, sem kod fertilnog ženskog stanovništva koji su računati prema ukupnom ženskom stanovništvu.

² U apsolutnom izrazu ove razlike su veće, jer je popisom 1953 godine obuhvaćena i teritorija Istre, Slovenačkog Primorja i dr., čime je povećano stanovništvo Jugoslavije za oko 700.000 stanovnika. Iako

nije poznata struktura ovog stanovništva po starosti, pretpostavlja se da nije u toj meri deformisana da bi mogla bitno uticati na zaključke koji se mogu doneti na osnovu razlika dveju starosnih piramida.

Tabela 8 pokazuje učešće pojedinih starosnih kontingenata u ukupnom stanovništvu po narodnim republikama.

Tabela 8

Starosni kontingenti stanovništva		FNRJ	Srbija svega	Uža Srbija	APV	AKMO	Hrvatska	Slovenija	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora
Ukupno stanovništvo	u hiljadama	16.937	6.979	4.458	1.713	808	3.919	1.466	2.848	1.305	420
	u procentima	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Odojčad — (deca do 1 godine)	u hiljadama	497	195	121	38	36	89	32	116	50	14
	u procentima	2,9	2,8	2,7	2,1	4,5	2,3	2,2	4,1	3,8	3,3
Preškolska deca od 0 do 6 godina	u hiljadama	2.749	1.082	665	238	180	550	208	566	264	79
	u procentima	16,5	15,5	14,9	13,9	22,2	14,0	14,2	19,9	20,2	18,8
Školska deca od 7 do 10 god.	u hiljadama	1.102	421	254	94	73	232	95	215	109	30
	u procentima	6,5	6,0	5,7	5,5	9,0	5,9	6,5	7,5	8,4	7,1
Školska deca od 11 — 14 g.	u hiljadama	1.309	496	310	112	73	279	102	284	108	40
	u procentima	7,7	7,1	7,0	6,5	9,0	7,1	7,0	10,0	8,3	9,5
Stanovništvo u doba radne sposobnosti (od 15 do 64 godine)	u hiljadama	10.765	4.554	2.968	1.145	441	2.585	950	1.690	746	240
	u procentima	63,6	65,2	66,6	66,8	54,6	66,0	64,8	59,3	57,2	57,1
Punoletno stanovništvo (staro 18 i više godina)	u hiljadama	10.741	4.576	2.968	1.177	431	2.632	983	1.564	743	242
	u procentima	63,4	65,5	66,6	68,7	53,3	67,2	67,1	54,9	56,9	57,6
Fertilno žensko stanovništvo od 15 — 49 god.	u hiljadama	4.545	1.885	1.234	470	181	1.091	395	757	313	103
	u procentima	52,0	52,8	54,1	52,9	45,7	52,8	51,1	51,8	48,5	47,3
Stanovništvo staro 65 i više godina	u hiljadama	1.011	426	261	123	42	273	112	93	77	31
	u procentima	6,0	6,1	5,8	7,2	5,2	7,0	7,6	3,3	5,9	7,4

Međusobno upoređenje i preciznije izražavanje razlika u starosnoj strukturi stanovništva pojedinih narodnih republika, može se dati podacima o prosečnoj starosti stanovništva na dan popisa stanovništva (31 marta 1953 godine) prikazanim u tabeli 9.

Tabela 9

	Prosečna starost* stanovništva u 1953 godini	
	muško	žensko
FNRJ	27,7	29,5
NR Srbija	28,6	30,0
Uža Srbija	28,5	29,9
AP Vojvodina	30,3	32,3
AKMO	24,2	25,7
NR Hrvatska	29,3	31,9
NR Slovenija	29,8	32,2
NR Bosna i Hercegovina	23,4	25,0
NR Makedonija	26,2	26,7
NR Crna Gora	26,1	28,7

* Prema članku: »Smrtnost i srednje trajanje života u FNRJ« »Socijalna politika« broj 3 — 1957 god.

Niska prosečna starost stanovništva u kome je učešće kontingenata dece visoko kao što je u AKM Oblasti, u Crnoj Gori, Makedoniji i Bosni i Hercegovini povlači relativno niske procenite aktivnog stanovništva, koje je na taj način visoko opterećeno brojnim izdržavanim stanovništvom (u AKM Oblasti dolaze na 100 aktivnih 224 izdržavana lica, u Crnoj Gori 146, u Makedoniji 137, u Bosni i Hercegovini 125, dok je u ostalim narodnim republikama broj

aktivnih veći od broja izdržavanih). Sa gledišta reprodukcije stanovništva, kao i njegove ekonomske strukture, niska prosečna starost stanovništva ne može se smatrati povoljnom.

Na osnovu podataka o prosečnoj starosti i tablica smrtnosti kojima se raspolaže samo za NR Hrvatsku i NR Sloveniju, može se dati pregled srednjeg trajanja života, koje stanovništvo pojedinih narodnih republika, prema sadašnjem stanju mortaliteta, može očekivati, a koji se vidi u tabeli 10.

Tabela 10

	Očekivano srednje trajanje života* (u 1953 godini)	
	muških	ženskih
FNRJ	54,6	59,3
NR Srbija	56,3	60,3
Uža Srbija	56,1	60,1
AP Vojvodina	59,6	64,9
AKMO	47,6	51,6
NR Hrvatska	59,2	63,5
NR Slovenija	58,7	64,8
NR Bosna i Hercegovina	46,0	50,3
NR Makedonija	51,5	53,7
NR Crna Gora	51,4	57,6

* Podaci iz članka: »Smrtnost i srednje trajanje života u FNRJ« »Socijalna politika« broj 3 — 1957 god.

Na osnovu ovih podataka koji se — s obzirom na primenjeni postupak izračunavanja — mogu uzeti samo kao orijentacioni, vidi se da je srednje trajanje života muškaraca manje nego žena i da postoje znatne razlike po narodnim republikama.

Prosečne starosti i srednje trajanje života stanovništva nekih evropskih zemalja vidi se iz tabele 11.

Tabela 11

	u godini	Prosečna starost		prema mortalitetu iz godine	Srednje trajanje života (u 1953 godini)	
		muških	ženskih		muških	ženskih
Austrija	1951	34,3	36,9	1949—1951	61,9	67,0
Belgija	1947	35,0	36,5	1946—1949	62,0	67,3
Danska	1950	32,6	33,6	1946—1950	67,8	70,1
Engleska sa Velsom	1951	34,4	36,5	1953	67,3	72,4
Finska	1950	28,6	31,5	1946—1950	58,6	65,9
Francuska	1946	34,0	36,8	1950—1951	63,6	69,3
Holandija	1947	29,9	30,7	1950—1952	70,6	72,9
Jugoslavija	1953	27,7	29,5	1948—1952	54,6	59,3
Nemačka Demokratska Republika	1946	33,9	35,7	...	...	...
Nemačka Savezna Republika	1950	34,3	35,4	1949—1951	64,6	68,5
Norveška	1950	33,0	34,8	1946—1950	69,2	72,6
Poljska	...	...	...	1948	55,6	62,5
Švedska	1950	34,3	35,5	1946—1950	69,0	71,6
Švajcarska	1950	33,2	35,3	1939—1944	62,7	67,0

Po prosečnoj starosti stanovništva Jugoslavija se ubraja među zemlje sa najmlađim stanovništvom. Struktura stanovništva po starosti, relativno visok natalitet i drugi faktori uslovljavaju da se po srednjem trajanju života

Jugoslavija nalazi među zemljama u kojima istorijski razvitak, ekonomska snaga i životni standard nalaze odraza u relativno niskom srednjem trajanju života stanovništva.

M. B.

DRŽAVNA UPRAVA¹

Prema zakonu o državnoj upravi (ZDU) od 26. marta 1956. uprava se sastoji: u neposrednom izvršenju i staranju o izvršenju zakona, društvenih planova i drugih propisa i akata donesenih na osnovu zakona, u organizovanju upravne i druge stručne službe i u vršenju stručnih poslova za predstavnička tela i njihove izvršne organe. Sve ovo su upravni poslovi².

Organi uprave kao deo državnog aparata. — Zakon o državnoj upravi određuje koje vrste organa uprave mogu postojati u saveznom i republičkom državnom aparatu. Vrste organa uprave autonomnih jedinica (Autonomne Pokrajine Vojvodine i Autonomne Kosovsko-Metohiske Oblasti) određuju se zakonom NR Srbije, a vrste organa uprave narodnih odbora republičkim zakonom u skladu sa ZDU i Opštim zakonom o uređenju opština i srezova (od 1955). Konkretno organe uprave pojedinih političko-teritorijalnih jedinica (Federacija, narodna republika, autonomna jedinica, srez, opština) određuju: Savezni zakon o saveznom organima uprave i uredbe Saveznog izvršnog veća — za savezne organe uprave; republički zakoni o organima uprave u republici i uredbe republičkih izvršnih veća — za republičke organe uprave; odluke predstavničkih tela autonomnih jedinica i propisi njihovih izvršnih veća — za organe uprave autonomnih jedinica; statuti i odluke narodnih odbora srezova i opština — za lokalne organe uprave.

U okviru saveznog i republičkog državnog aparata mogu postojati sledeće vrste organa uprave: državni sekretarijati, komiteti, sekretarijati izvršnih veća, uprave, direkcije, upravne ustanove, inspektorati i komisije. Uprave, direkcije i inspektorati mogu biti samostalni organi uprave ili u sastavu samostalnih organa uprave. Za upravne poslove iz nadležnosti narodnih republika postoje saveti u oblastima javnih službi gde se ostvaruje društveno upravljanje (prosveta, kultura, zdravstvena služba, socijalno staranje). Zakonom ili uredbom izvršnog veća mogu se osnovati i povremeni organi uprave za obavljanje vanrednih i povremenih poslova.

Pokrajinski i oblasni organi uprave mogu biti: pokrajinski odnosno oblasni sekretarijati, sekretarijati izvršnih veća predstavničkih tela autonomnih jedinica, uprave, direkcije, upravne ustanove, inspektorati i komisije. I autonomne jedinice imaju savete kao izvršno-upravne organe.

Narodni odbor sreza može imati sledeće organe uprave: sekretarijate, uprave, direkcije, inspektorate, upravne ustanove i upravne komisije i savete kao izvršno-upravne organe.

Narodni odbor opštine ima, po pravilu, sekretarijat kao jedinstven organ uprave, za obavljanje svih redovnih poslova iz delokruga organa uprave opštine. U razvijenijim opštinama mogu se — za pojedine upravne oblasti ili za više srodnih upravnih oblasti — osnovati odeljenja, otseci, uprave, inspektorati, direkcije, upravne ustanove kao organi uprave; u vrlo razvijenim opštinama mogu se, pored ovih organa uprave, osnovati i sekretarijati za pojedine ili više srodnih upravnih oblasti. I opštine imaju savete kao izvršno-upravne organe.

Državni sekretarijati se osnivaju za one grane uprave koje su u celini u nadležnosti Federacije odnosno narodne republike, ili u kojima su upravni poslovi odgovarajuće grane uprave u znatnom obimu u nadležnosti Federacije odnosno narodne republike, a obavljaju ih i odgovarajući republički, sreski i opštinski organi uprave odgovarajuće

grane uprave. U delokrug državnog sekretarijata dolaze svi poslovi odgovarajuće grane uprave ukoliko pojedini od tih poslova nisu, zakonom ili uredbom, stavljeni u nadležnost drugih organa. Osnivanje, spajanje, ukidanje i određivanje delokruga državnih sekretarijata vrši se samo zakonom.

Državni sekretarijati neposredno izvršuju propise i druge akte narodnih skupština i njihovih izvršnih organa; staraju se o izvršenju tih propisa i akata; sarađuju u pripremi propisa i ostalih akata drugih saveznih odnosno republičkih organa uprave koji se odnose na pitanja iz njihovog delokruga; donose pravne propise; vrše nadzor nad zakonitošću rada određenih organa uprave, samostalnih ustanova i organizacija; na zahtev Izvršnog veća ili kad je to predviđeno propisima pripremaju nacrt zakona i nacrt propisa izvršnih veća; daju mišljenja Veću o nacrtima propisa koje im drugi organi uprave predlažu a odnose se na pitanja iz njihovog delokruga.

Državnim sekretarijatom rukovodi jedno lice, državni sekretar, koji može imati jednog ili više potsekretara i pomoćnika sekretara. Državni sekretar donosi propise — pravilnike, naredbe i uputstva — za koje je ovlašćen; organizuje obavljanje poslova; postavlja i razrešava službenike ukoliko nije drukčije propisano; on je najviši disciplinski starešina u sekretarijatu. Državnog sekretara postavlja i razrešava izvršno veće, kome je odgovoran za blagovremen, zakonit i pravilan rad sekretarijata. Za državne sekretare i potsekretare mogu se postaviti i narodni poslanici; ali ih na tom položaju ne štiti poslanički imunitet.

Komitet je organ uprave koji rešava o poslovima od zajedničkog interesa za savezne odnosno republičke organe uprave i ustanove u određenoj oblasti; obavlja i druge upravne poslove iste oblasti iz nadležnosti Federacije odnosno narodne republike. Komiteti se osnivaju, ukidaju i spajaju i njihov se delokrug određuje samo zakonom; pojedini komiteti mogu imati rang, ovlašćenja i dužnosti državnog sekretarijata. Komitet je kolegijalni upravni organ, koji sačinjavaju predsednik i određeni broj članova. Predsednik postavlja i razrešava izvršno veće, a članovi su stalni predstavnici državnih sekretarijata i drugih organa uprave i ustanova određenih zakonom. Kao kolegijalni organ, komitet je nosilac ovlašćenja i dužnosti iz delokruga komiteta kao upravnog organa. Zakonom ili uredbom mogu se predsedniku komiteta dati određena prava i dužnosti iz nadležnosti komiteta.

Sekretarijati izvršnog veća obavljaju stručne poslove koji spadaju u nadležnost Izvršnog veća i upravne poslove u onim oblastima uprave gde je nadležnost Federacije odnosno narodne republike takvog obima da nema uslova za obrazovanje državnih sekretarijata. I sekretarijati izvršnih veća su osnovni savezni odnosno republički upravni organi tj. u njihovom delokrugu se nalaze svi poslovi odgovarajuće grane odnosno oblasti uprave iz nadležnosti Federacije odnosno narodne republike, ukoliko pojedini od tih poslova nisu stavljeni u nadležnost drugih organa.

Sekretarijati izvršnih veća se osnivaju, ukidaju i spajaju a njihov delokrug određuje uredbom izvršno veće, koja se podnosi na naknadnu potvrdu narodnoj skupštini. Sekretarijati izvršnih veća, kao stručna služba, proučavaju i stručno obrađuju pitanja o kojima rešava izvršno veće; podnose veću, na svoju inicijativu ili na njegov zahtev, predloge i mišljenja o tim pitanjima; prikupljaju podatke i druge materijale o stanju i potrebama u odgovarajućoj oblasti državne i društvene delatnosti; pripremaju nacrt propisa i drugih akata koje donosi izvršno veće, osim onih čije pripremanje spada u delokrug državnih sekretarijata ili drugih organa uprave; sarađuju sa ustanovama i organizacijama; pokreću inicijativu za pretresanje i usklađivanje poslova od zajedničkih interesa za ustanove, samoupravne organizacije i organe uprave u odgovarajućoj oblasti i radi utvrđivanja predloga o kojima rešava izvršno veće.

Kao samostalni organi uprave oni se staraju o izvršenju propisa i akata predstavničkih tela i njihovih izvršnih organa; neposredno izvršuju te propise i akte; sarađuju u pripremi propisa i akata drugih saveznih odnosno republičkih organa uprave koji se odnose na pitanja iz njihovog delokruga.

¹ Kod pojma državne uprave treba razlikovati upravu kao funkciju, odnosno kao način vršenja vlasti i obavljanja poslova i upravu u organizacionom smislu — kao skup organizacionih jedinica, organa koji su kao deo državnog aparata glavni nosioci i vršioци upravnih poslova.

² Za pojam upravnih poslova nije bitno na koju se oblast društvenog života odnose, nego na koji se način ti poslovi obavljaju. Nema isključive oblasti upravne delatnosti. Iako su javni red i mir, narodna odbrana, spoljni odnosi i dr. karakteristične oblasti društvenog života u kojima organi uprave dolaze do izražaja u većoj meri, jer imaju operativnu ulogu, i u tim oblastima predstavnička tela i politički izvršni organi donose propise, a sudovi raspravljaju sporove koji mogu nastati povodom povrede prava i interesa, opštih i ličnih.

Na čelu sekretarijata izvršnog veća je sekretar koji ima položaj državnog potsekretara ili pomoćnika državnog sekretara. Sekretar organizuje obavljanje poslova u sekretarijatu, postavlja i razrešava službenike, i najviši je disciplinski starišina u sekretarijatu. On donosi propise (pravilnike, naredbe i uputstva) za koje je ovlašćen sekretarijat. Sekretar je odgovoran izvršnom veću.

Republički saveti su izvršno-upravni organi koji imaju dve vrste funkcija: jedan deo funkcija izvršnih veća, kao političko-izvršni organi, koji daju direktive organima uprave iz određene grane odnosno oblasti uprave, donose propise i daju preporuke samostalnim ustanovama; u okviru saveta kao organa — pored kolegijalnog tela saveta — postoji i **sekretarijat saveta** koji je u pravom smislu upravni organ. Savet kao kolegijalno telo samo izuzetno obavlja upravne poslove, koje — po pravilu — obavlja sekretarijat saveta na čijem čelu je sekretar, član saveta.

Savet je, po svom sastavu, državno-društveni organ, te ima dve vrste članova. Predsednika i deo članova imenuje izvršno veće republike, a drugi deo članova delegiraju društvene organizacije, ustanove i drugi forumi određeni zakonom narodne republike.

Saveti se osnivaju u oblasti prosvete, kulture, narodnog zdravlja, socijalne politike i u drugim oblastima gde se ostvaruje društveno upravljanje. U pogledu prava i dužnosti, savet ima isti položaj kao državni sekretarijat. Sekretar saveta ima položaj sekretara izvršnog veća.

Uprave se osnivaju radi obavljanja određenih upravnih poslova koji zahtevaju posebno organizovanu službu i samostalnost u radu. One u okviru svoga delokruga neposredno izvršuju propise i druge akte pretstavničkih tela i njihovih izvršnih organa; staraju se o izvršenju tih propisa i akata.

U pogledu zakonitosti rada uprava je pod nadzorom određenog državnog sekretarijata ili sekretarijata izvršnog veća. Nadležni sekretarijat može obustaviti izvršenje akata uprave donetih van upravnog postupka i predložiti izvršnom veću da ih poništi ili ukine. Akti uprave, doneti u upravnim postupku, po pravilu su konačni.

Sekretarijat koji nadzira određenu upravu može tražiti izveštaj o njenom radu i mišljenje o pitanjima iz njenog delokruga i davati joj stručna uputstva. Uprava upućuje svoje predloge i mišljenja izvršnom veću preko nadležnog sekretarijata.

Direkcije se osnivaju za obavljanje određenih upravnih i sa njima povezanih privrednih poslova kad vršenje ovih poslova zahteva posebno organizovanu službu i samostalnost u vršenju službe i poslovanju. Direkcije, po pravilu, imaju položaj, ovlašćenja i dužnosti uprave. Direkciji se zakonom ili uredbom može priznati svojstvo pravnog lica; inače, ona se u pravnom prometu pojavljuje kao organ Federacije odnosno narodne republike u sklopu čijeg se državnog aparata nalazi.

Upravne ustanove se mogu pojaviti pod raznim nazivima, kao zavod, institut, ured, biro i sl. One su organi koji proučavaju, istražuju i naučnim metodama obrađuju pitanja iz određene oblasti; pripremaju materijale za potrebe političko-teritorijalnih jedinica ili pojedinih organa uprave. Zakonom (saveznim ili republičkim) i uredbom (saveznog ili republičkog izvršnog veća) može se upravnoj ustanovi poveriti i obavljanje određenih upravnih poslova, u čemu ona, ako drukčije nije propisano, ima ovlašćenja i dužnosti uprave. Uredbom o osnivanju upravne ustanove može se propisati da određena prava nadzora nad njom ima neki od državnih sekretarijata ili drugi samostalni organ uprave. Organ koji nadzira rad upravne ustanove može joj određivati pojedine zadatke u okviru njenog delokruga i imati druga prava i dužnosti određene propisima.

Inspektorati se osnivaju radi ostvarenja neposrednog nadzora nad pridržavanjem zakona i drugih propisa od strane ustanova, organizacija i građana — kad ovi poslovi nadzora zahtevaju posebnu organizovanu stručnu službu i samostalnost u vršenju inspekciskih ovlašćenja. Inspektorati obavljaju preglede; izdaju privremena naređenja; donose mere obezbeđenja u slučaju postojanja opasnosti po život i zdravlje ljudi ili za druge opšte interese; preduzimaju administrativne mere i izriču novčane kazne na licu mesta za prekršaj. Posebna ovlašćenja i dužnosti pojedinih inspek-

torata i njihovih inspektora određuju se zakonom ili uredbom na osnovu zakona. Inspektorati imaju položaj uprave, ali, za razliku od nje, protiv prvostepenih rešenja inspektorata može se uvek uputiti žalba organu koji vrši nadzor nad zakonitošću njegovog rada. Inspektorat je dužan da u određenim rokovima podnosi svom nadzornom organu izveštaje o inspekciskoj službi.

Komisije se osnivaju radi obavljanja određenih upravnih poslova koji su od interesa za dva ili više organa uprave, samostalnih ustanova i organizacija, ili spadaju u delokrug pojedinog organa uprave, a po svojoj prirodi zahtevaju kolektivno rešavanje. Komisija je kolegijalno telo i obavlja poslove iz svoje nadležnosti samo na sednicama. Ona ima, po pravilu, položaj uprave. Komisija nema svoj predračun ni svoju sopstvenu stručnu i administrativnu službu, već joj to obezbeđuju državni sekretarijat ili sekretarijat izvršnog veća u čiji opšti delokrug spadaju poslovi iz nadležnosti komisije.

* * *

Uprave, direkcije, upravne ustanove, inspektorati i komisije, u saveznom i republičkom aparatu, osnivaju se, ukidaju i njihov delokrug određuje običnom uredbom, koja se ne mora podnositi na naknadnu potvrdu narodnoj skupštini.

Starišina (upravnik, direktor, glavni inspektor, načelnik) uprave, direkcije, upravne ustanove i inspektorata organizuje rad, disciplinski je starišina i ima u ovom organu uprave prava i dužnosti određene posebnim propisima. On odgovara za blagovremen, zakonit i pravilan rad organa uprave kojom rukovodi; njega postavlja i razrešava nadležno izvršno veće. Predsednika i članove komisije i kolegijalnog organa upravne ustanove postavlja i razrešava izvršno veće ako uredbom o osnivanju nije drukčije propisano.

* * *

Organi uprave imaju svoje unutrašnje organizaciono-upravne jedinice: odeljenja, oteke, urede, referate, biroe i dr. U državnim sekretarijatima i komitetima može postojati i kabinet kao unutrašnja organizaciona jedinica.

Organizacione jedinice prikupljaju i obrađuju podatke i materijale potrebne za obavljanje poslova iz nadležnosti organa uprave; stručno pripremaju materijale za nacrt propisa i drugih akata, elaborate, mišljenja i predloge; donose pojedine upravne akte; preduzimaju upravne radnje; neposredno organizuju obavljanje poslova i službi i vrše administrativno-tehničke poslove iz nadležnosti organa uprave. One su pomoćna, stručna, administrativna i administrativno-tehnička služba organa uprave, a mogu, samo u ime i po ovlašćenju starišine, donositi i određene akte.

U okviru organa uprave mogu postojati i druge forme rada na specifičnim zadacima. Za raspravljanje i davanje mišljenja o pojedinim načelnim pitanjima i o drugim važnim pitanjima iz delokruga odnosnog organa uprave može postojati **kolegijum**. Kolegijum saziva i njegovim radom rukovodi starišina organa uprave ako nije određen drugi službenik. Propisima o unutrašnjoj organizaciji organa uprave može se odrediti da o izvesnim pitanjima mora raspravljati kolegijum pre donošenja odluke. Za proučavanje pojedinih pitanja, za izradu propisa, za davanje mišljenja i predloga, ako su za to potrebna posebna proučavanja ili stručna saradnja i iskustvo što se ne može obezbediti u okviru organa uprave, može se obrazovati i stručna komisija. Za razliku od kolegijuma, u stručnu komisiju mogu da uđu delimično ili u potpunosti stručna lica van dotičnog organa uprave.

Unutrašnju organizaciju državnih sekretarijata i drugih saveznih i republičkih organa uprave i sistematizaciju radnih mesta utvrđuje nadležno izvršno veće uredbom, odnosno odlukom a za lokalne organe — narodni odbor svojom odlukom.

* * *

Pri izvršnim većima ili pojedinim samostalnim organima uprave postoje i **stručni saveti** kao savetodavna tela. Oni se obrazuju radi pretresanja pojedinih pitanja iz određene oblasti, struke ili službe, radi utvrđivanja nacrt propisa i davanja mišljenja i predloga o pitanjima iz delokruga Izvršnog veća, sekretarijata izvršnih veća i drugih samo-

stalnih, saveznih, odnosno republičkih organa uprave. Stručni savet se osniva i njegov delokrug određuje samo propisom nadležnog izvršnog veća. Tim propisom se može odrediti da organ uprave ne sme doneti propise bez prethodnog mišljenja saveta.

Uloga

Organi državne uprave izgubili su po novom ustavnom uređenju od 1953 godine opštu administrativno-operativnu i političko-izvršnu rukovodeću ulogu koju su imali po Ustavu od 1946 godine. Oni su sada organi države za neposredno izvršenje zakona i drugih propisa predstavničkih tela i njihovih političkih izvršnih organa. Glavni zadatak organa državne uprave je sprovođenje u život pravnih propisa i planova i nadzor nad pravilnom primenom i ostvarenjem opšteg državnog interesa izraženog u zakonima i odlukama predstavničkih tela — narodnih skupština i narodnih odbora. Opšta politička, rukovodeća uloga, usmeravanje političkog i društvenog razvitka, regulisanje društvene delatnosti i odnosa su isključivo pravo predstavničkih tela i njihovih političkih izvršnih organa, sa težištem na predstavničkim organima. Izvršna funkcija vlasti podeljena je, funkcionalno i organski, na političku izvršnu funkciju i upravnu funkciju; prvu imaju izvršna veća narodnih skupština, narodni odbori i njihovi saveti, a druga je stavljena u zadatak organima državne uprave.

Prenošenjem upravljanja društvenim poslovima u oblasti privrede, prosvete, kulture i socijalne politike na samoupravne organizacije u privredi, na organe društvenog upravljanja i samostalne ustanove sa društvenim upravljanjem organima državne uprave oduzeta je operativna delatnost, a regulativna je uglavnom svedena na regulisanje »iz druge ruke«.

Decentralizacijom je najveći broj poslova državne uprave prenet na lokalne organe uprave, organe uprave narodnih odbora opština i srezova. U ovako usmerenom političkom i društvenom sistemu Jugoslavije razvio se na širokoj liniji — horizontalno a donekle i vertikalno — mehanizam društvenog upravljanja i samoupravljanja u privrednom i socijalno-kulturnom sektoru. Na politička predstavnička tela nije prešlo težište političke i pravno-normativne aktivnosti, nego na njihove političko-izvršne organe, posebno na izvršna veća.

Izvršna podela rada, podela funkcija između predstavničkih, političko-izvršnih organa i organa uprave horizontalno predviđa da upravne poslove jedne političko-teritorijalne jedinice (Federacije, narodne republike, sresa, opštine) obavljaju — iako ne isključivo, ali po pravilu — upravni organi. Drugi državni organi — izvršna veća, narodni odbori, njihovi saveti i republički saveti — obavljaju samo one upravne poslove koji su im zakonom ili propisima donetim na osnovu zakona stavljeni izričito u nadležnost.

U vertikalnom pravcu, a u okviru državnih organa uprave — podela je utvrđena na taj način što je pretpostavka nadležnosti u korist organa uprave narodnog odbora opštine. Savezni i republički organi uprave neposredno izvršuju zakone i druge propise samo ako je to Ustavom i zakonom određeno, a sreski organi uprave samo ako je to zakonom i drugim propisima određeno.

Samo se zakonom — i to za poslove iz isključive nadležnosti Federacije, odnosno za poslove od opšteg interesa za narodnu republiku — mogu osnivati u opštini i srezu organi uprave koji bi bili neposredno podređeni saveznom odnosno republičkim organima uprave; isto tako, samo se zakonom — za poslove iz nadležnosti sresa — mogu osnivati u opštinama sreski organi uprave.

Sušтина upravne funkcije kao delatnosti sastoji se u neposrednom izvršavanju zakona i drugih propisa. Organi državne uprave obavljaju to neposredno izvršavanjem zakona — vođenjem upravnog postupka, donošenjem rešenja i drugih pojedinačnih pravnih akata i preduzimanjem upravnih radnji i mera.

Organi uprave mogu sprovođiti izvršenje zakona i propisa izvršnih veća i donošenjem svojih propisa za koje su ovlašćeni. Opštinski organi uprave, najbrojniji (oko 2.000), ne mogu uopšte donositi propise, a sreski organi uprave (preko 1.000) samo izuzetno na osnovu izričitog ovlašćenja pod kontrolom drugih organa i u toku samog

donošenja propisa (naredaba). Taj izuzetak potvrđuje pravilo da organi državne uprave — specijalno oni brojniji — obavljaju upravne poslove neposrednim izvršenjem zakona i drugih propisa putem donošenja rešenja i drugih konkretnih, individualnih pravnih akata i preduzimanjem upravnih radnji i upravnih mera.

Donošenje propisa, iako za njega pojedine vrste organa uprave, i to oni najmanje brojni, imaju ili mogu imati ovlašćenja — nije redovna aktivnost organa uprave.

Savezni (60 centralnih) i republički organi uprave (oko 350) mogu donositi propise samo kad su za to posebno ovlašćeni, i to državni sekretarijati i republički saveti ako se radi o izvršenju zakona, a svi ostali savezni i republički organi uprave ako se radi o izvršenju bilo zakona bilo propisa izvršnih veća. Pravilnike, naredbe i uputstva za izvršenje zakona ne mogu donositi ni državni sekretarijati, osnovni savezni i republički upravni organi ako ih zakon nije izričito za to ovlastio. Bez izričitog ovlašćenja, državni sekretarijati i republički saveti mogu donositi propise jedino za izvršenje propisa izvršnih veća. Propisima organa uprave mogu se za građane, samostalne ustanove i organizacije stvarati obaveze i za državne organe utvrđivati nadležnosti (tj. ovlašćenja i dužnosti) samo kad je organ uprave posebno i izričito zakonom ovlašćen da ustanovljava takve obaveze odnosno nadležnosti.

Organi uprave se staraju o izvršenju zakona i drugih propisa i njihovim praćenjem ukoliko to izvršenje obavljaju drugi organi uprave nad kojima se vrši nadzor, odnosno samostalne ustanove, organizacije i građani, zatim davanjem objašnjenja, izdavanjem stručnih uputstava za rad i ukazivanjem stručne pomoći. Ovde dolazi i ostvarivanje nadzora i nadzornih prava putem raznih pregleda, inspekcija, revizija, putem donošenja rešenja o obustavljanju akata, davanjem predloga predstavničkim telima ili njihovim izvršnim organima da se određeni akti ukinu ili ponište, čak i poništavanjem ili ukidanjem određenih akata nižih organa uprave, samostalnih ustanova i organizacija. Kontrolno-nadzorna delatnost organa uprave u cilju staranja o izvršenju zakona i drugih propisa jeste tipični posao državne uprave. Ona se obavlja od strane raznih organa, posebnih inspektorata, inspekciskih službi i drugih organa i službi — i u različitim sektorima društvenog života. Staranje o izvršenju zakona i drugih propisa ostvaruje se u odnosu na građane, samostalne ustanove i organizacije i davanjem prethodnih dozvola ili naknadnih odobrenja za određene njihove delatnosti.

Organizovanje upravne i druge stručne službe od strane organa uprave sastoji se u pripremanju svih potrebnih faktora za ostvarenje zadataka određenih pravnim propisima i drugim aktima predstavničkih tela i njihovih izvršnih organa: raspoređivanjem službenika na određena radna mesta, nabavljanjem i raspoređivanjem materijalnih sredstava i stavljanjem u dejstvo, koordiniranjem, usmeravanjem i kontrolisanjem svih faktora koji ostvaruju određene zadatke.

Upravni organi obavljaju stručne poslove za predstavnička tela i njihove izvršne organe proučavanjem i stručnom obradom pitanja o kojima ovi rešavaju, prikupljanjem podataka i drugih materijala o stanju i potrebama u pojedinim oblastima, davanjem predloga i mišljenja na zahtev ili po svojoj inicijativi, pripremanjem nacrt propisa i drugih akata.

Organi uprave su vršioci vlasti i stručni pomagači, saradnici i savetnici predstavničkih tela i njihovih izvršnih organa. U svojoj kontrolno-nadzornoj funkciji — u odnosu na niže organe uprave, kao i u odnosu na samostalne ustanove, organizacije i građane — organi uprave se ne služe samo administrativnim metodom, vršenjem vlasti i naređivanjem, već često i neposrednim kontaktom, neobaveznim stručnim uputstvom, konkretnim stručnim mišljenjem.

Sistem

Jugoslovenski sistem organa državne uprave ne predstavlja monolitan organizam koji je vertikalno hijerarhiski povezan, nego su organi državne uprave vezani za odgovarajuće predstavničke organe i njihove političko-izvršne organe svake teritorijalno-političke jedinice — Federacije, narodne republike, autonomne pokrajine, autonomne oblasti, sresa, opštine. Organi uprave nisu odvojeni od drugih

organa državnog aparata, nego svaka teritorijalno-politička jedinica ima u okviru svoga aparata i organe uprave.

Iako postoje posebni organi u okviru svake političko-teritorijalne jedinice za donošenje zakona i drugih propisa — a i posebni organi uprave: savezni, republički, pokrajinski, oblasni, sreski i opštinski — neposredno izvršavanje tih propisa u svim stepenima političke organizacije nije sprovedeno dosledno, paralelno, nego postoji izvesno jedinstvo centralnih i lokalnih organa u tome što lokalni organi izvršavaju ne samo propise svojih predstavničkih tela nego i savezne i republičke zakone i druge propise. Mada se izbegava osnivanje posebnih — saveznih, republičkih, sreskih — perifernih, područnih upravnih organa, oni postoje u nekim oblastima: u narodnoj odbrani (vojni okruzi, vojni lotesci); državnoj bezbednosti (pogranična, lučka i dr. povereništva, ispostave unutrašnjih poslova); carini (carinarnice). Ovi periferni, područni — savezni, republički, eventualno i sreski — organi povezani su samo vertikalno i nisu lokalna kontrola centralnih organa nad lokalnim organima vlasti, sreza odnosno opštine. Oni obavljaju određene poslove, sarađuju sa lokalnim, opštinskim i sreskim organima uprave, ali nemaju nikakva ovlašćenja za vršenje nadzora.

U Jugoslaviji postoje upravni organi ne samo za pojedine grane uprave nego i za pojedine upravne poslove koji traže posebno organizovanu službu i samostalnost u vršenju službe ili poslovanja. Za svaki upravni posao postoji matični upravni organ posebne vrste. Ukoliko nema tog posebnog organa, postoji na svakom stepenu organizacije uprave jedan organ za opštu upravu, koji je nadležan za sve one upravne poslove za koje nema posebnog upravnog organa.

Organi uprave političko-teritorijalnih jedinica

Savezni organi uprave obavljaju poslove samo iz nadležnosti Federacije; podređeni su i odgovaraju samo nadležnim savezним organima vlasti ili uprave; za njihovo osnivanje, spajanje i ukidanje nadležni su samo određeni savezni organi; troškovi njihovog funkcionisanja padaju na teret saveznog budžeta.

Savezna uprava ima pet državnih sekretarijata: za inostrane poslove; za poslove narodne odbrane; za unutrašnje poslove; za poslove finansija i za poslove robnog prometa. Za državne sekretare za inostrane poslove i za poslove narodne odbrane mogu biti naimenovani samo članovi Saveznog izvršnog veća, a za ostale bilo službenici bilo narodni poslanici.

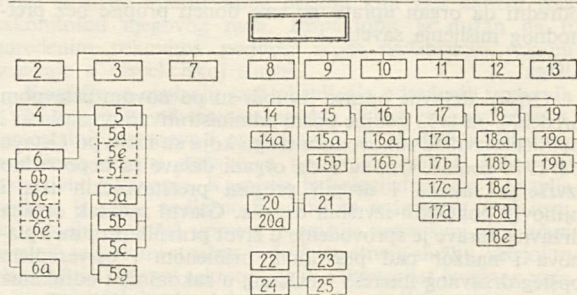
Savezna uprava ima jedan komitet: Komitet za spolnu trgovinu. Kolegijalno telo čine stalni predstavnici saveznih državnih sekretarijata za poslove finansija, za poslove robnog prometa i za inostrane poslove, kao i predstavnici Narodne banke, Jugoslovenske spolnotrgovinske banke i Spolnotrgovinske komore. Savezno izvršno veće može imenovati i druge članove.

Savezna uprava ima jednu samostalnu upravnu ustanovu: Savezni zavod za privredno planiranje, koji je pod neposrednim nadzorom SIV-a i čiji direktor ima rang državnog sekretara.

Savezna uprava ima dvanaest sekretarijata Saveznog izvršnog veća: za zakonodavstvo i organizaciju; za opšte privredne poslove; za industriju; za poljoprivredu i šumarstvo; za saobraćaj i veze; za rad; za prosvetu i kulturu; za narodno zdravlje; za socijalnu zaštitu; za pravosudne poslove; za informacije i za opštu upravu. Položaj sekretarijata SIV-a ima i Sekretarijat Saveta narodne odbrane.

U sastavu saveznih organa uprave ima deset uprava, od kojih osam samostalnih i dve u sastavu drugog organa: Uprava carina i Savezna geodetska uprava, pod nadzorom Državnog sekretarijata za poslove finansija; Savezna uprava za zaštitu bilja i Savezna uprava za veterinarstvo, pod nadzorom Sekretarijata SIV-a; za poljoprivredu i šumarstvo; Uprava pomorstva i rečnog saobraćaja, Uprava civilnog vazduhoplovstva i Savezna uprava za puteve, sve tri pod nadzorom Sekretarijata SIV-a za saobraćaj i veze; Uprava za patente, pod nadzorom Sekretarijata SIV-a za industriju, Savezna uprava prihoda, u sastavu Državnog sekretarijata za poslove finansija i Uprava za mere i dragocene metale, u sastavu Državnog sekretarijata za poslove robnog prometa.

Savezna uprava ima dve direkcije: Direkciju za sirovine i Direkciju za ishranu, obe u sastavu Državnog sekretarijata za poslove robnog prometa.

sekretarijata za poslove finansija: Savezni finansijski inspektorat i Devizni inspektorat, a jedan u sastavu Državnog sekretarijata za poslove robnog prometa — Savezni tržišni inspektorat.

Savezna uprava ima 18 komisija: dve pod neposrednim nadzorom SIV-a: Komisija za nuklearnu energiju i Komisija za verska pitanja, a šesnaest pod nadzorom drugih organa: Komisija za kulturne veze sa inostranstvom; Jugoslovenska nacionalna komisija za UNESCO; Komisija za saradnju sa međunarodnim zdravstvenim organizacijama; Jugoslovenska nacionalna komisija za saradnju sa Organizacijom UN za ishranu i poljoprivredu (FAO); Jugoslovenska nacionalna komisija za međunarodnu organizaciju rada; Nacionalna komisija za UNICEF; Savezna komisija za plate; Savezna komisija za vodonapravu; Komisija za standardizaciju; Vrhovna invalidska komisija; Komisija za medicinsko-naučna istraživanja; Savezna komisija za pregled filmova; Komisija za lekove; Komisija za opojne droge; Komisija za tehničku pomoć; Savezna komisija za penzionisana vojna lica.

Pri Saveznom izvršnom veću postoje četiri stručna saveta: Pravni savet; Glavni zdravstveni savet; Savet za fizičku kulturu i Savet za komunalne poslove i urbanizam. Pri Saveznom zavodu za privredno planiranje postoji Savet za metodologiju planiranja.

Republički organi uprave obavljaju određene poslove iz republičke nadležnosti kao i izvesne, izričito propisane poslove iz savezne nadležnosti; odgovorni su samo republičkom organu, a potčinjeni, po pravilu, republičkom organu vlasti ili uprave, izuzetno i nadležnom saveznom organu; njih mogu osnivati, spajati i ukidati samo nadležni republički organi; troškovi njihovog funkcionisanja padaju na teret republičkog budžeta.

Sve vrste organa uprave — sem komiteta — postoje i u svim narodnim republikama, samo ne svi organi u istom broju i ne uvek sa potpuno istim nazivom.

Državne sekretarijate imaju sve narodne republike i to: za unutrašnje poslove; za pravosudnu upravu i za poslove finansija. Državni sekretari mogu biti i poslanici, ali to nije obavezno ni za jedan državni sekretarijat.

U svim republikama ima jedna samostalna upravna ustanova: zavod za privredno planiranje.

Izvršno-upravnih organa — saveta, sa sekretarijatima saveta kao upravnim organima ima po četiri u svim narodnim republikama: za školstvo (u NR Hrvatskoj Savet za prosvetu); za kulturu (u NR Hrvatskoj — za kulturu i nauku, a u NR Sloveniji i NR Makedoniji — za kulturu i prosvetu); za zdravlje i za socijalnu zaštitu. Svaki savet ima svoj sekretarijat — sem u NR Crnoj Gori — gde je jedan zajednički sekretarijat za školstvo, prosvetu i kulturu.

Sekretarijata izvršnih veća ima deset: za zakonodavstvo i organizaciju (u NR Crnoj Gori ovom sekretarijatu pripada i opšta uprava); za opšte privredne poslove (u NR Crnoj Gori ovaj sekretarijat nosi naziv — Sekretarijat za privredu, te obuhvata kako opšte privredne poslove tako i poslove industrije, građevinarstva, saobraćaja i komunalne poslove); za industriju, gde spada i zanatstvo; za poljoprivredu (u NR Srbiji i NR Sloveniji ovde je i šumarstvo); za šumarstvo; za robni promet; za saobraćaj i puteve (u NR Sloveniji samo za saobraćaj, a u NR Hrvatskoj ne postoji kao sekretarijat); za rad; za urbanizam i komunalne poslove; u NR Sloveniji još i za stanbenu izgradnju i za opštu upravu.

Uprava ima desetak u okviru republičkog upravnog aparata; neke su samostalni organi, a neke u sastavu drugih organa: Geodetska uprava, Uprava prihoda, Uprava za zaštitu bilja, za veterinarstvo, za šumarstvo, za rečni i drumski saobraćaj, za vodoprivredu, za posredovanje rada, za investicije, za puteve (samo u NR Srbiji) i invalidska uprava (samo u NR Sloveniji).

Direkcija ima tri, sve u sastavu drugog upravnog organa: za suzbijanje bujica i erozija (u NR Srbiji u sastavu Sekretarijata za poljoprivredu i šumarstvo); za puteve (osim u NR Sloveniji, u drugim republikama je u sastavu sekretarijata za saobraćaj i puteve); za planiranje pašnjaka (samo u NR Bosni i Hercegovini u sastavu Sekretarijata za poljoprivredu).

Po šest upravnih ustanova ima u većini ili skoro u svim narodnim republikama, a jedanaest samo u po jednoj republici: Zavod za statistiku; Hidrometeorološki zavod; Biro za posredovanje rada; Centralni higijenski zavod; Državna arhiva narodne republike; Zavod za zaštitu spomenika kulture; Zavod za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja (u NR Srbiji); Zavod za zaštitu prirodnih retkosti (NR Srbija); Zavod za ispitivanje i kontrolu lekova (NR Srbija); Zavod za unapređenje nastave i opšteg obrazovanja (NR Hrvatska); Konzervatorski zavod (NR Hrvatska); Zavod za unapređenje školstva (NR B i H); Zavod za unapređenje domaćinstva (NR B i H); Centar za odgojno-obrazovni i kulturno-prosvetni film (NR Hrvatska); Zemaljski antituberkulozni dispanzer (NR B i H); Centralni kožnovenerični dispanzer (NR B i H) i Zemaljski antitrahomski dispanzer (NR B i H).

Inspektorata ima dvanaest i to uglavnom u sastavu drugih republičkih organa uprave (10—11); samo jedan ili dva su samostalni organi uprave. Devet inspektorata ima u svima republikama, jedan samo u dve republike, a dva svaki samo u po jednoj republici. To su: Sanitarni inspektorat (samostalni organ u svim republikama); Inspektorat rada (samostalan u NR Hrvatskoj i NR B i H); finansijski; tržišni; građevinski; elektroenergetski; rudarsko-metalurški; inspektorat parnih kotlova; poljoprivredni; veterinarski (samo u NR Srbiji i NR Sloveniji); šumarski (samo u NR Srbiji) i fitopatološki (samo u NR Sloveniji).

Komisija ima šest i to: za odobravanje investicionih programa; za reviziju projekata; za plate u privredi; invalidska komisija; komisija za pregled filmova i komisija za lekove (samo u NR Hrvatskoj).

Pojedine narodne republike obrazovale su i stručne savete. Naprimera, NR Srbija ima pri Sekretarijatu za urbanizam i komunalne poslove dva stručna saveta: Savet za urbanizam i Savet za komunalne poslove.

Autonome jedinice, Autonomna Pokrajina Vojvodina (APV) i Autonomna Kosovsko-Metohiska Oblast (AKMO) imaju takođe u okviru svoga aparata vlasti posebni aparat uprave, koji se, uglavnom, sastoji od istih organa uprave koje imaju i republike, samo u nešto manjem broju. Organi uprave autonomnih jedinica obavljaju određene poslove iz nadležnosti autonomne pokrajine odnosno oblasti i to samo one koji su od opšteg interesa za pokrajinu odnosno oblast i određeni su propisima autonomne jedinice, a mogu obavljati poslove i iz saveznog i republičkog delokruga, koji su im stavljeni izričito u nadležnost saveznim, odnosno republičkim propisima; odgovorni su samo nadležnim predstavničkim telima autonomne jedinice i njihovim političko-izvršnim organima; njih mogu osnivati samo nadležni organi vlasti autonomne jedinice i troškovi njihovog funkcionisanja padaju na teret budžeta pokrajine odnosno oblasti.

APV i AKMO imaju kao izvršno-upravne organe po četiri saveta i to: za školstvo, za kulturu, za narodno zdravlje i za socijalno staranje. Dva sekretarijata saveta — za školstvo i kulturu i za narodno zdravlje i socijalno staranje — obavljaju poslove administracije saveta i najveći deo upravnih poslova sva četiri navedena saveta.

APV ima tri pokrajinska sekretarijata: za unutrašnje poslove; za finansije i za pravosudnu upravu. AKMO ima dva oblasna sekretarijata: za unutrašnje poslove i za finansije. APV ima devet sekretarijata Izvršnog veća: za opšte privredne poslove, za poljoprivredu i šumarstvo; za industriju i zanatstvo; za saobraćaj i puteve; za promet robom; za rad; za urbanizam i komunalne poslove; za opštu upravu i za narodnu odbranu.

AKMO ima osam sekretarijata Izvršnog veća: za opšte privredne poslove; za poljoprivredu i šumarstvo; za industriju i saobraćaj, gde spada i zanatstvo; za promet robom; za rad; za urbanizam i komunalne poslove, za opštu upravu i za narodnu odbranu.

APV i AKMO imaju: geodetsku upravu, zavod za plan i zavod za statistiku i izvestan broj inspektorata i komisija.

Lokalni organi uprave su organi uprave narodnih odbora srezova i opština.

Lokalni organi uprave obavljaju poslove od neposrednog interesa za privredni, društveni, komunalni i socijalni razvitak opštine odnosno sreza, ali i poslove iz nadležnosti Federacije, narodne republike, pokrajine i oblasti; po pravilu, oni odgovaraju samo svom narodnom odboru, a potčinjeni su svom narodnom odboru i savetu, kao i — u određenoj materiji — organu uprave višeg stepena (republičkom odnosno sreskom); osnivaju ih, u granicama republičkih zakona, narodni odbori sreza odnosno opštine; troškovi njihovog funkcionisanja padaju na teret budžeta sreza odnosno opštine.

(Blíže o lokalnim organima uprave vidi: »Lokalna samouprava«, »Jugoslovenski pregled«, februar 1957, strana 62 i 63).

Položaj državne uprave u državnom uređenju

Organi uprave obavljaju poslove iz svoje nadležnosti samostalno u okviru zakonskih ovlašćenja. Različiti su dimenzije i stepen te samostalnosti, jer zavisi od toga o kojoj se vrsti poslova i vrsti i obliku organa uprave radi. Organi uprave nisu samostalni kada se pojavljuju kao stručni pomagači predstavničkih tela i njihovih izvršnih organa, a samostalni su kada obavljaju poslove iz svoga delokruga donošenjem pravnih akata. I pri donošenju pravnih akata veća je samostalnost kad su u pitanju individualni, konkretni pravni akti nego kad se radi o propisima. Organi uprave imaju najveću samostalnost kada — u neposrednom izvršenju zakona i drugih propisa — utvrđuju činjenice i druge okolnosti i na osnovu njih neposredno primenjuju pravni propis, tj. donose upravne akte i preduzimaju odgovarajuće upravne mere i radnje. U takvoj delatnosti organi uprave su u toj meri samostalni da utvrđuju činjenice i druge okolnosti, primenjuju propise, donose u okviru zakonskih ovlašćenja akte i preduzimaju upravne mere i radnje po svom uverenju. Samostalnost organa uprave približuje se ovde samostalnosti i nezavisnosti sudova. U takvoj njihovoj delatnosti ni državni organi kojima su organi uprave odgovorni — izvršna veća, narodni odbori i njihovi saveti — ne mogu im izdavati obavezna konkretna naređenja, naloge i instrukcije za svaki pojedini slučaj.

Prema predstavničkim telima i njihovim izvršnim organima organi uprave stoje u odnosu izvesne političko-upravne potčinjenosti i odgovornosti. Savezni i republički organi uprave potčinjeni su i odgovorni izvršnom veću, a samo posredno narodnim skupštinama, a lokalni organi uprave su neposredno odgovorni narodnom odboru, a potčinjeni narodnom odboru i odgovarajućem savetu. Potčinjenost i odgovornost je usmerena u horizontalnom pravcu: savezni organi uprave prema Saveznom izvršnom veću, republički prema republičkom, a lokalni organi uprave prema narodnom odboru i njegovim savetima.

Potčinjenost organa uprave ogleda se u tome što oni obavljaju poslove iz svoje nadležnosti ne samo na osnovu zakona i drugih propisa, nego su dužni da se pridržavaju i smernica nadležnog izvršnog veća, odnosno narodnog odbora i njegovog saveta.

Smernica nije redovan instrument rada političkih organa u odnosu na organe uprave; ovi se redovno služe propisima (uredbama, odlukama, naredbama i uputstvima). Smernica se donosi »u slučaju potrebe, a radi određivanja načina rada organa uprave u izvršenju propisa«. Ona je obavezna političko-upravna instrukcija koja mora biti u skladu sa zakonom i drugim propisima, a u okviru delokruga ovlašćenog organa. Ona mora biti utvrđena pismenim zaključkom ovlašćenog organa da bi se otklonila svaka sumnja u pogledu njenog postojanja i sadržine. Smernica može samo da odredi da će se u pitanju primene jednog zakona davati prednost ovome ili onome, ali ne i kakvo će se rešenje doneti u konkretnom slučaju. Smernice se odnose na tzv. samostalni delokrug rada organa uprave (neposredno izvršenje propisa putem donošenja rešenja, preduzimanje upravnih mera i upravnih radnji i dr.). Što se tiče delokruga organa uprave u kome se oni pojavljuju kao pomagači i stručni saradnici političkih organa, tu se može upotrebiti i konkretna zapovest, nalog,

Potčinjenost organa uprave političkim telima ogleda se i u tome što izvršno veće odnosno narodni odbor ili njegov savet imaju pravo da ukinu ili ponište akte organa uprave, donete van upravnog postupka, ako su oni u suprotnosti sa zakonom ili drugim propisima. Propise organa uprave i mere organa uprave donete van upravnog postupka politička tela kao nezakonite mogu ukinuti ili poništiti.

Izvršna veća odnosno narodni odbori postavljaju i razrešavaju starešine organa uprave i više službenike. Pored ove personalne vlasti, oni imaju i druga ovlašćenja odnosno dužnosti: staraju se o obezbeđenju materijalnih sredstava i o kadrovima potrebnim za obavljanje službe organa uprave; osnivaju, spajaju ili ukidaju sve organe uprave, sem državnih sekretarijata, komiteta i republičkih saveta; vrše unutrašnju organizaciju organa uprave i propisuju sistematizaciju radnih mesta; ostvaruju nadzor nad zakonitošću rada odgovarajućih organa uprave.

Organi uprave su dužni da na zahtev podnose izvršnom veću odnosno narodnom odboru redovne ili povremene izveštaje o radu ili pojedinoj svojoj delatnosti, postupku ili aktu. Na osnovu ovih izveštaja izvršno veće odnosno narodni odbor pretresa rad organa uprave i može im davati mišljenja, određivati zadatke u okviru delokruga organa uprave, smenjivati starešine i određene službenike ili pokretati pitanja njihove odgovornosti (disciplinske, krivične, materijalne).

Međusobni odnos organa uprave političko-teritorijalne jedinice istog stepena. — Najpotpuniju samostalnost imaju oni organi uprave koji stoje pod neposrednim nadzorom izvršnih veća: državni sekretarijati, komiteti, sekretarijati izvršnih veća, republički saveti, neke upravne ustanove i komisije. Ostali organi uprave — većina upravnih ustanova i komisija, sve uprave, direkcije i inspektorati — koji nisu područni organi takođe su samostalni, tj. imaju svoju sopstvenu nadležnost i delokrug rada, donose samostalne upravne akte itd. Ali nadzor nad njima u pogledu zakonitosti rada ostvaruju drugi organi uprave: državni sekretarijati ili sekretarijati izvršnog veća kojima podnose izveštaje o svom radu i mišljenja o pitanjima iz svoga delokruga i primaju pojedine zadatke odnosno stručna uputstva. Sa izvršnim većem opšte preko svog nadzornog organa uprave.

Međusobni odnos organa uprave raznih političko-teritorijalnih jedinica. — Neposredno izvršenje propisa predstavničkih organa vlasti i njihovih izvršnih organa širih političko-teritorijalnih jedinica daje se organima uprave užetajnice i to sa najširim nadležnošću i opštom pretpostavkom nadležnosti u tom pogledu u korist organa uprave lokalnih, komunalnih zajednica, opština. Republički organi uprave obavljaju ne samo republičke nego i savezne upravne poslove, a sreski i opštinski organi uprave ne samo »svoje« »lokalne« nego i »republičke« i »savezne« upravne poslove. Ti poslovi su za republičke, sreske, odnosno opštinske organe uprave ne samo njihova dužnost nego i njihovo pravo. Savezni, republički i sreski organi uprave ne mogu da preuzimaju odnosno prenose upravne poslove na drugi organ uprave, osim ako su za to posebno ovlašćeni.

Opšta dužnost svih organa uprave je da u granicama svoga delokruga jedni drugima pružaju pravnu pomoć i saradnju.

Shodno načelima Federacije i lokalne samouprave — savezni organi uprave, po pravilu, opšte sa pokrajinskim i oblasnim organima uprave i sa organima uprave narodnih odbora preko republičkih organa uprave, a republički organi uprave sa opštinskim organima uprave preko sreskih organa uprave. Izuzetno, savezni i republički organi uprave mogu opštiti sa organima uprave na teritoriji cele Jugoslavije, odnosno narodne republike i neposredno, a to može biti u poslovima pravne pomoći, u obavljanju poslova iz isključive nadležnosti Federacije kao i u drugim slučajevima kada je potrebno da se hitno dobiju podaci ili podaci koji se tiču samo pojedinih organa uprave.

Međusobni odnosi saveznih, republičkih, oblasnih, sreskih i opštinskih organa uprave u okviru iste grane ili oblasti uprave nisu hijerarhijski odnosi i zato nema nikakvih pretpostavljenih ovlašćenja prvih prema drugim: sva pravna ovlašćenja i dužnosti u ovim odnosima moraju se zasnivati na nekoj određenoj zakonskoj odredbi.

Savezni organi uprave imaju pravo nadzora nad zakonitošću rada republičkih i drugih organa uprave u pogledu izvršenja saveznih propisa, ali, po pravilu, nemaju prava poništavanja i ukidanja nezakonitih akata, nego samo pravo predlaganja drugim nadležnim organima da ih ukinu i ponište. Tako savezni organi uprave u staranju o izvršenju saveznih propisa mogu od odgovarajućih republičkih organa uprave i od organa uprave narodnih odbora tražiti izveštaje o izvršenju i primeni saveznih propisa i druge podatke potrebne za obavljanje poslova iz svoje nadležnosti; mogu ukazivati tim organima na njihove akte koji nisu u saglasnosti sa zakonom ili drugim propisima; mogu predlagati nadležnim organima (republičkim ili lokalnim) ukidanje ili poništenje takvih nezakonitih akata, donetih van upravnog postupka.

Republički organi uprave prema sreskim i sreski prema opštinskim imaju — u staranju o izvršenju saveznih, republičkih, odnosno sreskih propisa — ovlašćenja kao i savezni organi uprave. Republički i sreski organi uprave mogu, po pravilu, na osnovu žalbe ili po zahtevu stranke, a u određenim slučajevima po pravu nadzora, ukinuti ili poništiti nezakonite upravne akte sreskih odnosno opštinskih organa uprave donete u upravnom postupku.

U poslovima isključive nadležnosti Federacije i drugim poslovima od opšteg interesa za Federaciju odnosno narodnu republiku³, savezni, republički i sreski organi uprave imaju prema organima uprave užih političko-teritorijalnih jedinica i sledeća ovlašćenja: da im izdaju obavezne instrukcije; da od njih zahtevaju i sprovođenje propisa o sistematizaciji, kojima se utvrđuje najmanji broj službenika za obavljanje odgovarajućih poslova i njihova stručna sprema, da sami izvrše pojedini upravni posao ako ga nadležan organ uprave i pored date instrukcije ne izvrši ili ga ne izvrši u određenom roku. Pored toga, savezni državni sekretarijati su ovlašćeni da mogu — u poslovima iz isključive nadležnosti Federacije — ukinuti ili poništiti nezakonite akte odgovarajućih republičkih organa uprave donete van upravnog postupka.

I u inspekciskoj službi ovi poslovi imaju uticaja na šira ovlašćenja i čvršću povezanost saveznih i republičkih inspektorata u odnosu na republičku, sresku, odnosno opštinsku inspekcisku službu.

Organi uprave šire političko-teritorijalne jedinice nemaju prava u vezi sa službeničkim odnosima u organima uprave užih političko-teritorijalnih jedinica. Međutim, zakonom ili uredbom na osnovu zakona može se propisati pravo republičkih organa uprave, odnosno sreskih organa da daju saglasnost na postavljanje i razrešenje starešina i određenih stručnih službenika sreskih, odnosno opštinskih organa uprave, koji obavljaju poslove iz isključive nadležnosti Federacije i poslove od opšteg interesa za Federaciju odnosno narodnu republiku. Savezni, republički i sreski organi uprave imaju pravo da pod određenim uslovima pokrenu disciplinski postupak protiv službenika republičkih, pokrajinskih, oblasnih, sreskih, odnosno opštinskih organa uprave zbog povrede službene dužnosti prilikom izvršenja propisa o čemu se stara organ koji pokreće postupak.

Protiv navedenih pravnih instrumenata, koje koriste organi uprave šire političko-teritorijalne jedinice u odnosima sa organima uprave uže političko-teritorijalne jedinice, zainteresovani organ uprave ima pravo žalbe protiv rešenja o ukidanju ili poništavanju akta, o preuzimanju upravnog posla i dr., a pravo prigovora protiv obavezne instrukcije. O žalbi i prigovoru rešava nadležno izvršno veće odnosno nadležni narodni odbor sreza.

Savezni, republički i sreski organi uprave dužni su da se staraju o unapređenju službe i stručnog rada službenika, o obrazovanju i usavršavanju službenika u odgovarajućoj grani odnosno oblasti uprave. U tom cilju oni su dužni

svim organima uprave u odnosnoj grani ili oblasti uprave da ukazuju stručnu pomoć i to: izdavanjem pravno neobaveznih instrukcija za unapređenje organizacije i rada službe i stručnog poslovanja; obučavanjem pripravnika i mladih službenika za odgovarajuće službe u narodnim odborima; održavanjem stručnih savetovanja radi raspravljanja o sprovođenju zakona i drugih propisa i radi pretresanja organizacionih, stručnih i drugih pitanja od opšteg interesa za pravilno funkcionisanje i unapređenje službe; davanjem stručnih mišljenja i objašnjenja za primenu propisa; sastavljanjem i izdavanjem priručnika i stručnih knjiga i publikacija; ukazivanjem na slabosti i nezakonitosti u radu; uopštavanjem i prenošenjem iskustva.

Savezni, republički i sreski organi uprave vode opštu evidenciju o stručnim kadrovima u svim organima uprave. Savezni i republički organi uprave propisuju program stručnih ispita i organizuju stručne ispite za službenike.

* * *

Organi uprave moraju imati za svaku svoju aktivnost osnova u zakonu. Oni su dužni da sve poslove iz svoje nadležnosti obavljaju samo na osnovu i u okviru zakona i drugih propisa. Ne samo u njihovim međusobnim odnosima, nego naročito i u odnosima organa uprave sa građanima, samostalnim ustanovama i organizacijama ovo načelo dolazi do primene. Za to se daju i pravna sredstva. Protiv prvostepenih upravnih akata organa uprave, kojima se za konkretan slučaj određuju prava i dužnosti stranaka, zagarantovano je i pravo žalbe višem organu, a protiv njihovih upravnih akata, koji su konačni u upravnom postupku, može se voditi upravni spor pred sudom. Na taj način delatnost organa uprave dovodi se u vezu sa sudovima, koji obezbeđuju svakom građaninu, ustanovi i organizaciji prava priznata zakonom.

Iako su organi uprave i sudovi odvojeni i međusobno načelno nezavisni, u pitanju zakonitosti sudovi imaju određena ovlašćenja kako prema licima koja vrše upravnu funkciju tako i povodom njihovih akata. Službenici i druga službena lica odgovaraju pred sudom za krivična dela koja učine bilo u službi bilo van nje. Oni a i političko-teritorijalne jedinice odgovaraju za nezakonit rad i materijalno. A privredne i upravne sporove, povodom odgovarajućih aktivnosti odnosno upravnih akata organa uprave, raspravljaju takođe sudovi, čije su odluke organi uprave dužni da izvrše.

* * *

Organi državne uprave nisu obična administracija, pomoćna služba predstavničkih tela i njihovih izvršnih organa, iako imaju zadatke i u tom smislu. Oni su samostalni vršioци upravne funkcije jedinstvene vlasti radnog naroda. Oni imaju inicijativu, mogućnost spontane akcije; u izvesnoj meri i na određeni način imaju i vrše vlast, ali istovremeno i višestruku odgovornost. Priroda i dimenzija njihove samostalnosti i vlasti nisu takve da im omogućuju izdvajanje u zasebnu vlast i preuzimanje neke rukovodeće uloge u državnom i društveno-ekonomskom sistemu.

N. Stj.

IZVORI:

Ustavni zakon o osnovama društvenog i političkog uređenja FNRJ i saveznim organima vlasti, »Službeni list FNRJ«, br. 3, 4, 35, 36/53 i 13/54.

Zakon o sprovođenju Ustavnog zakona, »Službeni list FNRJ«, br. 3/53.

Ustavni zakoni narodnih republika, naprimer za NR Srbiju »Službeni glasnik«, br. 5/53.

Opšti zakon o uređenju opština i srezova, »Službeni list FNRJ«, br. 26/55.

Zakon o državnoj upravi, »Službeni list FNRJ«, br. 13/56.

Zakon o saveznom organima uprave, »Službeni list FNRJ«, br. 13/56.

Zakoni narodnih republika o organima uprave u narodnim republikama, naprimer za NR Srbiju »Službeni glasnik«, br. 21/56.

Odluka Narodne skupštine APV o pokrajinskim organima uprave, »Službeni list APV«, br. 8/56.

Odluka Oblasnog narodnog odbora AKMO o oblasnim organima uprave, »Službeni list AKMO«, br. 3/56.

³ Poslovi iz isključive nadležnosti Federacije određeni su, uglavnom, saveznim Ustavnim zakonom: narodna odbrana, inostrani poslovi, državna bezbednost, položaj stranaca i dr.; a poslovi od opšteg interesa za Federaciju odnosno narodnu republiku jesu takvi poslovi koji, iako ih neposredno obavljaju republički, sreski, odnosno opštinski organi uprave, imaju poseban značaj za ostvarenje Ustavom i zakonima utvrdjenih prava i dužnosti Federacije odnosno narodne republike. Takvih poslova ima naročito u oblasti finansija i unutrašnjih poslova.

FUNKCIONERI SAVEZNE DRŽAVNE UPRAVE

DRŽAVNI SEKRETARIJAT ZA INOSTRANE POSLOVE

Koča Popović, državni sekretar
 Srđa Prica, državni potsekretar
 Dobrivoje Vidić, državni potsekretar
 D-r Mladen Iveković, državni potsekretar
 D-r Vladimir Velebit, državni potsekretar
 D-r Milan Bartoš, državni savetnik

DRŽAVNI SEKRETARIJAT ZA POSLOVE NARODNE ODBRANE

Ivan Gošnjak, državni sekretar
 Otmar Kreačić, državni potsekretar
 Vojo Nikolić, državni potsekretar

DRŽAVNI SEKRETARIJAT ZA UNUTRAŠNJE POSLOVE

Svetislav Stefanović, državni sekretar
 Đura Stanković, državni potsekretar
 Pavle Pekić, državni potsekretar
 Andrija Pejović, državni potsekretar

DRŽAVNI SEKRETARIJAT ZA POSLOVE FINANSIJA

Avdo Humo, državni sekretar
 Zoran Polić, državni potsekretar
 Borivoje Romić, pomoćnik državnog sekretara
 Dušan Lompar, pomoćnik državnog sekretara
 Uroš Vidović, pomoćnik državnog sekretara

DRŽAVNI SEKRETARIJAT ZA POSLOVE ROBNOG PROMETA

D-r Marjan Brecelj, državni sekretar
 Ljubo Babić, državni potsekretar
 Dušan Vuković, pomoćnik državnog sekretara
 Ante Domandžić, pomoćnik državnog sekretara
 Josip Garvan, pomoćnik državnog sekretara

KOMITET ZA SPOLJNU TRGOVINU

Hasan Brkić, predsjednik — državni sekretar
 Ivica Gretić, državni potsekretar
 Vujica Gajinović, pomoćnik predsjednika
 Nenad Popović, pomoćnik predsjednika

SAVEZNI ZAVOD ZA PRIVREDNO PLANIRANJE

Sergije Krajger, direktor — državni sekretar
 Nikola Čobelić, zamenik direktora
 Ing. Alojz Dular, državni savetnik
 Ing. Slavko Suvajdžić, državni savetnik
 Ing. Jože Valentinčič, državni savetnik
 Ing. Džemal Drače, državni savetnik
 Ing. Viktor Korošec, državni savetnik
 Leon Rip, državni savetnik
 D-r Jakov Sirotković, državni savetnik

KABINET PRETSEDNIKA REPUBLIKE

D-r Jože Vilfan, generalni sekretar Predsednika Republike — državni sekretar

SEKRETARIJAT ZA ZAKONODAVSTVO I ORGANIZACIJU

D-r Leon Geršković, sekretar — državni potsekretar
 D-r Fedor Bazala, državni savetnik
 Milorad Vučković, državni savetnik

SEKRETARIJAT ZA OPŠTE PRIVREDNE POSLOVE

Kiro Gligorov, sekretar — državni potsekretar
 D-r Nikola Balog, pomoćnik sekretara
 Vladimir Cerić, pomoćnik sekretara
 Vojo Rakić, pomoćnik sekretara

SEKRETARIJAT ZA INDUSTRIJU

Marijan Cvetković, sekretar — državni potsekretar

SEKRETARIJAT ZA POLJOPRIVREDU I ŠUMARSTVO

Ing. Dragoslav Mutapović, sekretar — državni potsekretar
 Ing. Milun Ivanović, pomoćnik sekretara

SEKRETARIJAT ZA SAOBRAĆAJ I VEZE

Milorad Zorić, sekretar — državni potsekretar
 Miloš Stamatović, pomoćnik sekretara

SEKRETARIJAT ZA RAD

Ing. Spasoje Velimirović, pomoćnik sekretara

SEKRETARIJAT ZA PROSVETU I KULTURU

Bogdan Osolnik, sekretar — državni potsekretar
 Lepa Perović, državni savetnik

SEKRETARIJAT ZA NARODNO ZDRAVLJE

D-r Herbert Kraus, sekretar — državni potsekretar

SEKRETARIJAT ZA SOCIJALNU ZAŠTITU

Radovan Papić, sekretar — državni potsekretar

SEKRETARIJAT ZA PRAVOSUDNE POSLOVE

Nikola Srzentić, sekretar — državni potsekretar
 Radoš Raičević, pomoćnik sekretara

SEKRETARIJAT ZA INFORMACIJE

Jovan Marinović, sekretar — državni potsekretar
 Olga Kreačić, pomoćnik sekretara

SEKRETARIJAT ZA OPŠTU UPRAVU

Vuksan Ljumović, sekretar — državni potsekretar

KABINETI POTPRETSEDNIKA SAVEZNOG IZVRŠNOG VEĆA

D-r Anton Vratuša, šef kabineta potpredsednika — državni potsekretar
 Petar Ivićević, šef kabineta potpredsednika — državni potsekretar
 Borivoje Jelić, šef kabineta potpredsednika — državni potsekretar

PRAVNI SAVET SAVEZNOG IZVRŠNOG VEĆA

D-r Jovan Đorđević, predsjednik — državni potsekretar

ADMINISTRATIVNI SEKRETARIJAT

Vlado Nikolić, pomoćnik sekretara

UPRAVA CARINA FNRJ

Đuro Medenica, direktor

UPRAVA POMORSTVA I REČNOG SAOBRAĆAJA FNRJ

Miroslav Dragustin, direktor

UPRAVA CIVILNOG VAZDUHOPLOVSTVA

Batrić Jovanović, direktor

SAVEZNA GEODETSKA UPRAVA

Dimitrije Milačić, direktor

UPRAVA ZA ZAŠTITU BILJA

Ing. Srbojub Todorović, direktor

SAVEZNA UPRAVA ZA PUTEVE

Ing. Vasilije Dragović, direktor

UPRAVA ZA MERE I DRAGOCENE METALE

Ing. Emil Lazar, direktor

SAVEZNA UPRAVA ZA POSLOVE VETERINARSTVA

D-r Sava Mihajlović, direktor

UPRAVA ZA PATENTE

Ing. Milenko Jakovljević, direktor

DIREKCIJA ZA SIROVINE

Blažo Radunović, direktor

DIREKCIJA ZA ISHRANU

Đuro Uzelac, direktor

SAVEZNI ZAVOD ZA STATISTIKU

Ante Novak, direktor

SAVEZNI ZAVOD ZA NARODNO ZDRAVLJE

D-r Bora Petrović, direktor

SAVEZNI HIDROMETEOROLOŠKI ZAVOD

Ing. Milisav Perović, direktor

SAVEZNI ZAVOD ZA PROUČAVANJE ŠKOLSKIH I PROSVETNIH PITANJA

Mitra Mitrović, direktor

SAVEZNI ZAVOD ZA FIZIČKU KULTURU

Branko Polić, direktor

DRŽAVNI ARHIV FNRJ

Franjo Biljan, direktor

BIBLIOGRAFSKI INSTITUT

Milutin Ivanušić, direktor

SAVEZNI URED ZA CENE

Jovan Krstev, direktor

BIRO ZA ORGANIZACIJU UPRAVE I PRIVREDE

D-r Pavle Kovač, šef

URED ZA ZAŠTITU JUGOSLOVENSKE IMOVINE U INOSTRANSTVU

Nikola Bulajić, upravnik

SAVEZNI SANITARNI INSPEKTORAT

D-r Radomir Gerić, glavni sanitarni inspektor

SAVEZNI FINANSISKI INSPEKTORAT

Tošo Tišma, glavni finansijski inspektor

DEVIZNI INSPEKTORAT

Nastas Krstić, glavni devizni inspektor

SAVEZNI TRŽIŠNI INSPEKTORAT

Ante Domandžić, glavni tržišni inspektor

ZASEDANJE SAVEZNE NARODNE SKUPŠTINE

od 25 do 27 aprila 1957 godine

Savezno veće na svojoj 55 sednici i Veće proizvođača na svojoj 46 sednici, održanim 25 aprila, stavili su na dnevni red i usvojili Zakon o izmenama i dopunama Osnovnog zakona o opštinskom prirezu i mesnom samodoprinosu, Odluku o davanju dotacije društvenom investicionom fondu NR Crne Gore iz sredstava privrednih rezervi Federacije, Odluku o dodeljivanju sredstava iz privrednih rezervi Federacije za finansiranje naknadnih i vanrednih potreba Federacije, Odluku o dodeljivanju sredstava iz privrednih rezervi Federacije za potrebe državnih materijalnih rezervi i ovlašćenju Saveznom izvršnom veću da reguliše upotrebu državnih materijalnih rezervi i izabrali neke članove u odbore domova.

Izmene i dopune Osnovnog zakona o opštinskom prirezu i mesnom samodoprinosu sastoje se u tome što će obveznici poreza na dohodak od poljoprivrede plaćati opštinski prirez prema katastarskom prihodu, a obveznici poreza na dohodak od samostalnih zanimanja i imovine (sem obveznika poreza na dohodak iz dopunskog radnog odnosa i honorarnog rada) prema poreskoj osnovici koja služi za razrez poreza na dohodak od samostalnih zanimanja i imovine i u tome što je stopa opštinskog prireza proporcionalna, a ne progresivna.

Savezno veće izabralo je za novog člana Odbora za spoljne poslove Jovana Veselinova umesto Petra Stambolića, koji je na prošlom zasjedanju izabran za pretsednika Savezne narodne skupštine, a za nove članove Odbora za privredu Ristu Antunovića i Dobrivoja Boškovića. Veće proizvođača izabralo je za novog člana Mandatno-imunitetskog odbora Mirka Hristovskog.

Na 40 zajedničkoj sednici oba doma, održanoj 25, 26 i 27 aprila, Skupština je diskutovala o elaboratu Saveznog izvršnog veća o stanju poljoprivrede i zadrugarstva i perspektivama njihovog razvoja na osnovu ekspozice koji je podneo Slavko Komar, član Saveznog izvršnog veća. U diskusiji su učestvovali narodni poslanici: Vidoe Smilevski, Dragan Simić, Mladen Sazdevski, Đoko Pajković, Rista Mihajlović, Ilija Rikanović, Jaka Avšič, Dušan Asanović, Čedo Kapor, Metodi Mitevski, Pavel Žavcer, Panto Nikolić, Josip Tucman, Radisav Nedeljković, Vojin Popović, Antun Krajcar, Ivan Šiftar, Ištvan Vig, Dragiša Lukić, Dušan Bogdanov, Antun Zec, Pavle Branković, Mirko Lacković, Pavle Šumanovac, Anto Vrdoljak, Nikola Kmezić, Andrej Petelin, Dragan Trajanovski, Milija Kovačević, Oto Krkvarić, Todor Vujasinović, Franc Simončić, Petar Čolak i Lazo Krneta. Posle diskusije je usvojena sledeća

REZOLUCIJA O PERSPEKTIVNOM RAZVITKU POLJOPRIVREDE I ZADRUGARSTVA

»Osnovna karakteristika našeg posleratnog razvika je ubrzana industrijalizacija zemlje — stvaranje materijalne osnove za opšti društveno-ekonomski progres. Industrijska proizvodnja je brzo napredovala, tako da je u 1956 godini povećana za 2,6 puta prema predratnoj. Isto tako su se brzo razvijale i grane koje su pratile ovaj razvoj — građevinarstvo, transport, robni promet. Poljoprivredna proizvodnja je nužno zaostajala za ukupnim privrednim razvikom.

Zaostajanje poljoprivrede dovodi do niza ekonomskih i društvenih problema, postaje sve više ozbiljna smetnja za dalji razvitak, za razvitak naše privrede i socijalističkih društvenih odnosa. Dalji celokupni razvoj privrede i socijalističkih društvenih odnosa bezuslovno traži da se proširi materijalna osnova društvene reprodukcije bržim porastom poljoprivredne proizvodnje, podizanjem produktivnosti rada poljoprivrednih proizvođača i povećanjem njihovog dohotka.

Industrijski razvitak i opšti društveni napredak stvara neophodne materijalne uslove za brži porast poljoprivredne proizvodnje. Poljoprivreda spada u one grane naše privrede koje imaju najveće mogućnosti za brzo povećanje proizvodnje, a s tim i usklađivanje razvika poljoprivrede sa razvikom ostale privrede.

Naša poljoprivreda nalazi se u početku prelaza od zaostale u modernu, intenzivnu poljoprivredu. Ovaj prelaz moguće je ostvariti uvođenjem novih tehnoloških postupaka i savremenih metoda rada u poljoprivrednu proizvodnju. Napredak u poljoprivredi i bolji život poljoprivrednih proizvođača može biti ostvaren ako se umesto zastarelih sredstava za proizvodnju i pretežne upotrebe proste radne snage poljoprivredi obezbede moderna sredstva za proizvodnju. Samo na toj osnovi razvijene

proizvodne snage mogu dati maksimalne rezultate u poljoprivrednoj proizvodnji i smanjiti stihisko delovanje prirode. Ovo traži intenzivno i trajno investiranje u poljoprivredu, što će zahvaljujući povoljnim prirodnim uslovima, omogućiti brz porast raznovrsne poljoprivredne proizvodnje i narodnog dohotka.

Sitno seljačko gazdinstvo, koje daje osnovno obeležje proizvodnim snagama naše poljoprivrede sa svojim zastarelim načinom rada, niskim prinosima i malom proizvodnjom za tržište, nema mogućnosti da na sebe preuzme te zadatke, i samo za sebe ne može da omogući brži razvoj poljoprivrede, primenu moderne tehnologije i organizacije rada. Ono ne može da bude nosilac proširene reprodukcije u takvim razmerama koje bi omogućavale bitno povećanje proizvodnje. Krupna sredstva za proizvodnju uopšte se ne mogu realizovati na bazi izolovanog sitnog seljačkog poseda. Prema tome, iz neophodnosti podizanja poljoprivredne proizvodnje na visoki nivo izvire i nužnost promena društvenih odnosa koji jedino to omogućavaju.

Zbog toga se ne može orijentisati na sitno seljačko gazdinstvo kao nosioca proširene reprodukcije u poljoprivredi. Istovremeno takva orijentacija značila bi prepuštanje selo anarhičnoj ekonomskoj i socijalnoj diferencijaciji a veliki deo radnog seljstva bio bi izložen eksploataciji. Time bi se usporio proces ekonomskog i društvenog razvika — razvika socijalizma u našoj zemlji.

Bitan napredak poljoprivrede u uslovima njene sitnosopstveničke strukture nije moguć ni samo sistemom državnih mera koje direktno subvencioniraju sitno seljačko gazdinstvo određenom politikom cena, kreditnih i poreskih olakšica, pružanja pomoći putem državnih poljoprivrednih službi itd. To bi bio u suštini državno-kapitalistički put razvika i mogao bi samo konzervirati zaostalu agrarnu strukturu i za nju vezane odnose na selu, pa je suprotan prirodi našeg socijalističkog razvika.

Pokušaj da se na ranijim principima i metodama razvije krupna društvena i moderna proizvodnja organizovanjem seljaka radnih zadruga nije dao rezultata u našim uslovima. Takve seljačke radne zadruge pokazale su u kratkotrajnoj praksi kod nas negativna dejstva — gubljenje interesa proizvođača i degradacije proizvodnje.

Naš put razvoja poljoprivrede polazi od toga da je unapređenje poljoprivredne proizvodnje i socijalistički preobražaj sela jedan neodvojiv proces. Proizvodnja se može unaprediti samo putem socijalističkih formi; i, obratno, socijalistički oblici mogu se razviti samo putem unapređenja proizvodnje. Dosadašnje saznanje, naša višegodišnja praksa i iskustvo pokazali su da modernizacija poljoprivrede i nova tehnologija zahtevaju da se kao oblik preobražaja poljoprivrede razvija socijalistička kooperacija. Pod našim uslovima, a u sklopu celokupnog društveno-ekonomskog kretanja jedino ona pruža radikalno rešenje progressa poljoprivrede. Jedino ta kooperacija proširuje materijalnu osnovu socijalističkog sistema samoupravljanja putem razvoja podružnog načina privrednjavanja koji otvara inicijativu poljoprivrednih proizvođača i upućuje ih na jedan viši, društveni oblik privrednjavanja.

Osnovni nosioci modernizacije poljoprivrede jesu socijalističke poljoprivredne organizacije: opšte zemljoradničke zadruge i socijalistička poljoprivredna gazdinstva — dobra, ekonomije zemljoradničkih zadruga i seljačke radne zadruge.

Suština naše politike, prema tome, sastoji se u postepenom podržavanju procesa poljoprivredne proizvodnje i procesa proširene reprodukcije u poljoprivredi putem razvijanja osnovnih sredstava za proizvodnju u okviru zemljoradničkih zadruga, zadržanih ekonomija, poslovnih saveza, poljoprivrednih dobara, radnih zadruga i drugih oblika koji mogu nastati, a bez nasilnog diranja u individualno vlasništvo nad zemljom.

Postojećim ograničenjem seljačkog poseda na maksimum od 10 hektara obradive površine individualni posed je sveden na porodični posed u našim uslovima i onemogućena eksploatacija radnih seljaka. U daljem razviku neće biti nikakvog zakonskog ograničavanja postojećih veličina individualnog poseda.

Zajednica je zainteresovana da vlasnici i upravljači unapređuju poljoprivrednu proizvodnju i racionalno iskoriscavaju zemljište. Zato je potrebno da se ovo obezbedi odgovarajućim ekonomskim i drugim merama.

U obliku kooperacije u opštoj zemljoradničkoj zadrugi rešava se u praksi problem investiranja krupnih društvenih sredstava u poljoprivredu u našoj zemlji.

Ekonomika suština takvog procesa jeste u tome da zadruge sve više postaje nosilac socijalističke proširene reprodukcije, oblik moderne krupne proizvodnje i prometa.

Sredstva, odnosno imovina opštih zemljoradničkih zadruga su društvena, kako po svom poreklu, tako i po karakteru. Formiranje i raspodela ukupnog prihoda i režim korišćenja svih fondova zadruga u principu je isti kao i kod ostalih socijalističkih privrednih organizacija.

Zemljoradnička zadruge postepeno menja na specifičan način seljačko gazdinstvo i njegovu zastarelu ekonomiku. Ona deluje ekonomskim sredstvima, ne dirajući u sopstveničke odnose, bez eksproprijacije zemlje i vlasnika. Uključivanjem individualnih gazdinstava u opšte zemljoradničke zadruge i vezivanjem proizvodnje za zadržana sredstva, kao i uvođenjem savremenih proizvodnih procesa, neminovno se menjaju struktura i karakter seljačkog gazdinstva i povećava interes zadruga za proizvodnju. Celo taj mehanizam funkcioniše uz materijalnu zainteresovanost poljoprivrednih proizvođača pošto im zadruge donosi prednosti u načinu rada i načinu života, i pošto ih ona izvlači iz opšte zaostalosti.

Opšta zadruga postepeno izrasta u socijalističko preduzeće, u kome je privatna seljačka svojina na zemlji elemenat s kojim se mora računati, ali zadruga koja na zemlji udruženih seljaka usmerava proizvodnju, organizuje razne faze procesa rada, vrši određene investicije. Proizvođači koji proizvode i raspodeljuju u kooperaciji, povećavaju svoj dohodak na bazi veće proizvodnosti rada. Zadruga, kao društveni oblik privredivanja treba iz takvih odnosa i privredne delatnosti uopšte da obezbedi povećanje akumulacije i jačanje svojih fondova srazmerno njenom učešću u proizvodnji i prometu i da se preko toga razvija kao socijalistička privredna organizacija.

Celokupni ovaj proces odvija se pod uslovima slobodnog delovanja ekonomskih zakona i pod uslovima slobodnih ekonomskih odnosa i relativno slobodnog tržišta u kojem se on jedino i može razvijati i pronalaziti najpogodnije forme, koje odgovaraju određenim objektivnim uslovima, ali uz svesno i sistematsko usmeravanje preko društvenog plana i drugih mera vodećih socijalističkih snaga.

Pri svemu ovome treba imati u vidu da će ovakav proces razvika zahtevati određeno vreme i da će se razvijati najrazličitije forme kooperacije, od najviših do najnižih. Te forme moraću biti prilagođene specifičnoj strukturi individualnih gazdinstava i pojedinih proizvodnih područja, što zavisi od veličine i tipa gazdinstva, specijalizacije, stepena razvoja tržišta poljoprivrednih proizvoda i tako dalje. Prema tome, zadruga kao socijalistička privredna organizacija postepeno se razvija preko raznovrsnih prelaznih oblika. Ali svuda je ista suština, društvena sredstva i društvena akumulacija uz upravljanje samih proizvođača i njihova sprega sa celokupnom socijalističkom privredom.

Zadruga je najpodesniji oblik kooperacije kroz koju se ostvaruju moderna proizvodnja i socijalistički preobražaj, to jest razgraničenje seljaka kao vlasnika i kao proizvođača. Ona je organizam društvene proizvodnje i raspodele, koji na bazi modernog načina rada otvara perspektivu boljeg života, obezbeđuje proizvođaču viši životni standard od onog koji bi mogao steći kao izolovani seljak. Težište je na tome da se u zadrugi razvijaju njegova svojstva proizvođača koji kroz zadrugu povećava dohodak da bi podigao svoj životni standard, kao što se to radom u drugim privrednim preduzećima obezbeđuje ostalim trudbenicima. Jedino je tako moguće ostvariti njegov stalni društveni progres.

U najraznovrsnijim oblicima kooperacije seljak kao neposredni proizvođač dobija deo dohotka za svoj rad bilo na svojoj zemlji bilo u zadrugnim pogonima. Kao vlasnik zemlje on ima pravo na rentu. Razvitak proizvodnih snaga, praćen porastom njegovog životnog standarda kao proizvođača, istovremeno čini da značaj rente opada, kako u ekonomskom pogledu, tako i kao deo u strukturi njegovih prihoda.

Poljoprivredni proizvođači upravljaju kooperacijom preko svojih organa; oni, prema tome, upravljaju društvenom akumulacijom u zadrugi. Udruženi u širim razmerama oni, takođe, upravljaju proširenom reprodukcijom i svim poslovima od zajedničkog interesa preko zadrugnih poslovnih saveza, komunata i njenih organa i institucija.

Postojeca krupna socijalistička gazdinstva već su u osnovi osposobljena za proširenu reprodukciju i modernizaciju procesa proizvodnje. Kao takva, ona imaju važnu ulogu u unapređenju poljoprivredne proizvodnje i socijalističkih društvenih odnosa.

Način proizvodnje koji nastaje kroz sve spomenute oblike socijalističke kooperacije u poljoprivredi razvija se u pravcu u kome se razvijaju produkcijski odnosi u ostalim privrednim oblastima — u skladu sa opštim socijalističkim razvitkom naše zemlje.

Uspešan razvitak napred obeleženim putem nužno traži usmeravanje od strane vodećih socijalističkih snaga pomoću određene ekonomske politike: investicione, kreditne, odgovarajuće aktivnosti socijalističke industrije i trgovine i uopšte sistematskim merama društvenog usmeravanja. Čitavo društveno planiranje i sva društvena, ekonomska i politička aktivnost treba da se prilagode ovako postavljenim načelnim zadacima u poljoprivredi.

II

1) Orijentacija na industrijalizaciju zemlje i veliki izdaci za narodnu odbranu, kao i uski okvir društvene akumulacije, onemogućili su da se obezbede značajnija materijalna sredstva za brzi napredak nasleđenih, veoma zaostalih i u ratu jako razorenih proizvodnih snaga u poljoprivredi.

Uzrok zaostajanja poljoprivredne proizvodnje leži u opštim prilikama koje su vladale u našim zemljama u novijoj istoriji i koje su dale pečat opštem privrednom razviku. Spori rast, odnosno besperspektivnost kapitalizma, konzervirao je i pogoršavao stanje na selu. Poljoprivreda je ostajala bez potrebnog tržišta i kapitala koji bi razvio proizvodne snage u njoj — krupnu proizvodnju i podelu rada. Na to se nadovezuju česti ratovi koji su se vodili na našem području sa svim teškim posledicama: uništavanjem ljudi, pljačkom i razaranjem materijalnih proizvodnih snaga.

2) Naš društveno ekonomski razvitak uneo je krupne promene u selo i omogućio bitno poboljšanje položaja osnovne mase radnog seljaštva. On je u osnovi ukinuo uslove za kapitalističke odnose u selu, kao i poslednje feudalne ostatke. Okvir seljačkog gazdinstva određen je na 10 hektara obradive površine. U duhu socijalističke revolucije, tj. otvaranja perspektive jednog opšteg progressa društva, stavljene su ograde privatnoj svojini nad krupnim sredstvima za proizvodnju, kako

bi radni seljak bio zaštićen od eksploatacijskih tendencija, koje se još mogu sporadično javljati. Agrarnom reformom dobio je zemlju veliki broj siromašnih seljaka i bezzemljaša.

Opšti razvitak privrede i mere naše agrarne politike doveli su do značajnih promena u strukturi sela. To je stvorilo mogućnosti za rešavanje problema sela: omogućeno je zapošljavanje van poljoprivrede i prošireno je tržište za plasiranje poljoprivrednih proizvoda.

Izvršene su značajne promene u vlasničkim odnosima. Razvoj industrije omogućio je napuštanje poljoprivrede kao osnovnog zanimanja. Dobar deo seljaštva se počeo »odlepiti« od zemlje. Učešće poljoprivrednog stanovništva opalo je od oko 76% na ispod 60% u ukupnom broju stanovništva. Proces napuštanja poljoprivrede odvija se u povoljnim uslovima. Oni koji je napuštaju ne pauperizuju se, već pronalaze povoljne uslove za život, prelazeći u nove uslove života i privredivanja.

Prošireno tržište omogućilo je velikom broju gazdinstava najnižih kategorija da svoje površine intenzivnije koriste. Ti posedi investiraju relativno više u poljoprivredu i sve više su vezani za tržište, kako radi prodaje tako i radi kupovine.

Od povećanih prihoda seljačke porodice, opšte uzevši, izdvajaju znatno više za ličnu potrošnju nego za investicije. U bivšoj Jugoslaviji većina seljačkih porodica nije obezbeđivala ni minimum egzistencije. U izmenjenim posleratnim uslovima povećali su se prihodi seljačkih porodica, a sa tim i lična potrošnja seljaka. Ona nisu u mogućnosti da stvaraju značajnija sredstva za podizanje poljoprivrede.

U posleratnom razvoju organizovano je i delimično izgrađeno blizu 1.500 opšte-društvenih gazdinstava i preko 3.500 zadrugnih gazdinstava i preko 6.000 opštih zemljoradničkih zadruga i mreža organizacija vodnih zajednica. Isto tako poboljšana je materijalno-tehnička baza proizvodnje, organizovana je široka mreža poljoprivrednih naučno-istraživačkih ustanova, fakulteta i škola, raznih ustanova za unapređenje proizvodnje — veterinarske stanice i službe, stanice za veštačko osemenjavanje i merinizaciju, stanice za zaštitu bilja i službe, rasadnici, proizvodnja selekcionisanog semena i sl. Usto, nekoliko puta je povećan broj stručnog kadra za poljoprivredu. Povećan je broj traktora preko pet puta, upotreba veštačkog đubriva preko 10 puta, sredstva za zaštitu bilja i stoke oko 2 puta; otpočelo je izvođenje obimnijih melioracionih radova, u izgradnji i rekonstrukciji je niz objekata prehranbene industrije, industrija poljoprivrednih mašina i oruđa povećala je proizvodnju nekoliko puta.

Međutim, sve ovo nije zaustavilo dugoročne tendencije zaostajanja poljoprivredne proizvodnje za ukupnim privrednim razvitkom; nije došlo do bitnog porasta poljoprivredne proizvodnje, jer sve ovo što je dosada učinjeno pretpostavlja samo početak modernizacije poljoprivrede.

3) Seljački posedi su veoma usitnjeni i dalje se usitnjavaju doobama. Njihova sredstva za rad su sitna, nerazvijena i vrlo razno raspoređena među gazdinstvima. Privredijanje na seljačkim gazdinstvima je vrlo zaostalo. Postoji velika raznolikost u tipovima gazdinstava po pojedinim područjima zemlje.

Izvesne ekonomske mere koje su u sklopu ukupne naše ekonomske politike bile neizbežne, kao što su obavezni otkup, velika kolebanja cena prouzrokovana nestabilnim tržištem, nagle promene u poreskoj politici, kao i pokušaj organizovanja seljačkih radnih zadruga na ranijim principima i metodama nepovoljno su delovali na unapređenje poljoprivredne proizvodnje.

4) Posledica dosadašnjeg razvoja je vrlo niska poljoprivredna proizvodnja sa jednostranom strukturom, sa vrlo niskim učešćem stočarstva u ukupnom obimu proizvodnje, kao i sa niskim učešćem ostalih intenzivnih kultura. Proizvodnja je, u celini uzev, zaostala i ona ima niske prinose po hektaru, grlu stoke i produktivnosti rada. Jednom rečju, ona je sitna proizvodnja sa relativno još uvek velikim brojem naturalnih proizvođača.

Ovakvo stanje otvorilo je krupne probleme, kao što su:

— Porast stanovništva je vrlo brz, a još brža promena socijalne strukture stanovništva. Porast dohotka stanovništva išao je ispred porasta poljoprivredne proizvodnje.

— Nerazvijena poljoprivreda kao sirovinska baza nije pružala uslove za brzi razvoj prerađivačke industrije.

— Spor razvitak poljoprivredne proizvodnje i nizak dohodak u poljoprivredi usporava razvoj industrije, jer sužava tržište industrijske robe.

— Deficitarnost poljoprivredne proizvodnje dovela je do smanjenja izvoza poljoprivrednih proizvoda i do velikog uvoza poljoprivrednih proizvoda. To smanjuje mogućnost uvoza sirovina, sredstava rada i robe široke potrošnje, te usporava porast standarda i stvara posebne teškoće u platnom bilansu.

5) Nerazvijene proizvodne snage u poljoprivredi usporavaju promenu društvenih odnosa, a to nužno mora da se odražava na tempo razvoja cele privrede i života socijalističke Jugoslavije.

Sadašnji nivo dohotka poljoprivrednih proizvođača ne može predstavljati neku širu osnovu za ekonomski i kulturni napredak i ne može biti materijalna podloga za dalje izgrađivanje savremenog načina života. U tome je ekonomska protivnost koju stvara zaostala poljoprivreda. Ako se najveći broj proizvođača nalazi u poljoprivredi, u kojoj je veoma niska produktivnost rada, onda samo po sebi izlazi da na

jednoj strani postoji suviše uska osnovica proširene reprodukcije društva, a na drugoj pak nizak životni standard samih tih proizvođača.

Izolovano individualno seljačko gazdinstvo ne može biti osnovica na kojoj se može razvijati moderna poljoprivredna proizvodnja. Zato je jedini put za povećanje poljoprivredne proizvodnje svestrana društvena intervencija u cilju razvijanja što bogatijih i raznovrsnijih oblika socijalističke kooperacije na selu uz znatna ulaganja društvenih sredstava u poljoprivrednu proizvodnju.

III

1) Osnovna sredstva u zadrugama su zasada sasvim skromna prema broju seljačkih gazdinstava sa kojima treba ekonomski da se povežu. Zato one nisu mogle šire ulaziti u proizvodne procese na posedi individualnih seljaka. Sve do 1956. godine u njima za to nije bilo šire orijentacije. Nedovoljna aktivnost zadruga uslovljena je bila i veoma malim brojem stručnog kadra.

Ali treba konstatovati da stvaranjem povoljnijih uslova naročito u toku 1956. godine imamo krupnih dostignuća kod najnaprednijih zadruga, koje, u izvesnom smislu, kvalitativno menjaju stvari. Ona su nastala i razvila se u praksi rada zadruga u okviru postojećih ekonomskih odnosa.

Sadašnju novu fazu razvika zemljoradničkih zadruga karakterišu napori da se ozbiljnije zahvate u modernizaciju pojedini procesi poljoprivredne proizvodnje. Ima već čitav niz formi kooperacije koje u praktičnom radu ostvaruju zadruga. One su preduzele niz uspešnih zahvata u proizvodne procese, organizovale niz odgovarajućih formi u primeni mehanizacije na privatnim posedi. One se povežu sa privatnim proizvođačima na bazi zajedničkog učestvovanja u proizvodnji i raspodeli ostvarenih prihoda, zakupljuju zemlju, počele su uvoditi savremene tehnološke postupke u ratarstvu itd. U stočarstvu su neke zadruga već stvorile solidne materijalne osnove za brz porast stočarske proizvodnje. One sprovedu niz zootehničkih mera, organizuju otkup stočarskih proizvoda, meliorišu livade i pašnjake itd. Niz zadruga podigao je plantažne voćnjake i vinograde, bilo na društvenoj zemlji bilo na društvenim parcelama individualnih vlasnika. Na ovim objektima se ostvaruju visoki prinosi, rad je društveno organizovan, promet podržavljen, deo akumulacije ide u zadrugu fondove.

Za dalji razvitak zadrugarstva neobično je važno stalno prenositi ova pozitivna iskustva na ostale organizacije.

2) Karakteristika svih ovih formi kooperacije jeste da su one po svojoj suštini početni socijalistički oblici proizvodnje. One, istovremeno, obezbeđuju povećanje proizvodnje, produktivnosti rada i tržišnih viškova. Pomoću njih se racionalno koriste postojeći nedovoljno iskorišćeni kapaciteti, kako zadruga tako i samih individualnih proizvođača. Takve forme sprege vode preko veće produktivnosti rada poboljšanju materijalnog položaja čitavog društva i pojedinih proizvođača. Ekonomski interesi poljoprivrednih proizvođača omogućuju zadrugama ovakve oblike proizvodnje. Za individualne proizvođače privlačni su socijalistički produktivni odnosi, jer su proizvođači materijalno zainteresovani i u tim odnosima vide najbolji put i za svoj napredak. Zbog toga su poljoprivredni proizvođači spremni na takve oblike kooperacije svuda gde ima dovoljno materijalnih sredstava i kadrova sa potrebnim stručnim znanjem.

Osnovni zadatak opštih zemljoradničkih zadruga jeste da jačaju svoja osnovna i obrtna sredstva da bi se osposobile za uvođenje moderne proizvodnje bilo na posedi individualnih poljoprivrednih proizvođača bilo na svojim gazdinstvima; da iz povećane proizvodnje nastale na osnovu veće produktivnosti rada, zemljišta i stoke obezbeđuju stalan porast društvene akumulacije i povećanje standarda udruženih proizvođača. Zato celokupna naša ekonomska politika treba da ima za cilj da zadruga stvaraju što više svojih sredstava, da dobijaju društvena sredstva za razvitak poljoprivredne proizvodnje, da posredstvom takve politike maksimalno potišu individualne poljoprivredne proizvođače da u okviru privrednog plana zadruga ulažu svoja sredstva bilo u zadrugu bilo na svoj posed.

Zadruga nije samo organizacija koja radi jedino sa sredstvima svojih članova, seljaka, već je i privredna organizacija sela koja raspolaže krupnim društvenim sredstvima i okuplja oko sebe seljake članove i nečlanove zadruga, mobilise i aktivira njihova sredstva i razvija delatnost u interesu svoga člana i socijalističkog društva.

3) Razlike u prirodnim i ekonomskim uslovima i strukturi poseda pojedinih reiona uslovlje razvitak različitih oblika zadruga delatnosti i sprege, pa prema tome i različitu strukturu osnovnih i obrtnih sredstava u zadrugama. Zadruga će se u ovom procesu postepeno razvijati i jačati prema lokalnim uslovima i opštim mogućnostima, postajući sve više odlučujući faktor u proširenoj reprodukciji u poljoprivredi.

Zadruga je nosilac moderne tehnike i moderno organizovane proizvodnje, prometa, ulaganja društvenih sredstava u zemlju, kreditnih odnosa, — jednom reči, svih veza društvene proizvodnje i raspodele, i kao takva omogućuje:

- tehničko-ekonomski progres poljoprivrede;
- drukčiju strukturu proizvodnje i organizacije rada;
- pokretanje svih postojećih kapaciteta u poljoprivredi i njihov razvoj (racionalno korišćenje zemlje, poljoprivrednih zgrada, radne snage itd.);
- viši životni standard proizvođača;

— veći akumulacioni fond za dalji razvoj zadruga, kao i više sredstava za šire potrebe društva, komuna, kulturni razvoj sela — za jedan opšti progres.

4) Za dalji razvitak zadruga neobično je važno racionalno korišćenje osnovnih i obrtnih sredstava kojima će zadruga sve više raspolagati. U tom smislu treba naročito istaći potrebu kadrova za zadrugarstvo, kako ekonomskih tako i tehničkih.

Treba stalno raditi na povećanju broja zadruga i raznih oblika sprege u proizvodnji, kao i broja članstva. Treba mobilisati članstvo da jača kontrolu nad poslovanjem zadruga.

Uspešan razvoj zadruga moguće je obezbediti jedino njihovim ekonomičnim i rentabilnim poslovanjem. Poslovne saveze, koji su osnovani kao privredne organizacije za pomoć u privrednom razvitku zadruga, treba materijalno, organizaciono i kadrovski osposobiti da bi mogli vršiti svoje funkcije.

Pred zadržnim savezima stoji vrlo krupan zadatak, da iskustva najnaprednijih zadruga stalno proučavaju, proširuju na sve zadržne organizacije u zemlji; zatim, da u zajednici sa narodnim odborima izrađuju konkretne programe dugoročnog razvika poljoprivrede i zadruga na svome području.

Sve privredne organizacije koje svoje poslovanje zasnivaju na preradi i prometu poljoprivrednih proizvoda, treba svoje poslovanje da uskladuju sa zadržnim organizacijama.

5) Socijalistička gazdinstva (poljoprivredna dobra, zadržne ekonomije i radne zadruga) u okviru unapređenja poljoprivredne proizvodnje, treba kao krupna gazdinstva da odigraju u perspektivnom razvoju naše poljoprivrede veoma značajnu ulogu. Ta gazdinstva treba:

- da svojom proizvodnjom ubrzaju porast ukupne poljoprivredne proizvodnje;
- da povećaju produktivnost rada, smanje troškove proizvodnje i postanu uticajni faktor na tržištu poljoprivrednih proizvoda;
- da svojim modernim načinom rada utiču na intenziviranje cele poljoprivrede i da izvrše pionirsku ulogu u modernizaciji procesa proizvodnje i u borbi za maksimalno moguće prinose;
- da svojim delovanjem jačaju i razvijaju socijalističke odnose na selu.

Poslednjih godina niz gazdinstava učinio je krupan napredak i postignuti su visoki prinosi, produktivnost rada i rentabilno poslovanje, zahvaljujući ulaganjima i organizacionim zahvatima. To su, pre svega, kurs na postepenu specijalizaciju gazdinstava, savremenu organizaciju proizvodnje, sistem nagrađivanja po jedinici proizvoda, i potpuno izmenjena proizvodna politika. Veoma značajnu ulogu imala je u tome i nova mehanička oprema, jačanje govedarstva i velika upotreba reprodukcioni materijala iz industrije.

Na krupnim gazdinstvima postoje još mnogi nerešeni problemi. Znatno broj gazdinstava danas su krupna gazdinstva samo po površini zemljišta, dok ostalih elemenata neophodnih za krupnu proizvodnju ili nema dovoljno, ili nisu u skladu sa veličinom gazdinstava. Neka od ovih gazdinstava još posluju po metodima proizvodnje karakterističnim za seljačka gazdinstva, pa stoga i imaju niske prinose, nisku produktivnost rada, svaštarsku proizvodnju i zastarelu organizaciju rada koja vuče korene iz ranijih perioda. Krupna gazdinstva nemaju dovoljno mehanizacije, broj stoke je mali i kvalitativno ne odgovara. Na nekima od njih ne postoje ni opšti uslovi proizvodnje, kao što su putevi, privredne zgrade i ostali objekti, na drugima ovi nisu ekonomski postavljeni i izgrađeni, kako bi mogli najekonomičnije služiti procesu proizvodnje. Kod nekih gazdinstava ni zemljišne površine nisu arondirane.

6. Postojeće seljačke radne zadruga gazduju većim delom na društvenoj zemlji, a manjim delom na zemlji koju su uneli zadrugari, na koju zadruga plaća rentu. Razdvajanjem imovinskih od radnih odnosa i uvođenjem isključivog prava da zadrugom upravljaju oni koji u njoj rade, otvoren je proces modernizacije poljoprivredne proizvodnje u postojećim seljačkim radnim zadrugama.

7. Sadašnji stadijum razvika krupnih gazdinstava karakterišu napori da se pređe na modernu proizvodnju s visokim prinosom po hektaru, visoku produktivnost rada i rentabilnost proizvodnje. Prelazak ovih gazdinstava na to značiće kvalitativan skok u njihovom razvitku. Budući tempo proširene reprodukcije na ovim gazdinstvima biće uslovljen daljim investicionim ulaganjima i ekonomičnošću gazdovanja na njima.

Postoje uslovi da se u narednom periodu prošire krupna gazdinstva i organizuju nova i to: na površinama dobivenim melioracijama i grupisanim zemljišta, uzimanjem zemlje u dugoročan zakup, kao i eventualnim kupovinama. Pored toga, velike mogućnosti za proširenje površina predstavlja preko 2 miliona hektara društvenih pašnjaka, a postoji mogućnost da se jedan njihov deo pretvori u uređene socijalističke eksploatacione jedinice. Ima uslova za povećanje površina krupnih gazdinstava i podizanje voćnjaka i vinograde na nedovoljno iskorišćenim terenima društvene zemlje.

Treba nastojati da se u bližjoj budućnosti na postojećim krupnim gazdinstvima poveća proizvodnja za dva do tri puta. To bi u potpunosti afirmiralo krupna gazdinstva i poboljšalo stanje na tržištu poljoprivrednih proizvoda.

Da bi krupna gazdinstva u potpunosti mogla izvršiti takav obiman zadatak, treba u prvom redu:

- osposobiti krupna gazdinstva za racionalna ulaganja, odnosno razraditi perspektivni razvitak svakog gazdinstva i njegov program izgradnje i nastojati da se grupišu zemljišne površine;

— politiku gazdovanja orijentisati u pravcu postepene specijalizacije i nove organizacije rada;

— opremiti ih savremenim tehničkim sredstvima, stočnim fondom i izgraditi melioracione sisteme;

— na svim gazdinstvima dosledno primeniti sistem nagradivanja po individualnom uspehu u proizvodnji;

— pred našim poljoprivrednim i ekonomskim stručnjacima u proizvodnji, kao i pred institutima, stoji zadatak da ovlada načinom rentabilnog gazdovanja na krupnim gazdinstvima.

8. Zadatak je poljoprivredne službe da izvrši potrebna naučna ispitivanja u oblasti poljoprivrede i prenese u praksu naša i strana naučna dostignuća. Predviđeni nivo razvika agrotehnike i tehnologije traži dobro organizovanu poljoprivrednu službu.

Mreža naučno-istraživačkih institucija uglavnom zadovoljava. Potrebno je, gde god je to moguće, izvršiti spajanje ustanova koje se bave istom problematikom. Treba obezbediti koordinaciju u radu naučnih ustanova, fakulteta i poljoprivredne službe na terenu i usklađivanje njihovih programa rada sa zadacima perspektivnog razvika poljoprivrede i zadrugarstva.

Treba razviti tehničke službe, servise i savetodavnu službu poljoprivrednih organizacija (za proizvodnju kvalitetnog semena, za razvoj i brigu oko mehanizacije, zaštitu bilja i stoke itd.) kao sastavni deo tehnološkog procesa, koji treba da se odvijaju u zemljoradničkim zadrugama, njenim pogonima, poslovnim savezima ili pak na krupnim gazdinstvima.

»Treba razraditi sistem podizanja kadrova u proizvodnji koji će obezbediti njihovo stručno osposobljavanje vezano za konkretne programe proizvodnje poljoprivrednih organizacija i tehniku za izvođenje tih programa.«

Za razvitak poljoprivredne proizvodnje, izgrađivanje i uspešno funkcionisanje službi, neophodno je poboljšati životne uslove poljoprivrednih stručnjaka zaposlenih u proizvodnji i ustanovama, vezujući njihovo nagradivanje za postignute uspehe.

IV.

1. Postoje svi uslovi da se u našoj zemlji razvije vrlo viška proizvodnja žita, mesa, masnoća, industrijskih sirovina, voća i povrća, živina i jaja, mleka i mlečnih proizvoda i dr. Postojeće zemljišne površine, uz uslov brzog podizanja prinosa po jedinici površine, daju mogućnost da se kroz nekoliko godina uvoz prehrambenih proizvoda svede na minimum, relativno smanji uvoz sirovina poljoprivrednog porekla i znatno poveća izvoz poljoprivrednih proizvoda.

Osnovna orijentacija u proizvodnji treba da bude što je moguće brži prelazak sa ekstenzivne na intenzivnu proizvodnju u svim granama poljoprivrede, što znači podizanje proizvodnje po hektaru i grlu stoke, kao i povećanje produktivnosti rada. U toj orijentaciji treba osigurati što brže povećanje učesća stočarstva u ukupnoj proizvodnji.

Budući razvitak poljoprivrede traži takođe da se produži s promenama u plodored i da se povećaju i površine i prinosi povrtnih, industrijskih i krmljnih kultura. Kod žitarica treba voditi borbu za postizanje maksimalnih prinosa po hektaru. Treba koristiti i velike rezerve, koje postoje pri sadašnjem načinu iskorišćavanja livada i pašnjaka. Njihovom melioracijom i kultivacijom znatno će se proširiti baza za razvitak stočarstva. Velike mogućnosti za intenzifikaciju poljoprivrede nalaze se u bržem podizanju modernih zasada — voćnjaka, vinograda i hmeljarnika.

Naš razvitak ide u pravcu povećanja dohotka po glavi stanovnika, a to normalno vodi povećanju potrošnje povrća, voća i stočnih proizvoda i smanjivanju potrošnje žita po stanovniku. To znači da u budućoj proizvodnji politici treba obezbediti takvo kretanje u podizanju poljoprivredne proizvodnje, koje će zadovoljiti ovakve potrebe tržišta.

Razvitak i kretanje u ratarskoj proizvodnji nužno će voditi kako povećanju, tako i kvalitetnom poboljšavanju stočarske proizvodnje. Ovo utoliko pre što je pod uslovima intenzifikacije poljoprivredne proizvodnje nužno uvođenje veće mehanizacije u biljnu proizvodnju. To će povlačiti za sobom oslobađanje jednog dela ljudskog rada iz biljne proizvodnje, koji će normalno naći zaposlenje u stočarskoj proizvodnji i proizvodnji intenzivnih kultura.

2. Problem pšenice i kukuruza treba rešavati ostvarivanjem visokih prinosa po jedinici površine i povećanjem produktivnosti rada, primenom savremene agrotehnike na što većim površinama. Najbolje uslove imaju za to krupna socijalistička gazdinstva. Pojedina krupna gazdinstva već sada savremenom agrotehnikom postižu prinose pšenice do 40 mtc i kukuruza do 80 mtc po hektaru, pa treba da u periodu od 5 do 6 godina takve prinose ostvari većina drugih dobara. Opšte zemljoradničke zadruge treba takođe da se orijentišu kroz kooperaciju za rešenje problema žita, primenjujući savremenu agrotehniku, kao i krupna gazdinstva. U tom slučaju mogu se kooperacijom na posedi individualnih proizvođača postići visoki prinosi.

Cilj je naše ekonomske politike da se u roku od 6 do 7 godina prosečni prinosi pšenice po hektaru povećaju za oko 50% iznad sadašnjih, što će omogućiti da se naša zemlja uglavnom oslobodi od uvoza pšenice. Da bi se to ostvarilo, potrebno je podići prosečni prinos u žitordnim rejonima na oko 23 mtc, a u Vojvodini i istočnoj Slavoniji na oko 30 mtc po hektaru.

Sličnim metodama treba u istom roku unaprediti i proizvodnju kukuruza, toga za našu privredu izvanredno važnog

proizvoda, i postići prinos u proseku od oko 30 mtc po jednom hektaru, prema sadašnjih 14 mtc.

Potrebe u šećeru, ulju, soji, duvanu, tekstilnim vlaknima i dr., zahtevaju da se površine pod *industrijskim biljem* povećaju. Stoga u idućem periodu treba postići da se tim kulturama zaseju površine od oko pola miliona hektara. U isto vreme treba osetno povećati prinose po hektaru.

Potrebe ishrane traže da se poveća proizvodnja povrća, za šta je nužno, pored rešavanja problema proizvodnje, da se pristupi ulaganju u promet, uskladištenje i preradu. Naročito je važno istaći da treba pokloniti pažnju unapređivanju proizvodnje *krompira*, koji u ljudskoj ishrani može delom zameniti pšenicu, i poslužiti kao važna stočna hrana.

Voćarstvo treba proširiti u voćarskim rejonima podizanjem plantažnih voćnjaka i savremenim uzgojem. Treba potiskivati slabe sorte uzgojem kvalitetnih, što će omogućiti veću potrošnju voća u svezem stanju, kao i industrijsku preradu.

Vinogradarstvo treba potiskivati sa nevinogradarskih terena. U strukturi treba vršiti zamenu postojećih vinskih sorti sa kvalitetnim sortama, izbaciti hibridne vinograde iz proizvodnje i, naročito, forsirati proizvodnju stonog grožđa. Osnovna orijentacija treba da bude u podizanju isključivo modernih plantažnih zasada.

Stočarstvo je grana poljoprivrede koja u idućih 6–7 godina treba bitno da doprinese stabilizaciji ukupne poljoprivredne proizvodnje na višem nivou. Ono treba da obezbedi ostvarenje predviđenih prinosa u biljnoj proizvodnji i znatno doprinese poboljšanju platnog bilansa. Iz svih pomenutih razloga u daljoj politici ulaganja u poljoprivredu stočarstvo ima posebno važno mesto.

Za unapređenje stočarstva, a u tome naročito govedarstva, a u cilju poboljšanja kvaliteta i povećanja brojnog stanja, neophodna je vrlo intenzivna spreza zadruga sa individualnim proizvođačima u pitanju povećanja krmlne baze, selekcije stoke, odgoja podmlatka, obezbeđenja rasplodnog materijala, kvalitetnih svojstava, veštačkog osemenjavanja, merinuzgaje, veterinarske zaštite itd. Pored ovih problema, zadruge treba da rešavaju i pitanje kreditiranja, prodaje, prerade i osiguranja stoke. Sve ove mere, uz stabilno tržište i odgovarajuće cene treba da osiguraju njegov dalji brzi porast. Kroz 6–7 godina treba stočarsku proizvodnju povećati za oko 50%.

I ribarstvo dobiva u značaju, budući da ono pretstavlja rezervu visokokvalitetne hrane, koja će porastom stanovništva i povećanjem njegovog standarda morati da bude šire korišćena. Zato je potrebno više ulagati u morsko i u slatkovodno ribarstvo, srediti i opremiti tržište ribe i poboljšati njegovu organizaciju.

3. U toku sledećih pet godina treba poljoprivrednu proizvodnju povećati za 30–35% od ostvarenog proseka 1951–55, što bi obezbedilo realnu bazu za povećanje standarda celokupnog stanovništva, a naročito gradskog. Ovakvo prosečno povećanje poljoprivredne proizvodnje traži da se u žitordnom području za isti period poveća proizvodnja za oko 50%, a da se na krupnim socijalističkim gazdinstvima za idućih 5 do 6 godina proizvodnja poveća za oko 100%.

Predviđeno povećanje ukupnog obima poljoprivredne proizvodnje zahteva odgovarajuća investiciona ulaganja u poljoprivredu, veći utrošak reprodukcionog materijala iz industrije i šire delovanje poljoprivrednih službi.

Osnovnoj politici u razvijanju poljoprivredne proizvodnje treba da budu podređeni svi faktori koji utiču na usmeravanje poljoprivredne proizvodnje. Na prvom mestu ova politika treba da bude jasna poljoprivrednim proizvođačima, svim poljoprivrednim organizacijama, kako krupnim gazdinstvima tako i opštim zemljoradničkim zadrugama, kao i njihovim udruženjima, savezima i komorama.

Obim sredstava koja će se investirati u poljoprivredu u sledećih 5–6 godina, imajući u vidu predviđeno povećanje proizvodnje i sadašnje stanje sredstava za proizvodnju, kao i mogućnosti poljoprivrede da racionalno apsorbuje investiciona sredstva, treba u perspektivnom planu razvoja privrede osigurati da se ukupni obim društvenih ulaganja u poljoprivredu u proseku udvostruči prema sredstvima koja su Društenim planom predviđena za poljoprivredu u 1957 godini.

Daje se u zadatak Saveznom izvršnom veću da u sklopu društvenog perspektivnog privrednog plana obezbedi da se prednja politika izrazi u predlogu plana.

4. Predviđa se da će sistem naših mera uticati i na individualne proizvođače, da u idućih pet godina u proseku udvostruče svoja neto ulaganja. No, kako bi u tom slučaju ta ulaganja iznosila svega oko 10–15% od ukupnih neto investicija u poljoprivredu, potrebno je zadrugama osigurati društvena sredstva kojima će kreditirati one investicije na individualnim gazdinstvima koje su u programu zadruge i ostvaruju se kroz kooperaciju.

Predviđeni nivo investicija omogućiće da se osnovna sredstva na krupnim gazdinstvima u tom periodu udvostruče, dok bi se u opštim zemljoradničkim zadrugama povećala skoro četiri puta.

Društvena ulaganja u poljoprivredu treba usmeravati u one grane proizvodnje i one namene gde će njihovi efekti na povećanje proizvodnje biti najveći i gde će se odražavati na proizvodnju u najkraćem roku. Prema tome, potrebno je u svakom području, odnosno svakoj organizaciji, stalno i konkretno izučavati u šta je najefikasnije ulagati. Kod osnovnih sredstava treba i dalje da rastu ulaganja u stočarstvo i krmlnu bazu, mehanizaciju, preradu, zasade i melioracije.

5. Prikazana proizvodna politika može se ostvariti jedino putem usmeravanja prvenstveno društvenih sredstava, a koliko je to moguće i privatnih ulaganja u pravcu ostvarenja postavljenih zadataka. Zbog toga investicione kredite treba odobravati onim poljoprivrednim organizacijama i u onim rejonima koji osiguravaju najbrže rezultate u ostvarenju napred iznetih proizvodnih zadataka, vodeći pri tome računa o rentabilitetu ulaganja.

Proizvodna i investiciona politika, kao i razvoj tržišta, treba da dovedu do rejonizacije proizvodnje, prema prirodnim i ekonomskim uslovima.

Savezni investicioni fond treba u osnovi da služi za finansiranje onih zadataka za koje je čitava zajednica najviše zainteresovana. U raspodeli dohotka treba osigurati lokalne fondove i fondove poljoprivrednih organizacija za finansiranje razvika poljoprivrede.

Investicije treba da se vrše u kombinaciji kratkoročnih, srednjoročnih i dugoročnih ulaganja.

Iako se do kraja perioda od narednih pet godina ne može očekivati puni efekat od dugoročnih ulaganja (veći deo melioracija, zasadi i sl.), u ovom periodu potrebno je ići na ova ulaganja, kako bi se stvorili uslovi za stalni i neprekidni porast proizvodnje.

Intenziviranje poljoprivrede zahteva stalan porast obrtnih sredstava, pa je potrebno da se obezbede putem kredita, odnosno iz fondova za samostalno raspolaganje poljoprivrednih organizacija i akumulacije individualnih proizvođača osiguraju potrebna sredstva za ove svrhe.

6. Povećanje poljoprivredne proizvodnje u narednom periodu uslovljeno je i sprovođenjem raznih tehničkih mera.

Unapređenje poljoprivredne proizvodnje zahteva da se većina radova na odvodnjavanju izvede u žitodromnom rejonu, a navodnjavanje u suprotnom, mediteranskom i žitodromnom. Ostali melioracioni radovi – regulacije, uređenje bujica i odbrana od poplava – geografski su određeni i treba ih izvoditi prema značaju pojedinih objekata.

S obzirom da se društvenim ulaganjima u melioracione radove povećava prometna vrednost zemlje, treba propisima regulisati način iskorišćavanja zemlje na melioracionom području.

Za predviđeni razvoj poljoprivredne proizvodnje potrebno je obezbediti savremena tehnička sredstva iz domaće proizvodnje i uvoza s tim da se u narednih 5 godina poveća broj traktora od sadašnjih 14.000 na oko 40.000 s odgovarajućim brojem priključnih mašina, uključujući tu razne vrste kombajna i drugih tehničkih sredstava.

Povećanje proizvodnje, a naročito podizanje prinosa po jedinici površine, zahteva da se upotreba veštačkih đubriva stalno povećava, da bi u narednih pet godina dostigla oko 2.200.000 tona.

Pored prednjih osnovnih tehničkih mera neophodno je obezbediti materijalna tehnička sredstva za sprovođenje zaštite bilja i stoke i organizovati proizvodnju semena, sadnog i priplodnog materijala u dovoljnim količinama. Potrebne su posebne tehničke organizacione mere za unapređenje stočarstva – selekcija, veštačko osemenjivanje, merinizacija, povećanje krmne baze i slično.

Stoga je potrebno da proizvođačke organizacije i stručni organi izrade programe melioracija, mehanizacije, hemizacije, zaštite bilja, proizvodnje semenarstva i sadnog materijala, zootehničkih mera, kao i tehničkih mera za povećanje krmne baze, kao i da se njihovo sprovođenje obezbedi predviđenim nivoom ulaganja.

7. Napred izloženim osnovnim ciljevima razvika poljoprivredne proizvodnje i zadrugarstva moraju biti podređene sve mere ekonomske politike, u prvom redu kredit, porez, mere na tržištu i politika cena.

Opštu kreditnu politiku treba usmeriti tako da se sredstva odobravaju prvenstveno u ona ulaganja i daju onim korisnicima, koji će pokazati najbolje rezultate sa društvenog stanovišta. Pri određivanju rentabilnosti pojedinih ulaganja treba voditi računa ne samo o trenutnom stanju, već i o perspektivnom razviku poljoprivrede.

Kreditnu tehniku treba prilagoditi kretanju proizvodnog procesa u poljoprivredi, a odobranje kredita uprostiti prema nameni i svrsi korišćenja.

U pogledu usmeravanja kredita obezbediti:

- da kreditiranje opštih zemljoradničkih zadruga bude usmereno tako da ono doprinosi razviku proizvodnje i podrštvavljanju procesa rada. U razviku raznih oblika sprege sa individualnim seljacima zadruge će kreditirati individualna gazdinstva u skladu sa zadržnim planom unapređivanja i intenziviranja poljoprivrede;

- da krupna poljoprivredna gazdinstva dodu do potrebnih sredstava, kako bi mogla da što brže modernizuju svoju proizvodnju.

Za sprovođenje kreditne politike u poljoprivredi, prilagođavanje kreditnog sistema potrebama i mogućnostima poljoprivrednih organizacija, neophodno je razvijati zadržne štedionice i osnovati specijalizovanu poljoprivrednu banku.

Melioracije, koje imaju širi značaj i ne odnose se samo na poljoprivredu (regulacija reka, bujica, zaštita od poplava, izgradnja magistralnih kanala i sl.), kao i izgradnju glavne mreže za navodnjavanje i odvodnjavanje treba finansirati iz budžetskih sredstava zajednice. Za razvodnu mrežu za odvodnjavanje i navodnjavanje, melioracije zemljišta i pašnjaka, treba odobravati društvena sredstva putem kredita.

8. Porez i takse ostaju izvori prihoda, kao deo doprinosa proizvođača, za finansiranje zajedničke potrošnje građana komune.

Poreska politika treba da se uskladije sa napred izloženom politikom razvoja poljoprivredne proizvodnje; nužno je ustaliti sistem oporezivanja i izbegavati česte promene.

Treba se u poreskoj politici koristiti mogućnošću davanja olakšica i smanjivanja poreza na određeno vreme za ulaganja koja vrše individualni proizvođači, ako su ona u sklopu opštih tendencija razvoja poljoprivrede na dotičnom području i ako se to vrši u kooperaciji sa zadrugom.

Osnovica za oporezovanje treba da ostane i dalje dohodak iz poljoprivrede, koji se izračunava prema katastarskom prihodu. Da bi se postigla veća realnost oporezivanja i pravilnije zahvatanje dela dohotka od poljoprivrednih proizvođača, treba poboljšati dosadašnji obračun katastarskog prihoda i preduzeti mere za novo preklasiranje zemljišta.

9. Tržište poljoprivrednih proizvoda, koje je opšte uzevši i dosada bilo za poljoprivredne proizvođače stimulativno, treba stabilizovati i stvoriti kod proizvođača sigurnost plasmana. U tu svrhu treba objediniti funkciju proizvodnje i prometa poljoprivrednih proizvoda u zemljoradničkim zadrugama, tehnički i organizaciono opremiti zadruge za taj posao i do kraja rešiti problem kreditiranja. Treba omogućiti i u proizvodnim i u potrošnim rejonima da se izvrše potrebne investicije u tehničku opremu za promet i doradu poljoprivrednih proizvoda.

Treba postići stabilizaciju cene poljoprivrednih proizvoda. Razvitkom proizvodnje i tržišta dolaziće do nužnih korekcija u međusobnim odnosima cena poljoprivrednih proizvoda. Politika cena u idućem razdoblju treba takođe da teži smanjenju teritorijalnih i sezonskih dispariteta, i to putem društvene intervencije i bolje organizacije prometa preko rashladne mreže, organizovanja prerade, regulisanja izvoza i uvoza itd. Dugoročna izvozna politika je takođe vrlo važan element za kontinuirani razvitak proizvodnje određenih proizvoda.

Tržište mora biti bolje snabdeveno i većim rezervama robe za poljoprivredu i iz poljoprivrede. Ono mora raspolagati potrebnim rezervama roba.

Veći obim robnog prometa zahteva i razvijene prometne kanale, saobraćaj i trgovinu.

Naročitu pažnju treba pokloniti razviku lokalnih puteva i prometnih sredstava, što umnogom zavisi od napora komuna poljoprivrednih organizacija.

10. Savezno izvršno veće pored zadataka navedenih u ovoj rezoluciji osigurava perspektivnim planom razvika privrede i:

- razvitak industrije poljoprivrednih mašina, da se postigne godišnja proizvodnja od oko 6.000 komada traktora s odgovarajućim brojem priključnih mašina, odnosno 38.000 tona poljoprivrednih mašina i sprava;

- razvitak hemijske industrije sa proizvodnjom za poljoprivredu veštačkog đubriva i sredstava za zaštitu bilja. Za 5–6 narednih godina treba da obezbedi kapacitete za proizvodnju novih 600.000 tona azotnih đubriva i 500.000 tona fosfornih;

- razvijanje industrije za preradu poljoprivrednih proizvoda (delom malih objekata kod poljoprivrednih organizacija), kao i izgradnju kapaciteta za preradu šećerne repe do 300.000 tona šećera, soje, ferm-zavoda, hladnjača, kao i drugih važnih objekata za preradu i doradu poljoprivrednih proizvoda.

11. Sprovođenje prednje agrarne politike zahteva izmene i donošenje niza novih zakonskih propisa. Treba doneti, kao hitne, zakonske propise: o melioracijama; o iskorišćavanju i zaštiti zemljišta; o osiguranju u poljoprivredi; o zemljoradničkim zadrugama; o unapređenju pojedinih grana poljoprivredne proizvodnje, itd.

12. Ostvarivanje zamašnjih zadataka modernizacije poljoprivrede i razvika socijalističkih odnosa na selu pretpostavlja mobilizaciju svih društvenih faktora i političkih organizacija. Složenost ovog procesa zahteva ne samo znatna materijalna sredstva i ekonomske stimulanse, već i koordinirane napore svih društvenih i političkih faktora. Skladnost i tempo razvika ovog preobražaja uslovljen je aktivnošću organa vlasti, zadržnih saveza i komora, kao i političkih, prosvetnih i kulturnih organizacija.

»Narodni odbori opština i srezova, zadržni savezi, zemljoradničke zadruge i poljoprivredna dobra i vodne zajednice treba što pre da završe dugoročne programe unapređenja poljoprivredne proizvodnje.«

Svestrana aktivnost na ovom području od presudne je važnosti pošto je dalji tempo uspona privrede i podizanja životnog standarda, kao i razvitak sistema društvenog samoupravljanja, bitno uslovljen unapređivanjem poljoprivredne proizvodnje i socijalističkih društvenih odnosa na selu.«

Na 40 zajedničkoj sednici oba doma, održanoj 27 aprila, Skupština je takođe donela Odluku o potvrđi Uredbe o izmeni Uredbe o radu i organizaciji Saveznog izvršnog veća i izabrala svoju delegaciju koja će posetiti NR Rumuniju.

Za šefa delegacije izabran je Blažo Jovanović, a za članove delegacije narodni poslanici Saveznog veća: Slobodan Penezić, Đura Jovanović, Džavid Nimani, Viktor Avbelj, Ilija Rikanović, Ivo Babić, Šefket Maglajlić, Mara Naceva, Lazar Mojsov, Sreten Vučković i narodni poslanici Veća proizvođača: Veselin Radojčić i Edo Zorko.

SEDNICA SAVEZNOG IZVRŠNOG VEĆA

17 aprila 1957 godine

Na sednici Saveznog izvršnog veća, održanoj 17 aprila 1957 godine na Brionima, pod predsedništvom Josipa Broza Tita, predsednika Republike i predsednika Saveznog izvršnog veća, razmatran je elaborat o stanju poljoprivrede i zadrugarstva i perspektivama njihovog razvoja i usvojen predlog rezolucije o perspektivnom razviku poljoprivrede i zadrugarstva.

Savezno izvršno veće je takođe razmotrilo izveštaj Sekretarijata za opšte privredne poslove o kretanju privrede početkom 1957 godine (vidi »Privreda u prvom tromesečju 1957 godine«, »Jugoslovenski pregled«, april 1957 str. 199 — 201).

Pored toga, Savezno izvršno veće je donelo sledeće uredbe, odluke i rešenja:

Uredbu o platama radnika privrednih organizacija (prema Uredbi, donetoj u skladu sa Uredbom o raspodeli ukupnog prihoda, tarifni pravilnik donosi privredna organizacija u sporazumu sa narodnim odborom opštine i sindikalnom organizacijom; Uredba je u osnovi jedinstvena za obe grupe privrednih organizacija — kako za one koje utvrđuju ukupni prihod na osnovu utvrđivanja dobiti, tako i za one koji utvrđuju ukupni prihod na osnovu utvrđivanja dohotka — a razlika u postupku za donošenje tarifnog pravilnika između prve i druge grupe privrednih organizacija sastoji se u tome što za privredne organizacije druge grupe nije obavezan jedinstveni nivo tarifnih stavova propisan Saveznim društvenim planom; Uredbom je za privredne organizacije druge grupe predviđen zaštićeni fond plata čime je ovim privrednim organizacijama omogućeno da u okviru ostvarenog dohotka prvenstveno (pre izvršenja obaveza prema društvenoj zajednici) obezbede sredstva za plate jednake platama koje se u privrednim organizacijama prve grupe priznaju u cenu koštanja; Uredbom se garantuje radnicima privrednih organizacija 75% od plata ostvarenih po tarifnim stavovima, umesto 60% kao dosad; prema Uredbi norme utvrđuje sama privredna organizacija i one se ne mogu menjati pre isteka šest meseci osim ako se radi o očiglednoj računskoj grešci, promenama u tehnološkom procesu, uvođenju novih mašina i slično; ovom Uredbom se, takođe, kao uslov za pravo radnika na povećanje plate iznad plate po tarifnom stavu (višak fonda plata) predviđa kraći radni staž od 3 odnosno 6 meseci, umesto 6 odnosno 9 meseci; dalje, za povećanje plate priznaje se svaki noćni rad, bez obzira da li se obavlja izuzetno samo jednu noć ili više, i da li se obavlja u smenama ili van smena; takođe, naknada plate za vreme korišćenja godišnjeg odmora određivaće se otsada na bazi tromesečnog proseka stvarno zaradenih plata neposredno pre godišnjeg odmora a ne prema iznosu tarifnog stava kao do sada; nova je i Odredba prema kojoj se u izuzetnim slučajevima priznaje pravo na platu za prekovremeni rad i licima na rukovodećim radnim mestima, osim direktora i njihovih zamenika).

Uredbu o izmenama i dopunama Uredbe o prometu žitarica i Rešenje o izmenama i dopunama Rešenja o prodajnim cenama žitarica i proizvoda žitarica (ovim izmenama i dopunama omogućeno je da zemljoradničke zadruge i ovlašćena preduzeća za promet žitarica, kao i ostala preduzeća, prodaju po slobodno formiranim cenama u prometu naveliko i namalo i preradevine od pšenice, raži i napolice iz domaće proizvodnje (izuzev usura i ujma), dok su dosad mogli da prodaju ove žitarice na takav način samo u zrnju; takođe je ukinut sistem dogovornih otkupnih cena u prometu žitarica i taksa na meljavu);

Odluku o određivanju najviših prodajnih cena za proizvode crne metalurgije i Uredbu o izmenama i dopunama Tarife poreza na promet (ovim merama ublažice se postojeći disparitet između cena finalnih proizvoda crne metalurgije i sirovina i polufabrikata i olakšati položaj preduzeća crne metalurgije);

Uredbu o izmenama i dopunama Uredbe o davanju potrošačkih kredita radnicima, službenicima i drugim određenim kategorijama korisnika (ovim izmenama i dopunama predviđeno je da kredite za kupovinu industrijske robe mogu davati, pored dosad ovlašćenih trgovinskih preduzeća namalo i trgovinskih radnji, i prodavnice industrijskih i zanatskih preduzeća, zanatske proizvodnačke zadruge i nabavno-prodajne zadruge ako vode samostalno knjigovodstvo i ako imaju stručan kadar za obavljanje poslova u vezi sa kreditiranjem; drugom izmenom ovlašćena je Narodna banka da može za otplatu kredita za kupovinu pojedinih vrsta industrijske robe svojim rešenjem odrediti rokove i do šest godina);

Savezno izvršno veće je donelo i nekoliko odluka iz oblasti investicija:

Odluku o upotrebi sredstava Opšteg investicionog fonda izdvojenih kao rezerva za 1957 godinu (ovom Odlukom ovlašćena je Jugoslovenska investiciona banka da iz dela namenjenog za finansiranje investicija u oblasti privrede upotrebi 965 miliona dinara za davanje investicionih zajmova za investicije u poljoprivredu); Odluku o učešću investitora u troškovima investicija koji se finansiraju iz Opšteg investicionog fonda; Odluku o rasporedu sredstava iz Opšteg investicionog fonda za izgradnju novih dalekovoda i trafostanica u 1957 godini; Odluku o određivanju objekata čije investicione programe odobrava Savezno izvršno veće i o postupku odobravanja; Odluku o nadležnosti za odobravanje investicionih programa za određene investicione radove preduzeća vojne industrije i Odluku o načinu finansiranja osnovnih investicionih radova na izgradnji hidrosistema Dunav — Tisa — Dunav u 1957 godini.

Savezno izvršno veće je razmotrilo izveštaj Upravnog odbora Jugoslovenske investicione banke o odobravanju zajmova za rekonstrukcije i složilo se s odobrenim zajmovima i principima koji su tom prilikom primenjeni.

Razmotrivši predlog Generalne direkcije Jugoslovenskih železnica za nabavku električnih i dizel lokomotiva, i o proizvodnji ovih lokomotiva u kooperaciji domaće industrije sa inostranom, Savezno izvršno veće je zaključilo da nadležne savezne ustanove pripreme opširniji elaborat o tome pitanju, uzimajući pritom u obzir perspektivni razvoj železnica.

Savezno izvršno veće je pored toga donelo i sledeće Uredbe, odluke i rešenja:

Uredbu o izmenama i dopunama Uredbe o raspodeli ukupnog prihoda privrednih preduzeća koja proizvode za određene potrebe Jugoslovenske narodne armije; Odluku o raspodeli ukupnog prihoda preduzeća u sastavu Zajednice Jugoslovenskih železnica; Odluku o raspodeli ukupnog prihoda preduzeća u sastavu Zajednice privrednih preduzeća Jugoslovenskih pošta, telegrafa i telefona; Odluku o raspodeli ukupnog prihoda novinskih preduzeća i izdavačkih preduzeća; Odluku o raspodeli ukupnog prihoda osiguravajućih zavoda; Odluku o zabrani upotrebe bakra i njegovih legura u određene svrhe; Odluku o izmeni Odluke o uslovima i načinu davanja premija za količine uglja proizvedene iznad predviđenih količina proizvodnje u prvom tromesečju 1957 godine; Rešenje o ovlašćenju Saveznog državnog sekretara za poslove finansija da daje saglasnost na uslove za ugovaranje zajmova bez konkursa; Odluku o imovinskim uslovima za priznanje svojstva jedinog hranioca; Odluku o dopuni Odluke o utvrđivanju područja okružnih i sreskih javnih tužilaštava; Odluku o izmenama i dopunama Odluke o regulisanju posebnih potraživanja železnica — optanata iz Italije.

Na sednici Saveznog izvršnog veća je saslušalo i odobrilo izveštaj potpredsednika Svetozara Vukmanovića o posetama koje je učinio Egiptu, Siriji i Grčkoj.

Savezno izvršno veće je takođe ratifikovalo osam međunarodnih sporazuma.

PETI PLENUM SAVEZNOG ODBORA SSRNJ

Osamnaestog i devetnaestog aprila 1957 godine na Brionima je održan Peti plenum Saveznog odbora SSRNJ. Na dnevnom redu Plenuma bilo je sledeće: 1) Politička i organizaciona pitanja SSRNJ (referent — Aleksandar Ranković) i 2) Dalji rad na poboljšanju društvenog položaja žena (referent — Dobrivoje Radosavljević).

Po prvom referatu su diskutovali Marko Vujačić, Dušan Čalić, Kolj Široka, Vlada Zečević i predsednik Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije Josip Broz Tito, a po drugom referatu Zlatan Sremec, Dušanka Kovačević, Vladimir Simić, Marijan Breclj, Josip Petejan, Ivan Božičević, Vječeslav Holjevac, Pavle Gregorić i Edvard Kardelj.

Politička i organizaciona pitanja SSRNJ

IZ MEĐUNARODNIH ODNOSA. — U referatu Aleksandra Rankovića kaže se da su organizacije i članovi Socijalističkog saveza pored aktivnog zalaganja u izgradnji socijalizma svestrano pratili razvitak međunarodnih događaja i u svemu podržavali politiku državnog i političkog rukovodstva. Time su doprineli da Jugoslavija u međunarodnim odnosima bude važan faktor mira i međunarodne saradnje. To pokazuju veoma razvijene međunarodne političke, ekonomske, kulturne i druge veze koje je u prošlog godini Jugoslavija održavala sa velikim brojem zemalja.

»Prilazeći problemu mira i međunarodne saradnje kao najvažnijem međunarodnom problemu, smatrajući ovo bitnim uslovom svakog istinskog napreda čovečanstva — Jugoslavija je kao socijalistička zemlja tražila i nalazila mogućnosti da deluje u tom pravcu na najširoj osnovi«, — rekao je A. Ranković.

Dalje je rekao da naročitu pažnju zaslužuje razvitak jugoslovensko-sovjetskih odnosa.

Jugoslovenski narodi su u beogradskim razgovorima predstavnik sovjetske vlade i Partije i jugoslovenske vlade i Saveza komunista, u poznatoj Beogradskoj deklaraciji videli priznanje ne samo pravičnosti svoje borbe za ravnopravne socijalističke i demokratske odnose nego su očekivali da će među socijalističkim zemljama najzad nastati era iskrene saradnje na stvarno socijalističkim principima uzajamnog poštovanja, razumevanja, nemešanja u unutrašnje stvari, saradnje u interesu napretka socijalizma i mira u svetu.

Međutim, normalizacija jugoslovensko-sovjetskih odnosa bila je merena na raznim stranama usko blokovskim merilom, iako je Jugoslavija uvek jasno isticala da su blokovi postali prepreka, pa čak i opasnost za miran razvitak, rekao je A. Ranković. »Jugoslavija nije odgovorna za bilo čije iluzije da će ona ovdje gledište i politiku na kraju krajeva napustiti ili će morati da napusti. U vreme kada će ceo svet, ako ne želi novu svetsku katastrofu, morati postepeno ali neizbežno da nađe puteve primenjanja principa aktivne i miroljubive koegzistencije i morati da izvrši duboke i bitne promene u sada postojećoj blokovskoj organizaciji vojne, ekonomske i političke saradnje, mi zaista nemamo nikakvog razloga da krenemo suprotnim pravcem od opštih i neizbežnih tendencija savremenog razvika«.

Pošto je govorio o tome da se položaj i politika Jugoslavije tumače na Zapadu i Istoku prema konkretnim potrebama jednih ili drugih, A. Ranković je rekao da Jugoslavija ne može prilagođavati svoju politiku tuđim gledištima i šablonima, što ne znači da Jugoslavija ne želi da vodi računa o konstruktivnim gledištima svih zemalja sa kojima o problemima mira i saradnje među narodima ima slična gledišta.

»Kada se, i pored vrlo širokog polja saglasnosti po nizu bitnih pitanja međudržavne i međunarodne politike između Jugoslavije i SSSR-a, nije mogla u Moskvi postići puna saglasnost po nekim važnijim ocenama stanja i pravaca razvika, naročito u međunarodnom radničkom pokretu — pri čemu jugoslovenska vanblokovačka pozicija stoji na prvom mestu, došlo je do obnavljanja kampanje protiv Jugoslavije« — rekao je A. Ranković. Ovu započetu kampanju naročito su zaostrižili događaji u Madarskoj i rat u Egiptu. Ta kampanja se odnosila na jugoslovenska ideološka shvatanja, na društveni i ekonomski život i jugoslovensku spolnu politiku. Svim sredstvima se radi na diskreditovanju jugoslovenskog privrednog sistema, radničkog samoupravljanja i komunalnog sistema. Preko štampe, radija i drugih propagandnih sredstava »dokazuju se« već unapred postavljene sheme o pogrešnosti jugoslovenskog puta i podmeće nam se težnja da želimo da svoj put nametnemo ostalima. Upadljivo je grubo i neprijateljsko ponašanje rukovodećih ljudi i štampe Albanije prema Jugoslaviji. I sada, kao i u kampanji od 1948. godine, u propagandi protiv Jugoslavije Albaniji je dato istaknuto mesto. Naročito je provokativno delovanje albanskog rukovodstva u odnosu na Kosovo i Metohiju.

Aleksandar Ranković je dalje rekao da političko i državno rukovodstvo Jugoslavije, Savez komunista, SSRNJ, jugoslovenska javnost i štampa imaju miran i hladnokrvan stav prema ovoj kampanji i ničim ne doprinose daljem zaostavljanju odnosa. »U Beogradskoj i Moskovskoj deklaraciji, — rekao je A. Ranković, — mi i dalje gledamo osnovu naših odnosa i recipirnu obavezu obe zemlje. Saglasnost po brojnim pitanjima o kojima se govori u ovim dokumentima, predstavlja onu zdravu osnovu na kojoj se može dalje razvijati plodna saradnja između naših država na svim poljima.«

Govoreći o situaciji na Srednjem Istoku, Aleksandar Ranković je rekao da Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije vidi u savremenom razviku Srednjeg Istoka izraz težnji naroda te oblasti da se oslobode ostataka strane dominacije. Međutim, neke strane sile žele da u odnosima s narodima Bliskog Istoka osiguraju svoje ekonomske, političke i strategijske interese na štetu nezavisnosti tih naroda. To je od ovog područja stvorilo žarište stalne uznemirenosti i nestabilnosti. Bilo bi vrlo opasno i za narode Srednjeg Istoka i za mir u svetu ako bi Srednji Istok ponovo postao poprište borbe velikih sila. Ako se tu želi postići mir, onda treba pomoći tim narodima da učvrste svoju političku i ekonomsku nezavisnost, a ne gurati ih u blokovske kombinacije. Jugoslavija se zalaže da se Egiptu i drugim arapskim zemljama prizna pravo na slobodan razvitak, da se poštuje njihova nezavisnost i shvati činjenica da Bliski Istok pripada nezavisnim narodima tog dela sveta. Sličnost pogleda i načela politike Jugoslavije i većine zemalja Srednjeg Istoka predstavlja solidnu osnovu na kojoj se sve uspešnije razvijaju njihovi dobri i prijateljski odnosi. Kada je posle nacionalizacije Sucke kompanije izvršena agresija na Egipt, jugoslovenska vlada i javnost su odmah osudili takav postupak. Jugoslovenska vlada je zahtevala da se sazove Generalna skupština OUN u cilju preduzimanja hitnih mera za prekid rata, što je i učinjeno.

Međunarodni razvitak sve više pokazuje da su aziske zemlje značajan faktor u svetu, i da je od velike važnosti za svetski mir činjenica što su one zauzele ono mesto među drugim narodima koje im stvarno pripada. Na širokim područjima Azije preovlađuju spolnopolitičke koncepcije bliske jugoslovenskim u mnogim pitanjima.

U protekloj godini Jugoslavija je i dalje razvijala korisnu saradnju sa zapadnim zemljama, smatrajući da je to u obostanom interesu i u interesu međunarodne saradnje uopšte.

»Rukovodeći se potrebama našeg socijalističkog razvika, našim nacionalnim interesima i interesima mira u Evropi (što je od ogromnog značaja za svetski mir), Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije zalaže se i ubuduće za aktivnu saradnju sa svim narodima i na Istoku i na Zapadu, kako je to i dosad činio.«

NEKA PITANJA UNUTRAŠNJEG RAZVIKA. — Aleksandar Ranković je u početku ovog dela referata rekao da su u društvenom planu za 1956. godinu došli do izražaja zaključci sa Četvrtog plenuma. Društvenim planom za 1957. godinu otvoren je put daljem pozitivnom razviku privredne politike i privrednog sistema. Izrada perspektivnog plana privrednog razvika privodi se kraju tako da će se tokom 1957. godine odrediti smernice razvika privrede i ostalih društvenih oblasti. U ovakvim okolnostima bitnije je nego dosad koncentrisati snage na sprovođenje ekonomske politike čije su smernice određene na Četvrtom plenumu i, docnije, na iskorišćavanje svih rezervi koje postoje ili će se otkriti na bazi stimulativnijeg dejstva privrednog sistema i slobodnijih i stimulativnijih odnosa koji nastupaju u privredi.

»Za sprovođenje ovih krupnih mera koje imaju ogroman značaj za našu privredu i životni standard radnika i službenika, neophodna je velika aktivnost organizacija Socijalističkog saveza i pojedinih njegovih članova, — rekao je Aleksandar Ranković.

— Mere opšte politike u tom pravcu preduzimaju se i biće dalje preduzimane, ali je pitanje aktivnosti dole u osnovnim organizacijama Socijalističkog saveza, organizacijama Saveza komunista, sindikalnim organizacijama, u samim privrednim organizacijama itd., i to sasvim konkretne aktivnosti, od odlučujućeg značaja koliko ćemo realizovati program koji je postavljen društvenim planovima ili će biti ocrtan planom perspektivnog privrednog razvoja.

U mnogo većoj mери nego dosada treba da se uvreži osećaj kod svih komunista, sreskih narodnih odbora i organa društvenog upravljanja da odgovornost za razvoj naše privrede i zemlje, posebno odgovornost za stalno poboljšanje standarda života radnih ljudi, leži na svim organima, a ne samo i pre svega na saveznim organima. Glavna karakteristika našeg društvenog sistema je upravo to da je on dao velika materijalna sredstva srezovima, komunama i privrednim organizacijama i da je razvio samoupravljanje, koje omogućuje najširu inicijativu ljudi i uvlači u isto vreme u odgovorno rešavanje i sprovođenje bitnih mera za naš razvoj širok krug različitih organa od komunada do Federacije i od radničkih saveta preduzeća do mnogobrojnih drugih oblika društvenog samoupravljanja.

Problem poljoprivrede i socijalističkih odnosa na selu jedno je od centralnih pitanja našeg budućeg razvika — rekao je Aleksandar Ranković. Četvrti plenum SSRNJ mnogo je doprineo tendencijama pozitivnog razvoja poljoprivrede, posebno zemljoradničkog zadugarstva. U tom pravcu već su postignuti početni ali značajni rezultati — u povećanju prinosa na dobrima, saradnji zadruga s poljoprivrednim proizvođačima itd. Ali kvalitativne promene u poljoprivredi ne mogu nastati bez materijalnog ulaganja zajednice i maksimalnog mobilisanja sopstvenih sredstava zadruga. Zato je nužno povećati broj zadruga i zadrugara u njima, zadruge ekonomski osposobiti, pomoći da se srede poslovi, modernizuju poljoprivredu, osposobe kadrovi i stalno izmenjuju iskustva. Organizacije SSRNJ i komunisti treba da budu nosioci kursa preobražaja poljoprivrede.

Reorganizacijom srezova i opština, pojačana je njihova ekonomska i pravna samostalnost. U prošlog godini takođe je usavršena organizacija državne uprave tako što je razgraničena uloga predstavnčkih organa i organa uprave. Jako razvijene demokratske forme upravljanja u principu znače negaciju birokratskog rukovodjenja. Potrebno je da organi društvenog upravljanja, predstavnčki organi i političke organizacije obezbede dovoljnu kontrolu nad radom pojedinih službi i organa vlasti.

Prelazeći na pitanja kulturno-prosvetne aktivnosti SSRNJ, Aleksandar Ranković je rekao da je široka društvena i politička aktivnost Socijalističkog saveza znatno doprinela da kulturno-prosvetni rad postane mnogostraniji, sadržajni i interesantniji. Društveno upravljanje u kulturno-prosvetnim ustanovama i institucijama daje posebno obeležje kulturno-prosvetnoj aktivnosti. Sve je više napora da se prevaziđu začaurenost i lokalizam, javljaju se novi oblici kulturno-prosvetne aktivnosti a Socijalistički savez nastoji da ove mnogobrojne aktivnosti koordinira i usmerava i da u njima bude obuhvaćen što veći broj ljudi, omladinaca i žena. Biblioteke imaju ogroman značaj u narodnom prosvetivanju i zato im treba obezbediti materijalna sredstva, jer one na taj način mogu da stimuliraju izdavačku delatnost. U bibliotekama treba izabrati organe društvenog upravljanja. Film igra veliku ulogu u prosvetivanju, ali broj bioskopa i repertoarska politika ne zadovoljavaju i o tome bi Socijalistički savez i organi društvenog upravljanja trebalo da vode računa. Posebnu pažnju zaslužuje prosvetni film. Radio takođe ima ogroman vaspitni uticaj. Broj radio aparata (646.000) je nedovoljan u odnosu na broj radio stanica (16). Izdavačka delatnost dala je pozitivne rezultate. No, oštvo koordinacije dovelo je do priličnog anarhizma na tržištu knjiga, a komercijalni razlozi su često odlučujući momenat u izdavanju knjiga. Izdavački saveti, međutim, već pozitivno deluju u izdavačkoj politici preduzeća.

U borbi za izgradnju socijalizma, za podizanje socijalističke svesti i političkog usmeravanja javnosti, rekao je A. Ranković, ogromnu ulogu ima štampa. Pored dnevnih, značajni su i lokalni listovi kojih u zemlji ima 70 s tiražom od preko milion primeraka. Štampa je postigla pozitivne rezultate u pogledu objektivne i brze informacije, ali zbog idejne zaostalosti pojedinih novinara došlo su do izražaja izvesne idejne slabosti pa čak i negativne tendencije.

»Činjenica da su naše novine i radio samostalni u svom praktičnom radu, — rekao je A. Ranković, — ne znači da su oni neki apsolutno samostalni politički faktor društva, da su nezavisni od politike koju vode socijalističke snage — Savez komunista, Socijalistički savez i država kojom te snage upravljaju.« Izdavački saveti novinsko-izdavačkih preduzeća i upravni odbori treba da pruže veću pomoć i obezbede širu odgovornost štampe i radija prema društvu i socijalističkoj javnosti. Težište političke i ideološke izgradnje moralo bi da bude na samim novinarima, na njihovim redakcijama i njihovim novinarskim organizacijama.

ORGANIZACIONA PITANJA SSRNJ. — Socijalistički savez danas ima 5.071.392 člana ili 46,37% od ukupnog broja birača. Ovaj broj je manji u poređenju s ranijim stanjem. Veliki broj građana, naročito na selu, nije blagovremeno evidentiran, u prvom redu zbog organizaciono-tehničkih nedostataka i nedovoljne brige osnovnih organizacija. Inače, osnovne organizacije su razvile veliku i svestranu političku aktivnost, usavršavale su metod rada i ostvarile uspešnu saradnju s odborima ostalih masovnih organizacija, društava itd. Znatna je aktivnost osnovnih organizacija u lokalnim radnim akcijama (izgradnji škola i domova kulture, puteva i mostova, elektrifikaciji sela itd.). Organizacije Socijalističkog saveza na selu sada se mnogo više angažuju u razvijanju poljoprivredne proizvodnje, zadržavajući i socijalističkih odnosa. U zabačenijim i nerazvijenim selima organizacije slabo rade i tu je potrebna mnogo veća pomoć opštinskih i sreskih rukovodstava. Opštinski i sreski odbori su posle reorganizacije znatno ojačali, mada u njihovom sastavu nema dovoljno žena i omladine, a naročito je malo radnika iz proizvodnje. U radu ovih organa pokazale su se kao veoma efikasne komisije koje okupljaju aktivne, političke i društvene radnike i izučavaju određene probleme, organizuju sastanke i diskusije i posle toga iznose pitanja na sednice odbora, koje pripremaju sekretarijati. Glavni i savezni odbori rade preko sednica predsedništva, organizaciono-političkog sekretarijata, komisija i plenuma. Formiranjem komisija stvorene su mogućnosti da u radu učestvuju veći broj politički uzdignutih aktivista i da se šire izučavaju aktuelni problemi s područja društvenog, političkog i kulturno-prosvetnog života, o kojima su u proteklom periodu raspravljali najviši forumi Socijalističkog saveza.

REČ PRETSEDNIKA SSRNJ JOSIPA BROZA TITA. U diskusiji o referatu Aleksandra Rankovića govorio je predsednik SSRNJ Josip Broz Tito. Prvi deo govora predsednik Tito posvetio je odnosima s istočno-evropskim zemljama.

»Ja danas hoću da kažem, — rekao je on — da je i u ovom sadašnjem sukobu bitno baš to što smo mi uporno ostali pri svom stavu da ne želimo da se uključimo u neki lager, a ne želimo zato što bismo samim tim izgubili onu ulogu koju Jugoslavija igra u svetu, ulogu koja nam omogućava nezavisan stav u izražavanju naših misli o svim pitanjima kako unutrašnjeg tako i spoljopolitičkog karaktera.« Predsednik Tito je dalje rekao da od sadašnjeg spora ne treba stvarati dramu i da, pošto se uglavnom radi o subjektivnim elementima, neće proći tako dug period, pa će sovjetski rukovodioci uvideti da Jugoslavija ovakva kakva je nema nikakvog razloga da menja svoju politiku i svoje stavove. Iskustvo pokazuje da bi skretanje s pravičnog puta kojim ide Jugoslavija bilo štetno i za njene unutrašnje prilike i za razvitak socijalizma u svetu. Iako su sovjetski rukovodioci u početku govorili da zbog nekih različitih gledišta na ideološkom terenu ne treba da dođe do sukoba po državnoj liniji, sada se bez želje Jugoslavije ovaj sukob odražava i na međudržavnim odnosima.

Jedna od posledica sadašnjih sukoba je i nezdrav odnos albanskih rukovodilaca prema Jugoslaviji, jer oni neistinito govore i pišu o prilikama na Kosmetu.

»Teško je verovati da je to stvar samo albanskih rukovodilaca, i po mom mišljenju, to je rezultat jedne manje-više nabrzinu skalupljene taktike, smišljene radi slabljenja Jugoslavije

kao države i njenog prestiža« — rekao je predsednik Tito. Govoreći o pokušajima albanskih rukovodilaca da poseju šovinizam na Kosmetu, predsednik Tito je rekao da bi se sutra to isto moglo pokušati i u Vojvodini. Jugoslavija tu ne sme popustiti i mora se reagirati na dostojanstven način, ne upuštajući se u svadalačku polemiku.

Što se tiče događaja u Mađarskoj pokušali su da za izvesne krupne stvari prebace krivicu na Jugoslaviju. Događaji u Mađarskoj su, međutim, neminovno morali pogoditi i prestiž Sovjetskog Saveza u svetu. Ovi događaji su se vrlo mučno odrazili na raspoloženje jugoslovenskih naroda, i jugoslovensko političko rukovodstvo moralo je reći svom narodu ono što je on morao znati.

Predsednik Tito je dalje rekao da većina zemalja »socijalističkog lagersa« pokušava da diskusiju skrene na neku tobože drugarsku kritiku. Ova kritika ustvari sastoji se u tome što se prvo kaže nešto pozitivno o nama, a onda pokušava da se diskredituje ceo naš državni sistem — radničko samoupravljanje, komunalno uređenje itd. »Jasno je da to nije i ne može da bude nikakva drugarska kritika, već je to samo drukčiji način borbe protiv Jugoslavije nego što je bio onaj od 1948 i čitav niz godina poslije«, — rekao je predsednik Tito. Dalje je predsednik Tito rekao da s jugoslovenske strane mora s vremena na vreme doći do odgovora, ali mirno i hladnokrvno, ne služeći se klevetama, podmetanjem i neistinama, ne čineći »bilo šta što bi prešlo granice jedne diskusije i dovelo do daljeg zaoštavanja«. Predsednik je izrazio uverenje da će jednoga dana, a taj dan možda nije tako daleko, početi da se pomalo stišava ta nepravilna, neiskrena i nedrugarska diskusija, koja se sprovodi protiv Jugoslavije.

Govoreći o nekim problemima štampe, predsednik Tito je rekao da je na nedavno održanom Kongresu novinara bilo pojedinaca koji su hteli da nature svoja nepravilna shvatanja uloge novinara u Jugoslaviji. Socijalistička Jugoslavija ne može od Zapada uzimati društvene elemente i prenositi ih u socijalistički društveni sistem, iako od Zapada uzima neka iskustva i još će uzimati, jer su tamo stolicima izgrađivani kultura, nauka i drugo, što Jugoslavija treba i može da koristi. Borba mišljenja treba da postoji, ali se izgradnji socijalizma mora podrediti sve. Ne može se sada dozvoliti da vlada vodi jednu spoljnu politiku a da pojedini novinari smatraju da su oni iznad svega, da su pozvani da stvaraju javno mnjenje, i da zbog toga ruše onu politiku koju inauguriraju i sa kojom se slaže narod.

Predsednik Tito je dalje rekao da je situacija na Srednjem Istoku vrlo teška, da je težište napetosti iz Evrope preneseno sada tamo. Jugoslavija deluje kao faktor koji se bori za stišavanje, za popuštanje zategnutosti. Jugoslavija je u ovom području naročito posle ostvarenih poseta Egiptu i Etiopiji, kao i posle poseta Indiji i Burmi postala zemlja čiji je ugled znatno porastao, što nije dovoljno iskorišćeno za razvijanje ekonomskih odnosa.

Govoreći, na kraju, o poljoprivredi predsednik Tito je rekao da je danas prvi put posle rata jasno kuda treba da idemo u razvoju poljoprivrede. Prelom je nastao u shvatanjima ljudi, ali to nije dovoljno: potrebna su i materijalna sredstva da bi se podigla poljoprivredna proizvodnja i zemlja oslobodila uvoza velikih količina žita. Realan rok da se ova predviđanja ostvare je pet godina.

Dalji rad na poboljšanju društvenog položaja žena

U referatu Dobrovoja Radosavljevića o ovom pitanju, kaže se na početku: Ustavom, zakonima i celokupnim društvenim sistemom koji je proistekao iz socijalističke revolucije otklonjena je politička i društvena neravnopravnost žena, ali su ostali oni vidovi stvarne neravnopravnosti koji su zavisni od materijalnog razvika društva i nivoa svesti ljudi. Industrijalizacija zemlje omogućila je da se znatno poveća zaposlenost žene, a time i njena ekonomska samostalnost. Tačnih podataka o broju zaposlenih žena pre rata nema, ali postoje procene o toj zaposlenosti koje se mogu uzeti bar kao približno tačne. To stanje može se videti iz uporednih podataka ove tabele:

	1939 (po proceni)	1948	1952	1956
Ukupan broj zaposlenog osoblja	1.133.000	1.657.315	1.713.011	2.161.973
od toga žena	245.000	—	402.641	562.898
procenat žena	21,6	—	23,5	26,0
Zaposleno osoblje u privredi	848.000	1.431.246	1.410.476	1.812.083
od toga žena	—	—	283.715	392.883
procenat žena	—	—	20,1	21,7
Zaposleno osoblje van privrede	285.000	226.068	302.535	349.890
od toga žena	—	75.229	118.926	170.015
procenat žena	—	33,3	39,3	48,6

Dok je prema nepotpunim podacima u 1939 godini procena zaposlenih žena u odnosu na ukupni broj zaposlenih iznosio 21,6%, taj je procenat u 1956 godini dostigao 26%.

U svim vrstama škola raste i apsolutno i relativno broj učenika i studentkinja. O tome govore podaci iz ove tabele:

	1938/39	1954/55
Osnovne škole		
ukupno	1.431.398	1.456.049
od toga učenika	609.499	681.138
procenat učenika	42,6	46,8
Srednje škole za opšte obrazovanje		
ukupno	167.848	549.176
od toga učenika	61.512	233.670
procenat učenika	36,6	42,7
Niže i srednje stručne škole		
ukupno	88.002	187.084
od toga učenika	29.920	62.119
procenat učenika	34,1	33,2
Univerziteti i visoke škole		
ukupno	17.734	70.385
od toga studentkinja	3.987	21.820
procenat studentkinja	22,5	30,9

Nagli porast zaposlenosti žena pored pozitivnih rezultata stvorio je i niz novih teškoća i problema kod zaposlene žene — majke, zatim u oblasti zaštite dece, rasterećenja žene u poslovnima domaćinstva itd. To su, ustvari, problemi porodice koji otežavaju širu i veće učešće i afirmaciju žena u društvenom i političkom životu.

Široko razvijena inicijativa žena, društvenih organizacija i organa društvenog upravljanja, navodi se u referatu D. Radosavljevića, omogućila je da se u mnogim komunama stvaraju ustanove čiji je cilj da ženama olakšaju poslove u domaćinstvu i pomognu u vaspitanju i podizanju dece. Komune su počele da otvaraju nove ustanove i savetovališta za decu i roditelje, centre za socijalni rad i dr. U mnogim gradovima prilikom izgradnje novih stambenih naselja predviđaju se prostorije za decu, izgradnju igrališta i drugo. Osnivaju se razni uslužni servisi za pomoć domaćinstvu, širi se mreža raznih tipova restorana za društvenu ishranu itd. Široko je razvijen i vaspitni rad putem kurseva, seminara, savetovanja i predavanja o zdravstvenim, socijalnim i pedagoškim pitanjima. Osnovani su posebni zavodi za domaćinstvo. Ali, iako je sva ova aktivnost dala dobre rezultate, ona još uvek nije šire prihvaćena od društvenih organa niti joj je obezbeđena dovoljna materijalna osnova.

I društveni položaj žena na selu umnogome se izmenio, mada različito u pojedinim krajevima. Žena na selu nije postigla ekonomsku samostalnost, ali raste i razvija se njena aktivnost kroz sekcije žena-zadugarki na unapređenju poljoprivredne proizvodnje, naročito onih grana kojima se i dosada pretežno bavila žena.

Značajan faktor u menjanju društvenog položaja žene jeste njena društveno-politička aktivnost. Aktivnost žena u Socijalističkom savezu, naročito u gradovima, velika je. Žene čine do 45% članova organizacija Saveza, u sreskim odborima od 8 do 12%, a u opštinskim od 7 do 10%. Danas deluje preko 1.500 društava za staranje o deci, a u više od 1.200 sekcija žena-zadugarki okupljen je veliki broj žena na selu. Oko 900 ženskih društava radi na domaćićkom prosvetivanju, dok je u organizacijama Crvenog krsta više od 50% žena aktivnih članova.

Naročito je značajna aktivnost žena u gradovima i industrijskim centrima, kaže se u referatu. Oko 100.000 žena članovi su radničkih saveta, saveta narodnih odbora, upravnih odbora u školskim, zdravstvenim i socijalnim ustanovama i kućnih saveta. Tako je u radničkim savetima 17,30% žena, u kućnim savetima 14,7%, upravnim odborima zdravstvenih ustanova 18%, socijalnih ustanova 42,8%, a u školskim odborima oko 12% od ukupnog broja članova. Međutim, procenat žena u nekim organima upravljanja, u rukovodstvima nekih društvenih i političkih organizacija, a posebno u organima narodne vlasti ni izdaleka ne odgovara stvarnoj društveno-političkoj aktivnosti žena. Zbog toga bi Socijalistički savez kao politička organizacija trebalo da uoči dve slabije strane u političkoj orijentaciji organizacija i članova: 1) da su žene, negde više negde manje, u političkim i društvenim organizacijama i državnim i društvenim organima prilikom izbora zapostavljene u odnosu na njihovo stvarno učešće u radu tih organizacija kao i da je u poslednje vreme borba za unošenje novih shvatanja u odnosu na žene zapostavljena; i 2) da su sva ona pitanja vezana za društveni položaj žene, kao što su pitanja porodice i brige o deci, olakšanje i vođenje domaćinstva, stambeni problemi, zaštita na radu i dr., dobrim delom prepuštena samim ženama i društvenim organizacijama, iako su sve to krupna društvena pitanja koja treba da prati i rešava društvena zajednica, odnosno svi njeni organi.

Poslednjih godina organizacije žena postavljale su pitanja koja se odnose na poboljšanje položaja žene, i mnoga od njih su načelno raščišćena, ali sve to nije moglo imati ozbiljnije rezultate, jer nije imalo dovoljnu materijalnu osnovu.

Promenama u ekonomskoj politici kojima se ističe lični i društveni standard i jačanjem materijalne osnove samoupravnih

društvenih organa, jačanje materijalna osnova za rešavanje položaja žena.

»Razumljivo je da se rezultati u poboljšanju društvenog položaja žene mogu postići samo u okviru opšte borbe za dalju socijalističku izgradnju zemlje«, kaže se u referatu. Odvajanje ovih pitanja od opšte socijalističke izgradnje ne može dovesti do rezultata i samo politički otežava realan put daljeg poboljšanja društvenog položaja žene, stvara iluzije i demobilise i žene i društvo. S druge strane, potcenjivanje rešavanja konkretnih pitanja, tobože zbog toga da bi se postigao, prvo, viši stepen socijalističke izgradnje, pa tek onda da se rešava dalje poboljšanje društvenog položaja žena, isto tako je nerealno shvatanje i politički u najmanju ruku neopravdano. Ni jedno ni drugo ne vodi realnom stvarnom poboljšanju društvenog položaja žena, već, ustvari, usporava dalju izgradnju socijalističkih odnosa. Osnovno je da se u sklopu dalje socijalističke izgradnje razvija široka inicijativa i aktivnost i u gradu i na selu na konkretnom unapređenju društvenog položaja žene.

Društvene organizacije su razmatrale mnoga pitanja koja se odnose na društveni položaj žene i imaju za njih i predloge, ali ti predlozi nisu u dovoljnoj meri pretresani od strane radničkih saveta i upravnih odbora preduzeća, od zadružnih skupština, narodnih odbora, narodnih skupština i njihovih organa. Socijalistički savez kao politička organizacija bi morao na svakom području da postavi ta pitanja i da se izbori da se ona sistematski i stalno pretresaju, da se imaju u vidu pri rešavanju ostalih društvenih problema, a naročito pri raspodeli društvenih sredstava.

Važno je, kaže se dalje u referatu Dobrivoja Radosavljevića, da se daljim privrednim razvojem obezbedi stalno povećanje zapošljavanja žena. Dalji razvoj industrije i unapređenje poljoprivrede jačaje socijalističke proizvodne odnose i proširivati ekonomsku osnovu za još veću ekonomsku samostalnost žena. Međutim, potrebno je sistematski poboljšavati kvalifikacije već zaposlenih radnica, i proširiti stručno školovanje ženske omladine.

Povećanje zaposlenosti žene umnožiće već ionako nagomilane probleme vezane za društveni standard u gradovima i industrijskim naseljima koji otežavaju položaj zaposlene žene. Zbog toga se kao opšta društvena potreba nameće razvijanje prehranbene industrije, konfekcije, komunalnih službi, društvene ishrane, uslužnih delatnosti, izgradnja stanova, bolja i modernija organizacija trgovačke mreže, organizacije raznih socijalnih službi, oblika decije zaštite, vaspitnih ustanova, ustanova zdravstvene zaštite itd. Jedino ovo može stvoriti uslove za olakšanje poslova u domaćinstvu, za olakšanje i kulturno podizanje žena, čime se istovremeno poboljšava produktivnost rada zaposlenih žena i stvaraju uslovi za srećniji život u porodici itd.

Dok žene stupanjem u radni odnos stiču svoju ekonomsku samostalnost, dotle je za ženu na selu to dug proces borbe za razvijanje u svim formama novih socijalističkih odnosa na selu. Ekonomskoili saradnjom zaduga sa individualnim gazdinstvima stvaraju se posebne mogućnosti da i žene na selu, putem privredne delatnosti koju same obavljaju, stupaju u direktnu kooperaciju sa zadrugom. Time će se stvoriti materijalna baza za rešavanje određenih pitanja društvenog položaja žena, a u tom pravcu delovaće i opštine.

Važan činilac koji utiče na društveni položaj žena, navodi se dalje u referatu D. Radosavljevića, vezan je za probleme porodice, a u tom sklopu za pitanje odnosa u braku, za brigu o deci i pitanje unapređenja poslova u domaćinstvu. U novim socijalističkim odnosima porodica nije proizvođačka jedinica, već osnovna ćelija društvenog života ljudi, koja ima vrlo važnu funkciju za razvijanje boljeg i srećnijeg života ljudi, a posebno za podizanje i vaspitanje dece i mlade generacije uopšte. Porodica u uslovima društvene svojine na sredstvima za proizvodnju i društvene ravnopravnosti žena sve se više zasniva na ljubavi i međusobnom razumevanju. Sve je čvršća povezanost porodice sa širem zajednicom, jer pojedini članovi porodice pripadaju društvenim kolektivima u kojima postoje ili se izgrađuju socijalistički odnosi. To sa svoje strane utiče i na razvijanje novih porodičnih odnosa. Naš sistem je protivan podržavanju niza prirodnih funkcija porodice, ali je protivan i shvatanju da je briga o deci i porodici stvar same porodice, i da u to društvo i država ne treba da se mešaju. Razvoj komun, a posebno stambenih zajednica otvara širu perspektivu rešavanja niza problema porodice koji danas otežavaju njen život, a posebno položaj žena.

Dalja izgradnja socijalističkih društvenih odnosa zahteva, kaže se na kraju u referatu, da se pitanja društvenog položaja žena tretiraju kao društvena pitanja. Od toga moraju polaziti i organizacije Socijalističkog saveza.

Ako se stvar tako posmatra i ako žene budu pokazale još veću društveno-političku aktivnost, možemo računati na još veće uspehe u socijalističkoj izgradnji i stalnom poboljšanju društvenog položaja žena.

EDVARD KARDELJ, generalni sekretar SSRNJ rekao je, učestvujući u diskusiji, da probleme žena ne treba tretirati odvojeno, jer se radi o jednom opštedruštvenom pitanju koje je sastavni deo društvenih odnosa. Ne treba potcenjivati ulogu svesti i važnost borbe protiv zaostale svesti. Ta borba je veoma potrebna i svi faktori — državni, politički, društveni, uključujući SSRNJ i sve druge organizacije a ne samo ženske — treba da vode borbu protiv zaostalih shvatanja, po kojima žena ne može da ulazi u društvene organe, protiv smetnji

zapošljavanju žena itd. Ali zaostala shvatanja o ženi nisu slučajna niti se mogu prekonoci likvidirati. Ona će biti sa- vladana utoliko ukoliko se budu brže razvijali opšti društveni odnosi i proizvodne snage u zemlji. Paralelno s tim će rasti socijalističke snage, i to kako po svom materijalnom tako i po idejnom uticaju, te će rasti i socijalistička svest, a s njom zajedno formiraće se i pravilni pogledi na pitanja koja se tiču položaja žene. Zato se, rekao je Edvard Kardelj, u praksi treba uhvatiti u koštac sa konkretnim ekonomskim i društvenim problemima, koji nisu samo problemi žena, već čitavog društva.

Radi ilustracije, Edvard Kardelj je ukazao na protivrečje koje nastaje između neizbežno sve većeg zapošljavanja žena i socijalno-ekonomskog položaja porodice, kao i njenih unutrašnjih materijalnih odnosa. Žene će se zapošljavati u onoj meri u kojoj rastu proizvodne snage u Jugoslaviji. Ali pri sadašnjoj vezanosti žene za primitivno domaćinstvo i decu, koja isključivo zavise od brige majke i porodice, rad muškaraca u preduzećima i ustanovama je produktivniji od rada žena. Otuda je najvažniji zadatak da se paralelno sa zapošljavanjem žena sistematski radi na izmeni položaja porodice, a to nije samo problem žena, već društveni i ekonomski problem socijalističkog društva. Nije moguće postići veću produktivnost rada ako ostane ovakvo porodično domaćinstvo kakvo smo nasledili. Zato je načelno pravilno izgrađivati mrežu servisa koji treba da budu materijalna osnova nove socijalističke porodice, ali je veoma skupo ono što se dosad u tom pogledu ostvarilo. Ni pojedinci ni društvo ne mogu da izdrže ovako skupe dečje domove i ostale servise, te žena radije ostaje kod kuće i sama se stara o deci. Sve bi se to moralo rešavati na jeftiniji, praktičniji način. Tu se radi ne samo o dečjim domovima, već i o menzama, raznim komunalnim uslugama porodici itd. Za sve to treba stvoriti modernu tehničku bazu. Fabrike bi, naprimjer, mogle da se orijentisu na proizvodnju mašina za pranje rublja za čitave stanbene blokove tako da se njima koristi više hiljada ljudi, pa bi onda usluge bile jeftinije od nabavki malih mašina za svako pojedino domaćinstvo.

Edvard Kardelj je dalje rekao da postoje instrumenti i organizacione forme u okviru kojih se mogu rešiti svi ti problemi na drugačiji način nego dosada. To su komuna, stanbena zajednica i fabrika sa fondovima za samostalno raspolaganje. Orijentacija na postepeno poboljšanje životnog standarda takođe će omogućiti da se sve veći deo sredstava odvaja za jačanje društvene, ekonomske i tehničke baze porodice. Sve te zadatke ne treba finansirati iz nekih centralnih kasa u formi društvenih regresaa. Odozdo, u stanbenoj zajednici, komuni, fabrici i u ličnim prihodima radnih ljudi trebalo bi postepeno obezbeđivati sredstva i fondove za izgradnju toga mehanizma porodičnih servisa.

Stanbena zajednica je najvažnija organizaciona forma koja će najbolje pomoći da se u njenom okviru stvara tehnička baza za oslobađanje žena od poslova kućanstva, za njihovo zapošljavanje i uključivanje u društveni život. U okviru stanbene zajednice sve bi to bilo jeftinije. U svakom stanbenom bloku moglo bi se, naprimjer, obezbediti bar nekoliko soba za dečji vrtić, jasle i slično. U njima ne bi moralo da radi visoko-kvalifikovano osoblje, već starije nezaposlene žene uz honorar. I praonice, i moderna društvena ishrana, i trgovine, i razni servisi takođe bi se mogli organizovati unutar toga sistema. Tu bi trebalo da pomognu komune i preduzeća sa svojim fondovima za samostalno raspolaganje. Tako organizovani servisi u okviru stanbenih zajednica pomogli bi da se žene zapošljavaju i na drugoj strani i u ovim servisima. Žene bi se tada afirmisale i u komuni, u savetima komune i u ostalim društvenim organima. U takvim materijalnim uslovima svesna borba socijalističkih snaga protiv zaostalih shvatanja daće bolje rezultate. To je, rekao je Edvard Kardelj, sektor na koji treba upraviti borbu za rešavanje problema žena. Sve političke organizacije, u prvom redu SSRNJ, a naročito njegove osnovne organizacije, trebalo bi da se za to angažuju.

B. Šk.

IZVOR:

Materijal sa Petog plenuma SSRNJ (»Borba« 19 maja, 20 maja i 21 maja 1957 god.

TREĆI PLENUM CENTRALNOG KOMITETA SAVEZA KOMUNISTA HRVATSKE

12 aprila 1957 godine u Zagrebu je održan III prošireni plenarni sastanak Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske. Plenumu su prisustvovali pored članova CK SKH i sekretari sreskih komiteta SKH, kao i članovi ideološke komisije CK SKH. Plenum je razmatrao ideološko-politička pitanja.

Referat o aktuelnim privredno-političkim zadacima i ideološkom radu podneo je Nikola Sekulić.

RAZGOVORI DELEGACIJE SKJ I SSRNJ I DELEGACIJE SOCIJALISTIČKE PARTIJE ITALIJE

Od 24 marta do 1 aprila 1957 godine boravila je u Jugoslaviji delegacija Socijalističke partije Italije kao gost Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije i Saveza komunista Jugoslavije. Delegaciju Socijalističke partije Italije sačinjavali su član Sekretarijata Tulio Vekijeti (Tulio Vecchietti) i članovi Direkcije Vittorio Foa (Vittorio Foa) i Dario Valori (Dario Valori).

Tom prilikom vođeni su razgovori između delegacije Socijalističke partije Italije i delegacije SSRNJ i SKJ koju je predvodio generalni sekretar SSRNJ i član Izvršnog komiteta CK SKJ Edvard Kardelj, a u kojoj je učestvovao niz rukovodećih drugova SSRNJ Jugoslavije i SK Jugoslavije. Delegacija je razgovarala i sa predsednikom SSRNJ i generalnim sekretarom SKJ Josipom Brozom Titom. Osim toga, delegacija SPI razgovarala je u Beogradu i sa članovima Predsedništva Saveza sindikata Jugoslavije.

Posle boravka u Beogradu, delegacija SPI obišla je Sarajevo, Zenicu, Zagreb i Ljubljano. Ovo putovanje je iskoristila za razgovore i kontakte koji su joj omogućili da se upoznaje sa socijalističkom izgradnjom Jugoslavije.

U Saopštenju koje je posle završetka razgovora objavljeno na Bledu 1. aprila 1957 godine ističe se da su razgovori protekli u prijateljskoj atmosferi i u duhu uzajamnog razumevanja i otvorenosti, i da su se odnosili na aktuelne probleme međunarodnog radničkog pokreta, na probleme mira u svetu i na pitanje međusobnih odnosa. U Saopštenju se zatim kaže da je »konstatovana istovetnost gledišta o najvećem broju pitanja bitnih za učvršćenje međunarodne bezbednosti i mira, kao i za jačanje socijalizma u svetu«.

Obe strane smatraju da se »ponovo otvaraju pozitivne perspektive popunjavanja međunarodne zategnutosti, mada ostaju i nadalje mnogi elementi opasnosti za stabilnost svetskog mira«. Zato borba za mir, — kaže se u Saopštenju, — »znači, pre svega, borbu za prevazilaženje blokova, za kolektivnu bezbednost koja se zasniva na opštem i kontrolisanom razoružanju, na zabrani eksperimenata, proizvodnje i upotrebe atomskog oružja... borbu protiv imperijalizma i kolonijalizma, za poštovanje ravnopravnosti u odnosima između država i volje naroda koji teže nezavisnosti i samoupravi, podršku međunarodnoj akciji za pomoć nerazvijenijim zemljama i područjima, kao i jačanju uloge OUN«.

U Saopštenju se dalje konstatuje saglasnost obeju delegacija o potrebi da socijalističke snage i dalje ulažu napore za uklanjanje pocepanosti Evrope i uspostavljanje jedinstvenog sistema evropske bezbednosti. U tom cilju delegacije su se složile da je »važna što šira ekonomska saradnja i razmena materijalnih i kulturnih dobara između zemalja različitih društvenih sistema«, smatrajući »svaku politiku s pozicija sile smetnjom za stabilizaciju mira i suprotnom interesima razvika socijalizma u svetu«.

»Da bi mirovna akcija bila moguća, — kaže se u Saopštenju, — potrebno je da sve snage koje se pozivaju na socijalizam nadu zajedničku platformu i podudarne tačke, a ovo se može postići samo snažnim potpisanim radničkog internacionalizma i otklanjanjem politike koja se u bilo kojoj formi zasniva na isključivim interesima ma koje države. Iskustva i događaji u radničkom pokretu čitavog sveta dokazuju da nije moguća istinska demokratija ako demokratija ne otvara put socijalizmu i da nije moguć demokratski razvitak socijalizma ako on nije propraćen uporednim razvojem demokratskih formi društva«.

Ukazujući »da pouke iz ovih iskustava doprinose okupljanju svih snaga koje se rukovode socijalizmom na zajedničkoj platformi — delegacije su se složile da je potrebno tražiti odgovarajuće forme saradnje između raznih struja radničkog pokreta«.

Na kraju Saopštenja se konstatuje:

»Poseta delegacije Socijalističke partije Italije Jugoslaviji, kao i budući odnosi između dve partije o čijoj važnosti su obe delegacije saglasne, predstavljaju doprinos jačanju veza solidarnosti između jugoslovenske i italijanske radničke klase, kao i zbliženju između dva naroda.

Svaka akcija za poboljšanje odnosa, ekonomske i kulturne razmene, za rešavanje nerešenih problema između dva naroda u pograničnom pojasu, predstavlja doprinos zahtevima mira i prijateljstva između oba naroda.

Radnici dveju zemalja moraću ubuduće još više tumačiti ove zahteve«.

R. — T.P.

METALNA INDUSTRIJA

Pre rata metalna industrija¹ je bila nerazvijena, na zanatskom nivou. Postojala su pretežno mala preduzeća, slabo opremljena, a mašinska industrija praktično nije ni postojala. Kapaciteti metalne industrije su uglavnom korišćeni za proizvodnju robe lične potrošnje.

Posle rata, metalna industrija u celini, a naročito mašingradnja je dobila posebno mesto.

Nagli razvoj metalne industrije omogućen je snažnim razvitkom crne metalurgije (Vidi »Crna metalurgija«, — »Jugoslovenski pregled« 1957 g., strana 30—32) osnovne sirovinke baze metalne industrije. Dinamika razvoja metalne industrije posle rata brža je od dinamike razvoja kako ukupne industrije i rudarstva, tako i crne metalurgije. To je prikazano u tabeli 1.

Tabela 1*

Godina	Industrija i rudarstvo	Crna metalurgija	Metalna industrija
1939	100	100	100
1946	79	78	91
1948	150	147	202
1950	172	151	267
1952	164	176	264
1954	208	265	367
1956	266	391	450

* »Indeks«, broj 4 — 1957 godine.

Investicije

Ovakva dinamika proizvodnje rezultat je srazmerno velikih investicija ulaganih u metalnu industriju.

Od 1946 do 1956 godine ukupno je bruto investirano u metalnu industriju 226,7 milijardi dinara (u cenama 1955 godine) ili u proseku 20,5 milijardi dinara godišnje². Više se ulagalo još jedino u energetiku i metalurgiju koje su i preduslov za razvoj metalne industrije.

Tako značajna investiciona ulaganja u nova preduzeća i u rekonstrukciju već postojećih preduzeća, omogućila su stvaranje moderne metalne industrije. Broj zaposlenih u metalnoj industriji penje se sa 17.719 u 1939 godini na preko 130.000 u 1957 godini. Broj preduzeća metalne industrije krajem 1955 godine, vidi se iz sledećeg pregleda:

Broj preduzeća	do 15	zaposlenih	3
„ „	od 16 do	30 „	3
„ „	„ 31 do	60 „	11
„ „	„ 61 do	125 „	49
„ „	„ 126 do	250 „	66
„ „	„ 251 do	500 „	59
„ „	„ 501 do	1000 „	36
„ „	sa preko hiljadu	zaposlenih	33
		Ukupno:	260

S obzirom na ubrzanu industrijalizaciju zemlje posle rata izgradnja i rekonstrukcija metalne industrije bile su orijentisane na proizvodnju investicione robe, dok je zaostajala modernizacija i specijalizacija metaloprerađivačke industrije za potrebe lične potrošnje.

Investiciona ekspanzija je isto tako omogućila metalnoj industriji relativno siguran plasman svojih proizvoda, pa se često puta nisu ulagali dovoljni napor za poboljšanje asortimana i kvaliteta proizvoda. Metalna preduzeća su

¹ Metalnu industriju sačinjavaju dve grane: mašingradnja i metaloprerađivačka industrija.

² Podaci iz dokumentacije Ekonomskog Instituta FNRJ, Beograd, 1957 godine.

nastojala da proizvode sve, bez obzira na kvalitet i rentabilnost. Proces specijalizacije i kooperacije preduzeća nije bio u prvom planu.

Od 1955 godine tempo porasta investicija je usporen, a istovremeno menja se i struktura investicija u korist poljoprivrede i proizvodnje robe za široku potrošnju. Od 1956 godine metalna industrija je počela da preorijentiše svoju proizvodnju u tom pravcu.

Mašingradnja

Proces industrijalizacije nametao je potrebu razvoja mašingradnje. Blokada 1948 godine ubrzala je ovaj proces i preko ekonomski racionalnih granica, u tom smislu što su se ponekad gradili i predimenzionirani kapaciteti za perspektivne potrebe izgradnje domaće industrije.

Preduslov za razvoj mašingradnje su livnice za proizvodnju raznih vrsta odlivaka. Zato su se i kapaciteti livnica neprekidno povećavali. Proizvodnja odlivaka od gvožđa porasla je od 27.833 tone u 1939 godini na 106.117 tona u 1956 godini, a odlivaka čelika od 1.827 tona u 1939 na 13.717 tona u 1956 godini.

Oprema za elektrocentrale. Postrojenja i uređaji za elektrocentrale pre rata se nisu proizvodili. Posle rata je izgrađeno nekoliko novih velikih preduzeća koja proizvode vodne turbine, parne turbine, kotlovske uređaje i ostalu opremu za elektroprirodu. Proizvodi se samostalno i u kooperaciji sa poznatijim inostranim firmama. Proizvodnja podmiruje gro domaćih potreba, a u poslednje vreme preduzeća se pojavljuju i na inostranim tržištima, prvenstveno u azisko-afričkim zemljama.

Veća preduzeća ove vrste su »Litostroj« u Ljubljani koje proizvodi Kaplanove, Francisove i Peltonove turbine svih vrsta i veličina; u zajednici sa preduzećem »Metalna« iz Maribora može da proizvodi kompletnu hidromehaničku opremu za hidrocentrale. Preduzeće »Jugoturbina« u Karlovcu proizvodi parne turbine, a kotlarska postrojenja izrađuju preduzeća »Đuro Đaković« u Slavonskom Brodu, »Tvornica parnih kotlova« u Zagrebu, »Metalna« u Mariboru i »Termoelektro« u Beogradu.

Motorna industrija.³ Motorna industrija se zasniva pretežno na kooperaciji sa inostranim firmama i unutrašnjoj kooperaciji preduzeća. Ova industrija je još na početku i na nivou montaže ali svake godine osvaja sve veći broj novih proizvoda.

Proizvodnju motora i motornih vozila u posleratnom periodu pokazuje tabela 2.

Tabela 2*

Godina	Kamiona (komada)	Motora sa unutrašnjim sagorevanjem (u tonama)
1939	—	—
1946	—	—
1948	472	54
1950	826	19
1952	654	105
1954	1.651	534
1956	2.765	1.887

* »Indeks«, broj 4 — 1957 godine.

Od preduzeća koja proizvode motore značajnija su »Industrija motora Rakovica«, »Torpedo« na Rijeci, »Tvornica motora« u Zagrebu, »Fabrika motora« u Sarajevu i »21 maj« u Kijevu. Dizel motore proizvodi osim »Jugoturbine« i brodogradilište »Treći maj« i »Uljanik« u Puli.

Za proizvodnju kamiona specijalizovale su se dve fabrike: »Tovarna automobila« u Mariboru i »Fabrika automobila« u Priboju, a putničke automobile proizvodi »Crvena zastava« u Kragujevcu. »Tomoš« u Kopru proizvodi nekoliko vrsta motocikla.

³ Bez podataka o brodogradnji.

Kako se u posleratnom periodu razvijala proizvodnja poljoprivrednih mašina i oruđa vidi se u tabeli 6.

Tabela 6* (u tonama)

1939 godine	1.805
1946 ..	3.923
1948 ..	7.175
1950 ..	12.147
1952 ..	6.761
1954 ..	8.745
1956 ..	14.722

* »Indeks«, broj 4 — 1957 godine

Manja proizvodnja u 1952 i 1954 godini je rezultat većih investicija u oblasti van poljoprivrede. Preduzeća za proizvodnju poljoprivrednih mašina i oruđa smanjila su tada proizvodnju ili se orijentisala na proizvodnju robe za potrebe drugih privrednih oblasti u koje se investiralo.

Posle rata osvojena je proizvodnja značajnijih proizvoda: mašina za setvu, za košenje, za berbu, za spremanje stočne hrane, za čišćenje i sortiranje poljoprivrednih proizvoda, vršalice, motornih prskalica, selektora i trijera, motornih presa, agregata za navodnjavanje. Među velike uspehe dolaze razne priključne mašine za traktore: plugovi, košalice, sejalice, samovezačice, traktorske prskalice.

Od 26 preduzeća za proizvodnju poljoprivrednih mašina i oruđa najznačajnija su: »Zmaj« u Zemunu, »Pobeda« u Novom Sadu, »Proleter« u Leskovcu, »Lipos« u Tuzli, »Osječka ljevaonica željeza«, »Morava« u Požarevcu, »Tovarna poljodolskih strojeva« u Mariboru.

Mašine za građevinarstvo. Nedovoljna mehanizacija građevinarstva imala je velikog odraza na cenama građevinskih radova, a još više na brzini građenja. Zato je posvećena veća pažnja industriji mašina i uređaja za građevinarstvo. Iako su postignuti uspehi ova proizvodnja još ne zadovoljava domaće potrebe.

Posleratna proizvodnja mašina i uređaja za građevinarstvo kretala se na način kako je to prikazano u tabeli 7.

Tabela 7* (u tonama)

1939 godine	108
1946 ..	37
1948 ..	1.683
1950 ..	1.388
1952 ..	1.054
1954 ..	4.617
1956 ..	5.120

* »Indeks«, broj 4 — 1957 godine.

Posle rata osvojena je proizvodnja mašina za zemljane radove, za dizanje, za transport, za pripremu materijala, mehaničkog alata itd. Danas se proizvode razne mešalice, drobilice, rotaciona sita, dizalice, građevinska vitla, transporter, vagoneti, japaneri, razni motorni valjci za puteve, asfaltske mašine, finišeri, metalne skele, itd.

Od preduzeća koja proizvode građevinske mašine i uređaje poznata su »Đuro Đaković« u Slavonskom Brodu, »Fabrika građevinskih mašina« u Smederevu, »Jelšingrad« u Banjoj Luci, »Dolit« u Daruvaru, »Trudbenik« u Doboju, »14 oktobar« u Kruševcu, »Strojna tovarna« u Trbovlju, »Jastrebac« u Nišu, »Geomašina« u Zemunu.

Navedena preduzeća proizvode i mašine i uređaje za potrebe rudarstva i eksploataciju nafte.

Metaloprerađivačka industrija

Dok je mašinska industrija u osnovi nova, metaloprerađivačka industrija je, u užem smislu, bila srazmerno

razvijena i pre rata. Posle rata je počela masovnija proizvodnja s nešto proširenim asortimanom. Ona služi kao dopuna metalnoj industriji u celini (industrijski lanci, razni okovi, armature itd.), zatim za potrebe drugih grana (razne vrste ambalaže, okovi) i za potrebe kućanstva, lične potrošnje i kancelarijske potrebe.

Proizvodi za industriju i građevinarstvo. Veliki je asortiman proizvoda za potrebe industrije, a važniji proizvodi su ekseri, lanci, razne vrste užadi, ambalaža, okovi i pribori.

Dinamika proizvodnje eksera, čelične užadi i lanaca posle rata prikazana je u tabeli 8.

Tabela 8* (u tonama)

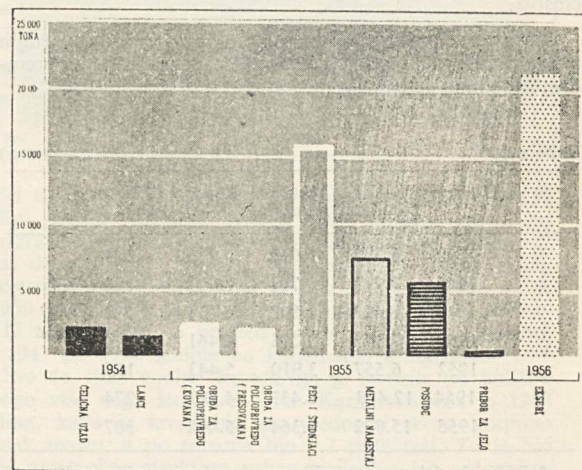
Godina	Ekseri	Čelična užad	Lanci
1939	13.062	749	1.113
1946	14.221	274	842
1948	18.248	742	1.379
1950	15.970	775	1.779
1952	15.438	777	1.084
1954	18.460	1.966	1.406
1956	21.086	1.450	2.289

* »Indeks«, broj 4 — 1957 godine.

Među najveće proizvođače spadaju preduzeća: »Petar Drapšin« u Novom Sadu za eksera, »Novkabel« u Novom Sadu, »Fabrika kablova« u Svetozarevu i »Elka« u Zagrebu za užad, a za lance »Petar Drapšin«, »Tovarna verig« u Lescu.

Proizvodnja ambalaže od limova ne zadovoljava sve veće potrebe zbog deficitarnosti lima. Ambalaža od crnog i belog lima porasla je od 5.470 tona u 1939 godini na oko 12.100 tona.

Proizvodnja metaloprerađivačke industrije u tonama

Najvažniji proizvođači su »Lim« u Zagrebu, »Saturnus« u Ljubljani, »Fruška Gora« u Novom Sadu.

Izgradnja industrijskih objekata, a posebno stanbena izgradnja, zahtevali su masovnu proizvodnju raznih livenih emajliranih sanitarnih uređaja, vodovodnih i kanalizacionih cevi, armatura, građevinskih okova itd.

Sanitarnih uređaja proizvedeno je u 1939 godini oko 650 tona, a 1956 godine oko 2.500 tona, armatura u 1939 godini 370 tona, a 1956 godini 2.200 tona, livenih cevi i fazonskih delova u 1939 godini oko 5.280 tona, a 1956 godine 19.500 tona.

Najveći proizvođači ovih proizvoda su osim železara Vareš, Štore, Ilijaš još i »Osječka ljevaonica željeza«, »Mladost« i »Jože Vlahović« u Zagrebu, »Istra« u Kuli, »Unitas« u Ljubljani, »Mladost« u Beogradu.

Proizvodi za potrebe poljoprivrede. Proizvodnja metalno-prerađivačke industrije za potrebe poljoprivrede bila je razvijena i pre rata. Danas je asortiman vrlo bogat, a tržište prošireno. Masovno se proizvode lopate, motike, ašovi, kose, vile, grabulje, sekire, budaci, pijuci, makaze i testere za voćnjake i vinograde, baštovanski i kalemarski alati, pribor za plugove.

Dinamika proizvodnje oruđa za poljoprivredu u posleratnom periodu, prikazana je u tabeli 9.

Tabela 9* (u tonama)

Godina	Kovana oruđa	Presovana oruđa
1939	1.574	1.495
1946	1.504	2.084
1948	1.838	3.872
1950	1.743	3.126
1952	1.635	1.358
1954	2.426	1.113
1955	2.512	2.003

* Podaci iz dokumentacije Ekonomskog Instituta FNRJ, Beograd, 1957 godine.

Među glavne proizvođače spadaju »Železara« u Smederevu, »Srp i čeki« u Vinkovcima, »Proleter« u Leskovcu, »Tovarna kovanega oruđa« u Žreču.

Proizvodi za široku potrošnju. Asortiman robe za široku potrošnju koju proizvodi metaloprerađivačka grana industrije, veoma je širok a tržište za ovu proizvodnju posle rata je vrlo povoljno.

Proizvodi se širok asortiman robe za kućanstva: štednjaci, razne peći, metalni nameštaj, posuđe, pribor za jelo, lusteri, kuhinjske vage i ceo niz sitnih potreba za domaćinstva.

Dinamika proizvodnje u posleratnom periodu važnijih artikala za široku potrošnju, koje proizvodi metaloprerađivačka grana industrije, prikazana je u tabeli 10.

Tabela 10* (u tonama)

Godina	Peći i štednjaci	Metalni nameštaj	Posuđe	Pribor za jelo
1939	6.305	1.625	5.276	321
1946	3.712	701	3.908	378
1948	8.427	1.892	6.779	523
1950	7.342	3.246	6.461	344
1952	6.557	3.910	5.443	197
1954	12.498	6.433	4.892	274
1955	15.872	7.364	5.482	307

* Podaci iz dokumentacije Ekonomskog Instituta FNRJ, Beograd, 1957 godine.

I ostala roba za široku potrošnju takođe je posle rata povećana i po obimu i po asortimanu, — to su: bicikli, perorezi, makaze, žileti, turistički pribor, kancelariski i školski pribor, vatrogasni aparati itd. Proizvodnje bicikla pre rata nije bilo. U 1956 godini proizvedeno je 66.024 komada u tri fabrike: »Partizan« u Subotici, »Rogu« u Ljubljani i »Lasti« u Ilidži kraj Sarajeva.

Proizvodi za medicinu i veterinu. Ova proizvodnja je počela još pre rata, ali u malom obimu i asortimanu. Danas se proizvodi raznih instrumenata, aparata i uređaja oko 350 tona godišnje (oko 1.000 proizvoda).

Izgrađena su tri preduzeća koja su se specijalizovala i to: »Instrumentarija« u Zagrebu proizvodi razne instrumente, »Jugodent« u Novom Sadu proizvodi zubotehničke uređaje i instrumente i »Sutjeska« u Beogradu medicinske aparate i uređaje.

Izvoz metalne industrije

Ranije (pre 2—3 godine) izvoz metalne industrije nije pretstavljao značajniju stavku u našem ukupnom izvozu. Od 1939 pa do 1952 godine procenat izvoza metalne industrije u ukupnom izvozu kretao se od 0,20 do 0,32%. U tome periodu mašinogradnja se uopšte nije pojavljivala u izvozu, jer je tek stvarana. Izvozilo se uglavnom emajlirano posuđe, ekseri, lanci, lopate, vile, kose, srpovi i to u vrlo mali broj zemalja. Od 1953 godine izvoz metalne industrije naglo raste. Dok je od 1947 do 1952 godine najveći godišnji izvoz iznosio 930 tona, on se već 1954 godine penje na 25.000 tona ili u vrednosti od oko 3 milijarde dinara.

Karakteristična je izmena izvozne strukture. U prvi plan dolaze proizvodi mašinogradnje. Struktura izvoza važnijih proizvoda metalne industrije prikazana je u tabeli 11.

Tabela 11* (u tonama)

	1953	1954	1955
Ekseri	2.065	3.777	3.852
Posuđe	985	1.036	1.044
Poljoprivredna oruđa	425	836	560
Lanci	255	437	568
Razne gvozdene konstrukcije	—	213	851
Motori sa unutarnjim sagorevanjem	8	49	336
Strugovi	28	37	83
Bušilice	1	4	11
Građevinske mašine	—	50	51
Dizalice	—	223	154
Mašine za obradu drveta	24	25	9
Teretni vagoni	5.512	11.878	—
Vagoni cisterne	—	1.968	2.653
Poljoprivredne prikolice	324	823	141
Uređaji za centralno grejanje	—	110	109
Valjci i mašine za nabijanje puteva	38	—	95

* Podaci iz dokumentacije Ekonomskog Instituta FNRJ, Beograd, 1957 godine.

Iako u manjim količinama, danas se izvoze skoro svi proizvodi mašinogradnje — strugovi, rendisaljke, prese, vazdušni čekići, pumpe, poljoprivredne mašine, mašine za prehranbenu industriju, medicinski instrumenti itd.

Jugoslovenska preduzeća se danas pojavljuju ne samo kao izvoznici individualnih artikala već i kao izvoznici kompletnih postrojenja za razne grane industrije. Krug zemalja u koje se izvoze proizvodi metalne industrije proširio se na oko 30 zemalja, među kojima se naročito ističu azisko-afričke zemlje.

J. R.

DESET GODINA SPOLJNE TRGOVINE

Spoljna trgovina Jugoslavije u periodu od 1947 do 1956 godine imala je značajnih promena u obimu, strukturi i pravcima kretanja.

Obim spoljne trgovine u vremenu od 1947 do 1956 godine prikazan je u tabeli 1.

Tabela 1* (u milijardama dinara)

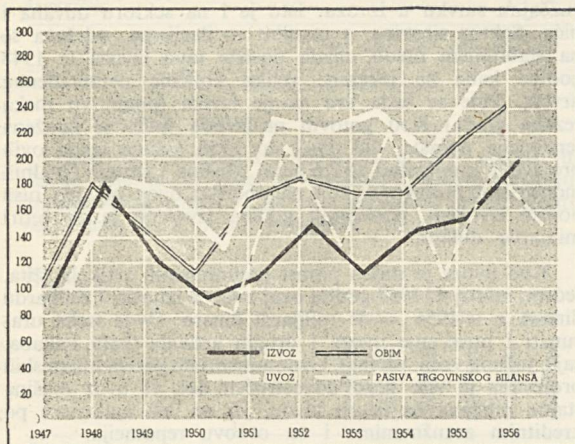
Godina	Obim		Izvoz		Uvoz		Pasiva trgovinskog bilansa	
	Vrednost	Indeks	Vrednost	Indeks	Vrednost	Indeks	Vrednost	Indeks
1947	99	100	49	100	50	100	1	—
1948	181	182	89	181	92	184	3	—
1949	148	149	60	122	88	176	28	100
1950	115	116	46	94	69	138	23	82
1951	159	170	54	110	115	230	61	217
1952	185	186	74	151	112	222	37	132
1953	175	176	56	114	119	238	63	225
1954	174	175	72	146	102	204	30	107
1955	209	211	77	157	132	264	55	196
1956	239**	241	99**	202	140**	280	41**	146

* Zvanični statistički podaci o vrednosti uvoza i izvoza za period od 1947 do 1951 godine dati su u tekućim cenama kod kojih je vrednost obračunata na bazi pariteta 50 dinara dolar. Za 1952 i ostale godine vrednost je obračunata na bazi pariteta 300 dinara dolar. Radi bolje uporedivosti, iako ovaj obračun ima nedostataka, razlika u nivou cena izravnanata je jednostavnim množenjem vrednosti uvoza i izvoza sa 6.

**Prethodni podaci.

Zbog posebnih političkih i ekonomskih okolnosti neposredno posle rata u jugoslovenskoj spoljnoj trgovini došlo su na prvo mesto zemlje Istočne Evrope. Robna razmena sa ovim zemljama do 1949 godine zauzimala je preko

Obim spoljne trgovine, izvoz, uvoz i pasiva trgovinskog bilansa

jedne polovine ukupne razmene Jugoslavije sa inostranstvom. U 1947 godini od ukupnog jugoslovenskog izvoza na ove zemlje je otpadalo 52,7%, a od ukupnog uvoza

Tabela 2

	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956
Izvoz	2,5	4,1	3,8	3,1	3,2	3,5	2,9	3,4	3,4	4,1
Uvoz	0,9	1,5	1,5	1,8	2,1	2,1	2,9	3,1	3,7	4,7
Razlika izvoza od uvoza	+1,6	+2,6	2,3	1,3	1,1	1,4	—	0,3	-0,3	-0,6

(u milionima тона)

56,1%, dok je u 1948 godini od ukupnog izvoza na njih otpadalo 51,0%, a od ukupnog uvoza 47,4%.

Posle 1949 godine naglo je opao izvoz i uvoz i nastala je preorijentacija spoljne trgovine prema zapadnim tržištima. Do toga je došlo zbog prekida ekonomskih odnosa sa zemljama Istočne Evrope.

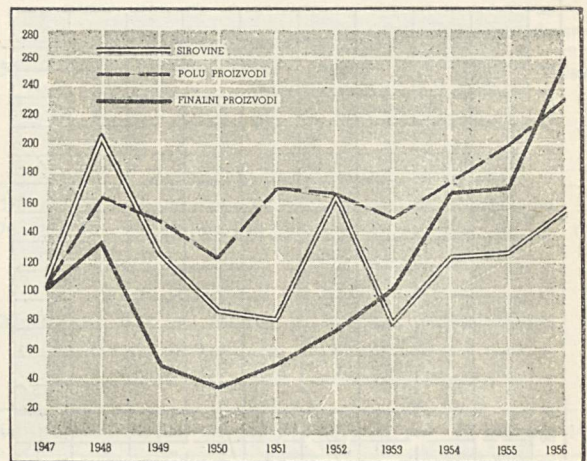
Od 1955 godine, prvi put u ovom periodu, dostignut je i premašen ukupan obim spoljnotrgovinskog poslovanja iz 1948 godine (najveći posle rata).

Poslednje dve godine nastao je znatan porast uvoza a naročito izvoza. Do porasta izvoza došlo je zbog novog kursa opšte ekonomske politike Jugoslavije. Pristupilo se sprovođenju mera na unutrašnjem tržištu radi usklađivanja robno-novčanih odnosa, ograničavanju investicija, boljem korišćenju raspoloživih industrijskih kapaciteta, puštanju u pogon novih objekata i proširenju spoljnotrgovinskih odnosa sa nizom zemalja, u prvom redu sa zemljama Azije i Istočne Evrope sa kojima su ekonomski odnosi ponovo normalizovani.

Deficitarni trgovinski bilans

U toku desetogodišnjeg perioda od 1947 do 1956 godine, stalna je pojava deficit trgovinskog i platnog bilansa.

Izvoz po stepenu obrade

Opšti tempo porasta izvoza u ovom periodu, sem u 1956 godini, bio je sporiji od opšteg tempa porasta uvoza, što se odražavalo na povećanje pasive trgovinskog bilansa. U toku deset godina izvoz je udvostručen a uvoz skoro utrostručen u odnosu na 1947 godinu. Najniži izvoz bio je u 1950 godini, kada je pao čak ispod nivoa iz 1947 godine.

U tabeli 2 dat je pregled izvoza i uvoza u vremenu od 1947 do 1956 godine po količinama u tonama.

Sve do 1953 godine Jugoslavija je izvozila po količini mnogo više nego što je uvozila. Karakteristična je 1948 godina, kada je izvoz bio po vrednosti skoro potpuno jednak uvozu, a po tonama bio 2,7 puta teži. To je bio izraz nepovoljne strukture a kao posledica još nedovoljne razvijenosti izvoza. Od 1953 godine odnos između izvoza i uvoza je uglavnom izjednačen. U 1955 i 1956 godini uvoz je po težini veći od izvoza. Razlog tome je uvoz velikih količina hrane i sirovina, uz istovremeno poboljšanje strukture izvoza proširenjem njegove nomenklature finalnim proizvodima industrije.

Izmenjena struktura

U ovom desetogodišnjem periodu, a naročito poslednjih godina, spoljna trgovina je pretrpela bitne promene u strukturi, kako u pogledu izvoza tako i u pogledu uvoza. Najznačajnije su promene na sektoru agrarnih proizvoda i u uvozu investicione opreme.

U tabelama 3 i 4 data je struktura izvoza (tabela 3) i uvoza (tabela 4) u vremenu od 1947 do 1956 godine po robnim sektorima.

Zaostajanje poljoprivredne proizvodnje i porast potrošnje prehranbenih artikala doveli su do smanjenja njihovog

izvoza i porasta uvoza, naročito uvoza pšenice, kukuruza masnoće i šećera.

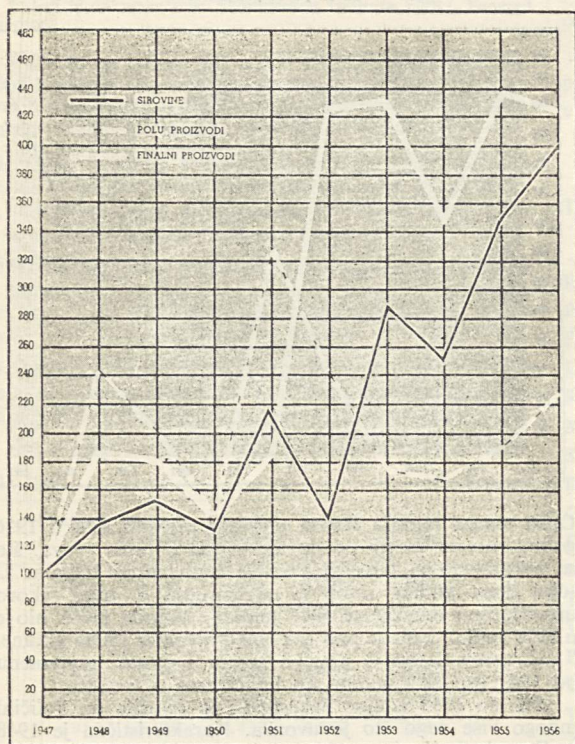
Istovremeno su u inostranstvu nabavljene znatne količine hrane. U 1953 godini ove nabavke su bile pet puta veće nego pre rata; iznosile su 28% celokupnog uvoza u toj godini. Poslednjih godina izvoz poljoprivredno-prehranbenih artikala znatno se popravio zbog povećanog izvoza stoke i stočarskih proizvoda, prehranbene industrije, a naročito pića i duvana, ali još je za oko 30% manji od prosečnog predratnog izvoza.

Tabela 3

(u milijardama dinara)

	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956
Proizvodi za hranu	9	29	15	11	10	29	11	21	18	25
Pića i duvan	7	15	6	4	3	3	2	3	6	8
Sirovine	18	27	23	20	21	20	21	21	23	23
Mineralna goriva	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1
Hemiski proizvodi	4	4	2	1	2	3	3	3	4	4
Gotovi proizvodi	10	13	12	11	17	17	16	18	21	26
Mašine i transportna sredstva	—	—	—	—	—	—	1	3	1	4
Razni gotovi proizvodi	—	—	—	—	—	1	1	1	2	4
Ostalo	—	—	—	—	—	0	1	0	1	1

Uvoz po stepenu obrade

Poslednje tri godine znatno je porastao izvoz nekih industriskih proizvoda koje Jugoslavija pre rata uopšte nije proizvodila ili ih nije izvozila, kao što su: železnički

vagoni, vagoni-cisterne, poljoprivredne mašine, eksplozivni motori, pišalice i druge kancelarijske mašine, elektromotori, radio-aparati, električni sprovodnici, proizvodi precizne mehanike, tekstil itd.

U uvozu do 1954 investiciona oprema je imala veoma značajan udeo. Mašine, motori i drugi uređaji za industriju, rudarstvo i građevinarstvo predstavljali su jednu trećinu ukupnog uvoza, — a pre rata jednu petinu. Po obimu uvoz je bio oko dva puta veći nego u 1938, a poslednjih godina je znatno smanjen zbog proizvodnje u zemlji i preorijentacije investicione politike, ali je još uvek za oko dve trećine veći nego u 1938 godini.

Postepen je ali stalan porast izvoza proizvoda za ishranu. Važno je i karakteristično da u ovoj poziciji sve više preovlađuju artikli više prerade. Pa i pored toga još nije dostignut nivo iz 1948 godine. To je zato što se poslednjih godina uopšte ne izvozi kukuruz ili se izvozi u veoma malim količinama, dok je 1948 kukuruz predstavljao vrlo značajnu stavku u izvozu. Isto je i na sektoru duvana i pića. Sektor sirovina, s manjim oscilacijama, održava se na stabilnijem nivou, mada dostiže nivo izvoza iz 1948 godine kada su izveze velike količine neprerađenog drveta, koje se sada sve manje izvozi (pogotovo meka rezana građa). Kod gotovih proizvoda jasno je izražena tendencija porasta. Od 1947 do 1956 godine izvoz ovih proizvoda je porastao za 2,6 puta. Mašina i drugih finalnih industriskih proizvoda, koji na početku ovog perioda nisu uopšte izvoženi, poslednjih godina izvezeno je za četiri milijarde dinara.

Kod uvoza je stalan porast prehranbenih artikala (žita, šećera, masti). U 1947 godini ovaj uvoz je iznosio 1 milijardu dinara, a u 1956 — 45 milijardi dinara. Ovde treba uračunati i povećanje uvoza i drugih artikala (kafa, kakao, čaja, južnog voća, začina). Uvoz mineralnih goriva i hemiskih proizvoda je više nego udvostručen, dok se uvoz mašina stalno održava na istom nivou, jer se vrši uglavnom po kreditnim aranžmanima i na osnovu reparacija.

Tabela 4

(u milijardama dinara)

	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956
Proizvodi za hranu	1	2	4	3	34	25	33	25	36	45
Pića i duvan	1	1	—	0	—	—	—	—	0	—
Sirove materije	14	20	22	20	24	15	15	15	23	22
Mineralna goriva	5	8	6	9	9	9	9	9	11	14
Život. i biljna ulja i masti	0	2	1	1	3	1	2	2	2	2
Hemiski proizvodi	4	5	3	3	5	5	5	6	9	10
Gotovi proizvodi	13	31	27	16	16	20	15	15	15	17
Mašine i transp. uređaji	11	20	22	19	25	35	38	27	34	28
Razni gotovi proizvodi	1	3	2	1	2	2	2	2	2	3
Ostalo	—	—	—	—	—	—	—	—	0	1

Porast učešća sirovina u izvozu takođe je u padu: 1947 godine 47%, a 1956 godine 36%. Po apsolutnoj vrednosti on je u porastu — sa 23 milijarde na 36 milijardi dinara. To je posledica opšteg povećanja cena sirovina na svetskom tržištu u ovom periodu. Izvoz poluproizvoda i finalnih proizvoda porastao je i apsolutno i procentualno: poluproizvoda sa 18 milijardi na 42 milijarde dinara odnosno sa 37% na 42%, a finalnih proizvoda sa 8 milijardi na 21 milijardu dinara odnosno sa 16% na 21%.

Kod uvoza tendencija je obrnuta. Uvoz sirovina povećao se sa 16 milijardi na 64 milijarde dinara po vrednosti, a po učešću u ukupnom uvozu sa 32% na 45%. Kod poluproizvoda finalnih proizvoda procentualno učešće se smanjilo, — sa 24% na 19% kod prvih i sa 44% na 36% kod drugih. S obzirom na povećan obim uvoza, obe ove grupe proizvoda pokazuju povećanje po vrednosti, i to prva sa 12 milijardi na 27 milijardi dinara, a druga sa 22 milijarde na 51 milijardu dinara.

Pravci kretanja

U tabelama 5 i 6 dat je pregled pravca kretanja izvoza (tabela 5) i uvoza (tabela 6) po kontinentima u vremenu od 1947 do 1956 godine.

Pravci kretanja spoljne trgovine na početku perioda od 1947 do 1956 godine bili su jednostavni.

Tabela 5

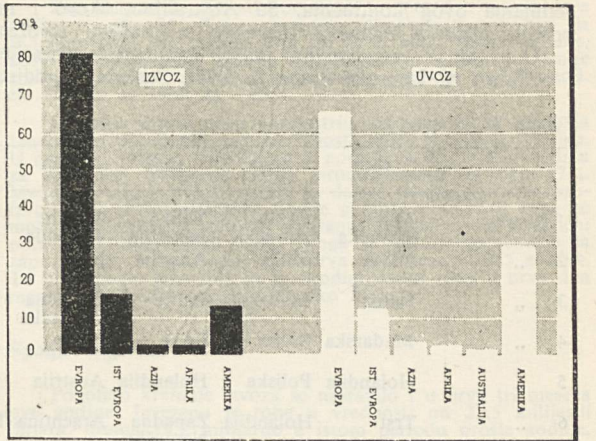
Tabela 5		(u milijardama dinara)																					
KONTINENT	vrednost*	1947		1948		1949		1950		1951		1952		1953		1954		1955		1956***		Svega	
		procentat	vrednost	procentat	vrednost	procentat	vrednost	procentat	vrednost	procentat	vrednost	procentat	vrednost	procentat	vrednost	procentat	vrednost	procentat	vrednost	procentat	vrednost	procentat	
Evropa**	47	96	83	94	50	83	35	76	41	76	59	80	44	78	57	80	58	75	76	77	550	81	
Zapadna	20	40	38	42	41	68	35	76	41	76	59	80	44	78	55		47		54	55		64	
Istočna	27	56	46	52	9	15	—	—	—	—	—	—	—	—	2		11		22	22		17	
Azija	—	—	—	—	1	2	—	—	1	2	1	1	1	2	3	4	4	5	8	8	19	3	
Afrika	1	2	3	3	1	2	2	4	2	4	2	3	2	4	2	2	2	2	3	3	20	3	
Amerika	1	2	3	3	7	11	9	20	10	18	12	16	9	16	10	14	13	18	12	12	86	13	
Severna									8	14	11	15	8	14	7	10	9	12	9	9			
Južna									2	4	1	1	1	2	3	4	4	6	3	3			
Australija	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0	
UKUPNO:	49	100	89	100	60	100	46	100	54	100	74	100	56	100	72	100	77	100	99	100	676	100	

- Vrednosti su zaokružene na cele brojeve.
- Uključiv Tursku.
- Prethodni podaci.

Osim sa Evropom i Amerikom, u 1947 godini Jugoslavija nije imala nikakvu značajniju robnu razmenu s drugim kontinentima. Čak su i proizvodi drugih kontinenta nabavljani preko evropskih zemalja.

S razvitkom privrede, u prvom redu industrije, postepeno se proširivao i krug zemalja s kojima su privredne organizacije uspostavile poslovne kontakte.

Izvoz i uvoz po kontinentima

(u milijardama dinara)

U 1947 godini Evropa je apsorbovala 96% ukupnog izvoza i podmirivala 90% uvoza. Na kraju ovog perioda, u 1956 godini, Evropa još apsorbuje 77% izvoza (od toga 55% Zapadna Evropa). To znači da je u čitavom desetogodišnjem periodu Evropa apsorbovala 81% jugoslovenskog izvoza. Za Evropom dolazi Amerika — sa 13% i Azija i Afrika — sa po 3%.

Tabela 6

Tabela 6		(u milijardama dinara)																					
KONTINENT		1947		1948		1949		1950		1951		1952		1953		1954		1955		1956***		Svega	
		vrednost*	procent	vrednost	procent	vrednost	procent	vrednost	procent	vrednost	procent	vrednost	procent	vrednost	procent	vrednost	procent	vrednost	procent	vrednost	procent	vrednost	procent
Evropa**		45	90	83	90	72	82	46	67	59	51	76	68	67	56	60	59	71	54	88	61	667	65
Zapadna		17		41	45	59	67	46	67	59	51	76	68	67	56	59		61	47	56	39	541	53
Istočna		28		42	45	13	15	—	—	—	—	—	—	—		1		10	7	32	22	126	12
Azija		—		1	1	—	—	—	—	—	—	4	4	4	3,5	4	4	9	7	7	6	29	3
Afrika		—		2	2	4	5	3	4	—	—	2	2	4	3,5	2	2	2	1	2	1	21	2
Amerika		5	10	6	7	12	13	20	29	56	49	27	25	44	37	35	34	49	37	44	31	298	29
Severna		2		3	3,5	8	8	15	22	52	45	26	24	43	36	31	30	43	33	39	27		
Južna		3		3	3,5	4	5	5	7	4	4	1	1	1	1	4	4	6	4	5	4		
Australija		—		—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	—		1	1	1	1	1	1	5	1
UKUPNO:		50	100	92	100	88	100	69	100	115	100	111	100	119	100	102	100	132	100	142	100	1020	100

- Vrednosti su zaokružene na cele brojeve.
- Uključiv Tursku.
- Prethodni podaci.

Znatn je porast izvoza u aziske zemlje. U 1956 godini izvoz u aziske zemlje iznosi oko 8% celokupnog izvoza, dok na početku ovog perioda uopšte nije bilo razmene sa ovim zemljama. Od afričkih zemalja razmena se vrši sa Egiptom i nešto manje sa Marokom, Tunisom i Alžirom. U poslednje vreme počinje da oživljava razmena sa ostalim zemljama ovog kontinenta. Sa Australijom skoro i ne postoji nikakva razmena (naročito u pogledu izvoza).

U uvozu je procentualno učešće kontinenata drukčije, s obzirom na isporuke hrane iz SAD. Poslednjih godina

uvoza, bez izvoza). Ukupno: 99 milijardi dinara izvoz i 14 milijardi dinara uvoz.

U tabelama 7 i 8 dati su pregledi prvih deset zemalja koje učestvuju u izvozu (tabela 7) i uvozu (tabela 8) Jugoslavije u vremenu od 1947 do 1956 godine.

Deset najjačih spoljnotrgovinskih partnera u 1947 godini apsorbuju 92,6% ukupnog izvoza i 79,4% uvoza. U 1956 godini oni apsorbuju 67% izvoza i 81% uvoza.

U čitavom desetogodišnjem periodu među prvih deset partnera jugoslovenskog izvoza bile su tri zemlje: Velika

Tabela 7

	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956
1 mesto	Čehoslovačka	Čehoslovačka	Velika Britanija	Velika Britanija	Velika Britanija	Zapadna Nemačka	Zapadna Nemačka	Zapadna Nemačka	Italija	Zapadna Nemačka
2 ..	SSSR	SSSR	Austrija	SAD	Zapadna Nemačka	SAD	SAD	Italija	Zapadna Nemačka	Italija
3 ..	Italija	Mađarska	Italija	Zapadna Nemačka	SAD	Velika Britanija	Italija	Turska	SAD	SSSR
4 ..	Mađarska	Italija	SAD	Italija	Italija	Italija	Turska	SAD	Velika Britanija	SAD
5 ..	Holandija	Poljska	Holandija	Austrija	Austrija	Austrija	Velika Britanija	Velika Britanija	SSSR	Velika Britanija
6 ..	Trst	Holandija	Zapadna Nemačka	Argentina	Francuska	Francuska	Austrija	Austrija	Austrija	Austrija
7 ..	Austrija	Velika Britanija	SSSR	Egipat	Holandija	Švajcarska	Francuska	Švajcarska	Brazilijska	Švajcarska
8 ..	Poljska	Austrija	Čehoslovačka	Holandija	Švajcarska	Egipat	Grčka	Brazilijska	Turska	Grčka
9 ..	Istočna Nemačka	Švajcarska	Francuska	Švajcarska	Egipat	Holandija	Holandija	Francuska	Švajcarska	Francuska
10 ..	Velika Britanija	Egipat	Švajcarska	Belgija	Argentina	Trst	Trst	Grčka	Francuska	Čehoslovačka

procenat učešća u ukupnom uvozu prvih 10 zemalja

92,6 81,2 89,4 87,3 86,5 89,5 86,4 82,6 77,6 67,0

uvozne potrebe se podmiruju iz više pravaca, mada još ne u onim koji bi najbolje odgovarali pravcima izvoza. Na početku ovog perioda 90% uvoznih potreba podmirivala je Evropa, a 10% Amerika. U 1956 godini, Evropa učestvuje sa 61% (Zapadna 53 milijarde dinara izvoz, 78

Britanija, Italija i Austrija, a u uvozu: Velika Britanija i Italija, dok su SAD bile u svima godinama izuzev 1948, a Holandija izuzev 1956 godine.

Pred rat, najveći deo jugoslovenskog izvoza i uvoza otpadao je na Nemačku. Međutim, u ovom desetogodišnjem

Tabela 8

	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956
1 mesto	SSSR	Čehoslovačka	Italija	SAD	SAD	SAD	SAD	SAD	SAD	SAD
2 ..	Čehoslovačka	SSSR	Velika Britanija	Velika Britanija	Velika Britanija	Zapadna Nemačka	Zapadna Nemačka	Zapadna Nemačka	Zapadna Nemačka	SSSR
3 ..	Italija	Italija	SAD	Zapadna Nemačka	Italija	Velika Britanija	Francuska	Velika Britanija	Italija	Zapadna Nemačka
4 ..	Holandija	Poljska	Austrija	Italija	Zapadna Nemačka	Italija	Italija	Italija	Velika Britanija	Italija
5 ..	Velika Britanija	Holandija	Holandija	Austrija	Francuska	Francuska	Velika Britanija	Austrija	Austrija	Velika Britanija
6 ..	Mađarska	Belgija	Zapadna Nemačka	Argentina	Austrija	Austrija	Austrija	Francuska	SSSR	Austrija
7 ..	Istočna Nemačka	Austrija	Čehoslovačka	Egipat	Argentina	Belgija	Holandija	Turska	Brazilijska	Francuska
8 ..	SAD	Velika Britanija	Belgija	Holandija	Belgija	Turska	Belgija	Brazilijska	Holandija	Čehoslovačka
9 ..	Argentina	Mađarska	Argentina	Švedska	Švajcarska	Švajcarska	Kanada	Holandija	Japan	Švajcarska
10 ..	Poljska	Istočna Nemačka	Egipat	Francuska	Holandija	Holandija	Irak	Irak	Švajcarska	Poljska

procenat učešća u ukupnom izvozu prvih 10 zemalja

79,4 76,6 77,0 93,8 92,1 96,7 88,1 83,5 78,9 81,0

milijardi dinara uvoz; Istočna 24 milijarde izvoz, 28 milijardi uvoz), Afrika — sa 1% (2 milijarde izvoz, 2 milijarde uvoz), Azija sa 6% (7 milijardi izvoz, 8 milijardi uvoz), Amerika sa 31% (Severna 8 milijardi izvoz, 45,7 milijardi uvoz, Južna i Srednja: 3,5 milijarde izvoz, 6,3 milijardi uvoz) i Australija sa 1% (1,4 milijardu dinara

periodu nastupile su znatne teritorijalne promene. U izvozu su na prvom mestu: 1947 i 1948 godine Čehoslovačka, 1949—1951 Velika Britanija, 1952—1954 Zapadna Nemačka, 1955 Italija i 1956 opet Zapadna Nemačka. A u uvozu: 1947 godine SSSR, 1948 Čehoslovačka, 1949 Italija i 1950—1956 godine SAD (uključujući ekonomsku pomoć).

I. B-6

PRIVREDA U PRVOM TROMESEČJU 1957

U jugoslovenskoj privredi za prva tri meseca 1957 godine nastavljene su, gledano u celini, pozitivne tendencije ispoljene krajem prošle godine, koje se manifestuju u stabilnijim odnosima na tržištu: u mirnijem kretanju cena, povećanju robnih fondova i, u celini uzev, u skladnijem razvoju ponude i tražnje.

Za prva tri meseca naročito su značajni povoljan razvoj industrijske proizvodnje, povećan izvoz, dobra snabdevenost tržišta i porast lične potrošnje. Time se u osnovi ostvaruju bitni zadaci, postavljeni Saveznim društvenim planom za ovu godinu.

Industrijska proizvodnja

U prva tri meseca 1957 godine proizvodnja je veća za 21% nego u istom periodu prošle godine, a za 24% nego u istim mesecima 1955 godine.

Po granama proizvodnja izgleda ovako:

	Januar — mart 1957
	Januar — mart 1956
Električna energija	128
Ugalj	114
Nafta	144
Crna metalurgija	136
Obojena metalurgija	122
Nemetali	115
Metalna industrija	119
Elektroindustrija	145
Hemiska industrija	125
Industrija građevinskog materijala	112
Drvena industrija	123
Industrija papira	118
Tekstilna industrija	122
Industrija kože i obuće	117
Industrija gume	128
Prehranbena industrija	111
Grafička industrija	123
Industrija duvana	87

Sve industrijske grane, izuzev industrije duvana, povećale su proizvodnju. Od posebnog je značaja porast proizvodnje energetskih grana, naročito električne energije i uglja, jer je to omogućilo nesmetano snabdevanje proizvodnje energijom.

Industrijska proizvodnja je povoljna i po svojoj strukturi, pošto se uglavnom ostvaruju pretpostavke Saveznog društvenog plana u pogledu porasta proizvodnje potrošne robe.

U indeksu ukupne industrijske proizvodnje od 121 učestvuju

sredstva rada sa	119
reprodukcioni materijal sa	122
potrošna roba sa	122

Poljoprivreda

I pored nepovoljnih vremenskih uslova u toku jesenjih radova setva je uspešno završena jer je blaga zima omogućila da se jesenja setva produži sve do decembra. Površine zasejane u jesenjoj setvi veće su za 19% od onih u prošloj godini, odnosno za 6% od petogodišnjeg proseka. Kasno zasejana ozima žita ušla su u zimu nedovoljno razvijena ali su se zbog blage zime ipak dobro razvila. Izvesne štete na ovim usevima prouzrokovalo je ne vreme poslednjih dana marta, naročito u nekim krajevima uže Srbije.

Pripreme za prolećnu setvu izvršene su potpunije nego ranijih godina. Za ovu setvu uglavnom ima dovoljno semena a naročito semena hibridnog kukuruza, koga je u 1956 godini proizvedeno oko 8.300 tona. Izvesne količine semena lucerke, krompira i stočne repe uvezeno su iz inostranstva. Za prolećnu setvu predviđeno je 390.000 tona veštačkih đubriva i to 160.000 tona iz domaće proizvodnje i 230.000 tona iz uvoza. Do 20 marta domaća industrija je isporučila oko 113.000 tona, a zaključen je uvoz iz inostranstva za oko 200.000 tona. Početkom ove godine poboljšana je i mehanizacija poljoprivrede povećanjem broja traktora. U 1956 godini nabavljeno je 3.570 traktora, a za 1957 godinu je predviđeno da se broj traktora poveća za oko 6.500 i to za 3.400 iz domaće proizvodnje i za 3.100 iz uvoza. Od toga je do kraja marta nabavljeno oko 800 komada.

Što se tiče prolećne setve, ona se uspešno obavlja. Vreme je povoljno jer ima dovoljno vlage. Može se očekivati da će setva biti obavljena znatno bolje nego ranijih godina.

Zaposlenost

Zaposlenost u privredi porasla je u prva dva meseca ove godine za oko 8%. Takvo kretanje zaposlenosti pokazuje da je i početkom ove godine, kao što je to bilo i prošle godine, došlo do usporenijeg porasta zaposlenosti u odnosu na ranije godine, kada je zaposlenost rasla bržim tempom (u 1954 god. za 10%, a u 1955 za 12%).

Kretanje zaposlenosti u industriji pokazuje da se nastavlja tendencija povećanja produktivnosti rada iz prošle godine. U prva dva meseca zaposlenost je porasla za 5%, a proizvodnja za 23%, što pokazuje porast produktivnosti za oko 17%. Međutim, ovako visok porast je delom posledica niske proizvodnje u prvim mesecima prošle godine, te se zbog toga ne može smatrati kao rezultat postignut isključivo na području porasta produktivnosti rada. Stoga je realnije upoređenje sa zaposlenošću i proizvodnjom u prva dva meseca 1955 godine. To upoređenje pokazuje da je produktivnost rada u prva dva meseca ove godine porasla za oko 8%.

Spoljna trgovina

Povoljno kretanje izvoza se nastavilo i u prva tri meseca ove godine. Izvezeno je robe u vrednosti od 25,5 milijardi dinara, prema 19,2 milijarde u istom periodu prošle godine.

Značajno je povećanje izvoza industrijskih proizvoda. Udeo industrije u ukupnom izvozu popeo se u prvom tromesečju ove na 66% sa 54% u prva tri meseca prošle godine.

To se vidi iz sledećeg pregleda:

	(u milijardama dinara)		
	Januar — mart 1956	Januar — mart 1957	Indeks
Ukupan izvoz	19,2	25,5	133
Poljoprivredni proizvodi	8,9	8,7	98
Industrijski proizvodi	10,3	16,8	163

Izvoz poljoprivrednih proizvoda u 1957 godini, predviđen je na nižem nivou od prošlogodišnjeg izvoza. U prva tri meseca on se uglavnom održava na nivou iz prošle godine.

Povećanje izvoza industrijskih proizvoda za oko 6,5 milijardi dinara predstavlja značajan uspeh, pošto se na povećanom izvozu industrijskih proizvoda bazira program izvoza u 1957 godini. Do povećanja je došlo naročito u proizvodima obojene i crne metalurgije, metalne i elektroindustrije, drvene i tekstilne industrije.

Ovakav izvoz rezultat je pre svega porasta industrijske proizvodnje krajem prošle i početkom ove godine, i mera preduzetih u cilju povećanja izvoza. Značajan momenat predstavlja i povoljna situacija na inostranim tržištima, koja je posebno uticala na izvoz i rezane grade, kaustične i amonijake sode i još nekih proizvoda, čiji je plasman bio otežan u prošloj godini.

Uvoz je povećan za oko 6,5 milijardi dinara, odnosno za 19%.

U strukturi uvoza došlo je do značajnijih promena što pokazuje sledeći pregled:

	(u milijardama dinara)		
	Januar-mart 1956	Januar-mart 1957	Indeks
Ukupan uvoz	34,0	40,5	119
Reprodukcioni materijal	16,1	24,7	154
Proizvodi za ličnu potrošnju	1,8	2,9	161
Hrana	10,3	7,7	75
Oprema	4,8	4,4	92
Ostalo	1,0	0,8	80

U uvozu reprodukcionog materijala došlo je ne samo do povećanja volumena, već i do potpunijeg usklađivanja nabavki, po količini i vrstama, sa potrebama industrijske proizvodnje, na njenu povoljniju strukturu i na porast izvoza.

Uvoz robe za ličnu potrošnju, iako je povećan u odnosu na isti period prošle godine, ne obavlja se dovoljno intenzivno. Još uvek se nabavljaju i takve robe u kojima domaća proizvodnja zadovoljava potrebe tržišta.

Uvoz hrane dostiže 75% prošlogodišnjeg uvoza a to je zbog teškoća u angažovanju brodskeg prostora za prevoz pšenice. Zaostajanje uvoza hrane nema međutim uticaja na snabdevenost tržišta, jer ono za sada raspolaze dovoljnim količinama prehranbenih proizvoda.

Investicije

Nivo investicija u prva tri meseca ove godine, kako pokazuju prethodni podaci, iznosi oko 63,7 milijarde, prema 61,7 milijardi dinara u istom periodu prošle godine.

Iako period od tri meseca, naročito prvih meseca godine, nije dovoljan da bi se mogla dati pouzdanja ocena, ipak se može govoriti o tome da se investicije za sada održavaju na prošlogodišnjem nivou sa neznatnim povećanjem za oko 2 milijarde dinara.

U skladu s utvrđenom politikom investicija i politikom jačanja materijalne osnove lokalnih zajednica i privrednih organizacija, već na početku godine došlo je do promena u investicijama prema organima koji raspolaze investicionim fondovima.

To pokazuje sledeći pregled:

(u milijardama dinara)

	Januar-mart 1956	Januar-mart 1957
Ukupno	61,7	63,7
Savezne investicije	13,2	7,3
Investicije narodnih republika	3,5	2,9
Lokalne investicije	9,8	15,6
Investicioni fondovi privrednih organizacija	7,9	8,8
Amortizacija	27,3	29,1

Što se tiče strukture investicija one su prema podacima za prva dva meseca bile ovakve:

(u milijardama dinara)

	Januar-februar 1956		Januar-februar 1957	
	Iznos	Struktura	Iznos	Struktura
Ukupno	42,6	100	36,9	100
Privreda	35,4	83,2	29,0	78,5
Industrija	13,3	31,2	11,3	30,6
Poljoprivreda	2,2	5,2	2,2	6,9
Šumarstvo	0,8	1,9	0,6	1,5
Gradevinarstvo	1,9	4,4	1,2	3,3
Saobraćaj	14,9	35,0	11,6	31,5
Trgovina	2,0	4,8	1,7	4,7
Zanatstvo	0,3	0,7	0,4	1,0
Društveni standard	7,2	16,8	7,9	21,5

Podaci pokazuju da se u prva dva meseca ove godine zadržava prošlogodišnja tendencija smanjenja industrijskih investicija, dok se povećavaju investicije u poljoprivredu, a naročito u društveni standard.

Budžeti

Budžetski rashodi su veći u prva tri meseca ove godine za oko 6 milijardi dinara, ili 11%. Rashodi budžeta narodnih republika i odbora veći su za 7,3 milijardi dinara, dok su rashodi Saveznog budžeta niži za 1,3 milijardu. Budžetski rashodi su porasli zbog povećanja plata, kao i zbog toga što su u početnim mesecima prošle godine, dok nije bio donet društveni plan, postojala ograničenja koja su budžetsku potrošnju odlagala za kasnije mesece, a što u ovoj godini nije bio slučaj.

Po osnovnoj strukturi rashodi budžeta kretali su se ovako:

(u milijardama dinara)

	1956	1957	Razlika	Indeks
Ukupni rashodi	55,0	61,0	+6,0	110,7
Lični	14,6	17,9	+3,3	122,6
Materijalni	40,5	43,1	+2,6	106,4
Od toga:				
Prosveta i kultura	7,3	9,0	+1,7	122,5
Socijalno staranje	3,2	4,0	+0,8	124,5
Zdravstv. zaštita	1,4	2,0	+0,6	142,2
Uprava i sudstvo	11,1	13,5	+2,4	121,5
Komunalna delat.	1,3	1,1	-0,2	86,9
Narodna odbrana	26,0	20,0	-6,0	76,8
Ostali rashodi	4,7	11,4	+6,7	240,9

Potrošnja stanovništva

Tendencija porasta prihoda stanovništva do koje je došlo naročito krajem prošle godine nastavljena je i u prva tri meseca ove godine.

Ukupni prihodi i raspoloživa sredstva stanovništva vide se iz sledećeg pregleda:

(u milijardama dinara)

	Januar-mart 1956	Januar-mart 1957	Indeks
Fond plata	70,2	80,4	114,6
Socijalna primanja	26,6	29,9	112,4
Prihodi od prodaje poljopr. proizvoda	23,1	30,3	131,1
Ostali prihodi	30,4	40,1	132,9
Ukupno	150,3	181,0	120,4
Umanjeno:			
Za poreska davanja	-12,1	-13,6	
Za uloge na štednju	-1,9	-2,8	
Ukupno	136,3	164,6	120,8
Potrošački kredit	-1,9	+2,6	
Raspoloživa sredstva	134,4	167,2	124,4

Porast fonda plata kreće se u predviđenim okvirima. Do njegovog povećanja došlo je delom zbog povećanja plata, a isto tako i zbog povećanja zaposlenosti.

Socijalna primanja su znatnije porasla zbog isplate jednokratne pomoći penzionerima, koja je najvećim delom izvršena u januaru ove godine.

Prihodi poljoprivrednih proizvođača od prodaje poljoprivrednih proizvoda privrednim organizacijama porasli su u prva tri meseca za oko 7 milijardi dinara. Njihovi prihodi od prodaje poljoprivrednih proizvoda u celoj prošloj godini porasli su u približno istom iznosu. Do porasta prihoda je došlo zbog veće prodaje gotovo svih poljoprivrednih proizvoda (žitarica, stoke, povrća i mlečnih proizvoda). Jednim delom prihodi poljoprivrednih proizvođača su veći zbog višeg nivoa cena nego u istom periodu prošle godine.

Na osnovu povećanih prihoda porasle su i kupovine roba i usluga (bez pijaćnog prometa i prirodne potrošnje) za oko 20%, što se vidi iz sledećeg pregleda:

(u milijardama dinara)

	Januar-mart 1956	Januar-mart 1957	Indeks
Ukupni izdaci stanovništva	146	175,9	120
Od toga:			
Izdaci za robu i ugostiteljstvo	118,2	142,4	120,5
Izdaci za usluge	27,8	33,5	120,5

Kredit

Kredit za obrtna sredstva i drugi kratkoročni krediti zabeležili su dalji porast. U odnosu na 31.XII.1956 godine ovaj porast iznosio je u prva tri meseca 62,6 milijarde dinara.

Promene u visini kredita, posmatrane po osnovnim korisnicima kredita i upoređene sa istim periodom 1956 godine, bile su krajem marta sledeće:

(u milijardama dinara)

	1956	1957
Ukupno	+18,7	+62,6
Privreda	+18,7	+35,6
Budžetski organi	+1,9	+24,4
Stanovništvo (potrošački krediti)	-1,9	+2,6

U toku prva tri meseca 1957 godine došlo je do sledećih promena u visini kredita u pojedinim privrednim oblastima:

(u milijardama dinara)

	31. III. 1957	31. III. 1956
Ukupno	+35,6	+18,7
Industrija i rudarstvo	+10,0	+29,2
Poljoprivreda	+1,8	-0,9
Šumarstvo	+0,2	-
Građevinarstvo	-0,2	-3,7
Saobraćaj	+1,3	+1,7
Trgovina	+13,1	-9,8
Zanatstvo	-0,5	+0,9
Stanbeno-komunalna delatnost	+0,1	+0,1
Kulturno-socijalna delatnost	+0,7	+0,2
Neraspoređeno	+9,1	+1,0

Od ukupnog porasta kredita, u prvom kvartalu ove godine, najveći deo otpada na trgovinu, što je pozitivno uticalo na realizaciju proizvodnje i proširenje zaliha roba u trgovini. U pogledu industrije prvi meseci pokazuju da se nastavlja tendencija blažeg porasta kredita, koja se ispoljila krajem prošle godine, za razliku od ranijeg perioda kada je porast kredita bio izrazito visok.

Početak 1957 godine ima poseban značaj za privredne organizacije, pošto je 1. januara, u skladu sa propisima koji su doneti u drugoj polovini 1956 godine, privrednim organizacijama dodeljen početni iznos fonda obrtnih sredstava i za iznos datog fonda smanjen kredit kod banke.

Fond obrtnih sredstava privrednih organizacija izračunat je u visini od 584,6 milijarde dinara. Od toga iznosa dodeljeno je 1. januara 1957 godine privrednim organizacijama na ime početnog fonda obrtnih sredstava 356,3 milijardi dinara, dok je ostatak do visine izračunatog fonda (228,3 milijardi dinara) dodeljen u vidu posebnog kredita. Posle dodeljivanja početnog fonda obrtnih sredstava (počev od 1. I. 1957 godine), privreda podmiruje svoje ukupne potrebe u obrtnim sredstvima putem:

fonda obrtnih sredstava	356,3 milijardi dinara
kredita (uključiv i poseban kredit od 228,3 milijardi din.)	661,8 milijardi dinara
Ukupno	1.018,1 milijardi dinara

Kod pojedinih privrednih oblasti promene u načinu obezbeđenja obrtnih sredstava odrazile su se na sledeći način:

(u milijardama dinara)

	Odobreni kredit 31. XII. 1956 god.	1. januara 1957 godine Fond	Posebni kredit	Kredit
Ukupno	1.018,1	356,3	228,3	433,5
Industrija i rudarstvo	537,3	304,6	34,4	198,3
Poljoprivreda	38,9	9,3	10,2	19,4
Šumarstvo	3,4	0,8	0,8	1,8
Građevinarstvo	28,2	11,1	11,0	6,1
Saobraćaj	25,9	15,9	4,1	5,9
Trgovina	340,8	-	157,5	183,3
Zanatstvo	19,3	5,4	5,8	8,1
Stanbeno-komunalna delatnost	1,1	0,9	0,1	0,1
Kulturno-socijalna delatnost	12,7	-	4,4	8,3
Neraspoređeno	10,5	8,3	-	2,2

Visina datog fonda nije konačna, pošto je u toku postupak po žalbama privrednih organizacija na izračunati fond obrtnih sredstava.

Tržište i cene

Snabdevenost osnovnim sirovinama, reprodukcijom i pogonskim materijalom u prvom tromesečju bila je relativno dobra. Pored zaliha iz prošle godine na snabdevenost su uti-

cali: povoljan razvoj proizvodnje reprodukcijonih materijala i znatno veći uvoz. Naročito povoljnu okolnost pretpostavlja porast proizvodnje električne energije i uglja, usled čega je u prvim mesecima ove godine industrija normalno snabdevana energijom, a kod uglja su se počeli javljati i problemi plasmana, jer je potražnja usled visoke proizvodnje podmirena.

Investicioni materijali u prva tri meseca 1957 godine realizovani su u smanjenom obimu. To pretpostavlja sezonsku pojavu, ali za neke proizvode i nastavljanje tendencije koja je postojala prošle godine. To se odnosi, pre svega, na izvesne mašine za obradu metala, mašine za građevinarstvo, za obradu drveta i sl.

Na tržištu poljoprivrednih proizvoda na početku ove godine se nije ispoljilo sezonsko opadanje ponude. Ovo je još karakterističnije ako se ima u vidu da je poljoprivredna proizvodnja podbacila u prošloj godini. U toku februara i marta situacija se čak i poboljšala, tako da je bolja snabdevenost tržišta i veća ponuda izazvala i tendenciju pada cena nekih proizvoda.

Na tržištu žitarica i dalje je slaba ponuda pšenice, kako u otkupu tako i u pijačnom prometu, koji se uglavnom obavlja između individualnih proizvođača. Međutim, ova nije osetnije uticala na prilično ustaljene cene. Ponuda kukuruza je poboljšana, ali se i dalje održavaju visoke cene.

Situaciju na tržištu stoke karakteriše prilična ponuda goveda, uz pojačanu potražnju za unutrašnje tržište i za izvoz, zbog čega se već zapaža izvesna tendencija porasta cena. Ponuda debelih svinja je sasvim slaba, pa su cene u stalnom porastu. Slično je i sa ponudom mesnatih i mršavih svinja, te se i ovde ispoljava tendencija porasta cena.

Na tržištu roba lične potrošnje stanje je na početku ove godine bilo povoljno, u pogledu snabdevenosti kako industrijskom robom, tako i prehranbenim proizvodima.

Snabdevenost tržišta industrijskom robom i pored opšteg poboljšanja još uvek nije potpuna, jer nedostaju izvesni proizvodi, mada se njihov broj sve više smanjuje.

Snabdevenost tržišta prehranbenim proizvodima je na početku ove godine bila znatno bolja nego ranijih godina. Tržište je dobro snabdeveno masnoćama, a potražnja je u opadanju. Poboljšana je snabdevenost mlekom, jajima, a dobra snabdevenost mesom i mesnim proizvodima i dalje se održava.

I pored visoke tražnje do koje je došlo krajem prošle godine, a koja je karakteristična i za prva tri meseca ove godine, nije došlo do bitnijih pomeranja cena.

To pokazuje sledeći pregled:

	Decemb. 1955	Decemb. 1956	Januar 1957	Februar 1957	Mart 1957
Cene proizvođača industrijskih proizvoda	100	98	99	99	99
Otkupne cene po- ljoprivrednih proizvoda	100	106	107	111	-
Cene na malo in- dustrijskih pro- izvoda	100	100	100	100	100
Cene na malo po- ljoprivrednih proizvoda	100	105	104	103	103
Cene usluga	100	111	112	112	112
Opšti indeks cena na malo	100	102	102	102	102

Opšti nivo proizvođačkih cena u industriji imao je u januaru blag porast (za 1%) koji je nastao zbog izvesnog povećanja cena nekih reprodukcijonih materijala i potrošne robe — u granama obojene metalurgije, hemijske, drvne i prehranbene industrije. U metalnoj industriji i industriji građevinskog materijala došlo je do blagog pada cena.

U februaru i martu cene su ostale nepromenjene, tako da se blag porast u januaru ne može smatrati tendencijom porasta cena, već njihovim oscilacijama, do kojih na tržištu mora dolaziti, naročito kada i pored bolje snabdevenosti nedostaju određene robe. Sem toga u poslednje vreme dolazi i do promena u strukturi potražnje, kojoj se proizvodnja ne može uvek prilagoditi.

Porast otkupnih cena poljoprivrednih proizvoda pretpostavlja jednim delom sezonsko kretanje, a drugim delom proizilazi iz porasta cena stoke i mesa.

Opšti nivo maloprodajnih cena industrijske robe u prva tri meseca ove godine ostao je nepromenjen. Međutim, došlo je do izvesnog sniženja cena tekstilnih proizvoda, a do porasta cena industrijskih proizvoda za potrebe domaćinstva.

Opšti indeks cena na malo poljoprivrednih proizvoda pokazuje izvesno opadanje naročito u februaru i martu, u odnosu na decembar 1956 godine. To je rezultat poboljšane snabdevenosti tržišta, a naročito pojačane ponude povrća. I pored pada opšteg indeksa cena, zabeležen je porast cena mesa, mlečnih proizvoda i alkoholnih pića.

U prvim mesecima ove godine, zapaža se konstantan porast cena usluga i to prvenstveno zanatskih, kao što je to bio slučaj tokom cele prošle godine.

V. C.

IZMENE U NAČINU RASPODELE UKUPNOG PRIHODA PRIVREDNIH ORGANIZACIJA

Na sednicama Saveznog veća i Veća proizvođača od 26. marta 1957. godine Savezna narodna skupština donela je Odluku o izmenama i dopunama Saveznog društvenog plana za 1957. godinu¹ kojom su utvrđena nova načela i instrumenti raspodele ukupnog prihoda privrednih organizacija (vidi: Zasedanje Savezne narodne skupštine, »Jugoslovenski pregled«, mart 1957, str. 39). Sprovodeći odredbu Saveznog društvenog plana, usvojenog krajem prošle godine, da početkom 1957. godine treba izvršiti izmene i dopune sistema plata u privredi da bi se bar delom otklonila nedovoljna stimulativnost dosadašnjeg sistema raspodele, uspostavila neposrednija zavisnost plata u privredi od poslovnog uspeha privrednih organizacija i zavisnost sredstava komunalnih zajednica od ličnih dohodaka građana, Savezno izvršno veće je pripremlilo Uredbu o raspodeli ukupnog prihoda privrednih organizacija i predlog odgovarajućih izmena u Saveznom društvenom planu, kojim se menjaju ili dopunjuju raniji odnosi raspodele. Posle usvajanja Odluke o izmeni Saveznog društvenog plana, Savezno izvršno veće donelo je ovu Uredbu² i novu Uredbu o platama radnika privrednih organizacija³, kojima su načela utvrđena Odlukom Savezne narodne skupštine razrađena i sprovedena u život s važnošću od 1. I. ove godine.

Izvršene izmene u sistemu raspodele nisu jedinstvene za celokupnu privredu. Za industriju bez rudarstva, industrije građevinskog materijala i mlinske industrije, zatim za saobraćaj, osim drumskog, i za spoljnu trgovinu zadržan je dosadašnji sistem — izdvajanje u ceni koštanja plata na osnovu tarifnog pravilnika i raspodele dobiti — uz dopunu kojom se određeni deo saveznog poreza na dobit ustupa privrednim organizacijama da ga one samostalno raspoređuju na plate i svoje fondove (odeljak 1. glava XVII Saveznog društvenog plana, čl. 45–49. Uredbe o raspodeli ukupnog prihoda). Za šumarstvo su takođe zadržane dosadašnje odredbe prema kojima su narodne republike ovlašćene da samostalno utvrđuju način raspodele dobiti šumskih gazdinstava, odnosno ostavljeno im je da svojim planovima i propisima izvrše odgovarajuće izmene (čl. 50–55. Uredbe). U ostalim privrednim delatnostima — rudarstvu, građevinarstvu, poljoprivredi, trgovini i drugim — izvršene izmene u osnovi predstavljaju i uvođenje povog načina raspodele. Privredne organizacije u ovim delatnostima imaju utvrđene obaveze prema društvenoj zajednici; ostatak ostvarenog dohotka raspodeljuju samostalno na lične dohotke radnika i svoje fondove, a iz ličnih dohodaka plaćaju doprinos budžetima po progresivnoj skali (odeljak 2. glava XVII Saveznog društvenog plana i čl. 57–73. Uredbe).

U privrednim organizacijama prve grupe deo dobiti koji odgovara razlici između srazmere dobiti u tekućoj i protekloj godini prema ostvarenom dohotku ne podleže plaćanju saveznog poreza na dobit, već taj iznos pripada privrednoj organizaciji. Ovim dopunskim učešćem u dobiti povećavaju se sredstva privrednih organizacija u neposrednoj zavisnosti od povećanja dohotka odnosno od poslovnog uspeha privredne organizacije. Prema ranijoj raspodeli u industriji, privrednim organizacijama je u proseku pripadalo iz povećane dobiti oko 9% za plate, dok se sada taj procenat penje na 24. Ako se ostvare pretpostavljene proporcije plana, privredne organizacije ove grupe dobiće na osnovu ovih izmena oko 9 milijardi dinara više nego što bi im pripadalo po ranijim odnosima u raspodeli.

U ostalim delatnostima privredne organizacije su dužne da izdvoje u društvene investicione fondove deo dohotka koji odgovara polovini izdvajanja u društvene investicione fondove i fondove privrednih organizacija u protekloj godini. Ova se obaveza utvrđuje za svaku privrednu organizaciju kao procenat od dohotka prema odnosima u protekloj godini tako da se i taj deo dohotka i deo koji ostaje privrednoj organizaciji povećava ili smanjuje srazmerno kretanja ostvarenog dohotka. Privredne organizacije ove grupe nisu u internoj raspodeli dela dohotka koji im pripada na lične dohotke radnika vezane na propisani nivo tarifnih stavova i mogu odnose u ovoj

raspodeli slobodno prilagođavati svojim specifičnim prilikama (čl. 4 i 27. Uredbe o platama). Lokalne zajednice mogu uticati na veličinu ličnih dohodaka, odnosno politiku akumulacije privrednih organizacija time što ih mogu obavezati da deo dohotka kojim raspolažu izdvoje u svoje fondove, ali i to najviše do iznosa koji odgovara srazmeri izdvajanja u fondove u protekloj godini. Ako bi zbog ovakve raspodele pojedine privredne organizacije mogle isplatiti samo plate ispod plata po dosadašnjim tarifnim pravilnicima, umanjuju se srazmerno obaveze prema društvenoj zajednici tako da se iz ostvarenog dohotka ostvaruje prvenstveno fond plata na nivou dosadašnjeg tarifnog pravilnika — tzv. zaštićeni fond plata (čl. 73. Uredbe o raspodeli i čl. 89. Uredbe o platama).

Ove zajedničke odredbe za drugu grupu privrednih delatnosti dopunjene su izvesnim odredbama koje se tiču samo pojedinih delatnosti prema specifičnostima proizvodnje odnosno poslovanja u tim delatnostima. Tako rudarska preduzeća koja rade pod povoljnijim prirodnim uslovima i ostvaruju u vezi s tim veće dohotke plaćaju poseban tzv. rudarski doprinos — 85% dela dobiti svakog rudnika, koji je u protekloj godini ostvaren preko stope dobiti od 30% prema platama, stavlja se u odnos prema realizovanoj vrednosti proizvodnje u istoj godini i tako utvrđen procenat od vrednosti proizvodnje svako rudarsko preduzeće primenjuje na realizovanu vrednost u tekućoj godini i odgovarajući iznos uplaćuje kao rudarski doprinos. Poljoprivredne organizacije plaćaju deo doprinosa na lične dohotke u obliku zemljarine koja iznosi 10% od katastarskog prihoda sa zemljišta kojim poljoprivredna organizacija raspolaže, a opšti doprinos budžetima iz ličnih dohodaka po progresivnoj stopi plaćaju samo na iznos ličnih dohodaka preko 15.000 dinara. Zemljaradničke zadruge ne plaćaju doprinos društvenim investicionim fondovima, već ceo ostvareni dohodak dele na ugovorene plate zaposlenog osoblja u zadrugi i prema odluci skupštine zadrugara na dopunske plate osoblja i ristorno članovima zadruge, a ostatak se unosi u zadrugne fondove; narodni odbor opštine može odrediti samo minimalan procenat dohotka za obavezno izdvajanje u fondove zadruge prema prošlogodišnjim odnosima. Trgovinske i ugostiteljske organizacije plaćaju doprinos društvenim investicionim fondovima srazmerno ostvarenom prometu a ne srazmerno dohotku kao ostale organizacije. Iz povećanog dohotka prema istom prometu u prošloj godini, trgovinske organizacije plaćaju poseban savezni porez iz dohotka po progresivnoj skali utvrđenoj u Saveznom društvenom planu. U trgovini, ugostiteljstvu, zanatstvu i komunalnoj privredi zadržana je i dalje mogućnost da se za manje organizacije utvrdi obaveza prema društvenim fondovima i budžetima u vidu paušalnog iznosa (čl. 74–125. Uredbe o raspodeli).

I u ovoj grupi povećavaju se sredstva privrednih organizacija u okviru planom pretpostavljenog dohotka za oko 7 milijardi dinara, a sredstva lokalnih zajednica za oko 9 milijardi dinara. Zbog toga su morali biti izmenjeni i odnosi između budžeta Federacije i narodnih republika, tj. smanjena je dotacija Federacije republikama za 12,5 milijardi dinara s tim da se smanjenje budžetskih sredstava pokrije iz društvenih investicionih fondova odgovarajućih političko-teritorijalnih jedinica. Na ovaj način izvršena je dalja značajna decentralizacija sredstava, prvenstveno u korist privrednih organizacija.

Novi odnosi u raspodeli više odgovaraju i samoupravnosti odnosno finansijskoj samostalnosti lokalnih zajednica. Njihova sredstva sad manje zavise od dotacija viših političko-teritorijalnih jedinica i imaju određeniju perspektivu da će rasti s razvojem privrede na njihovom području, a tako i određeniji interes da je razvijaju i unapređuju. Taj interes je sad jednak za sve političko-teritorijalne jedinice.

U Odluci Savezne narodne skupštine ovim izmenama, kao i u obrazloženju Saveznog izvršnog veća, izričito je naglašen njihov privremeni odnosno prelazni karakter. One će se primenjivati »do donošenja posebnog zakona o raspodeli« koji treba da ukloni razlike u raspodeli između različitih privrednih delatnosti koje su na duži rok neodržive i da na jedinstvenoj i zajedničkoj osnovi nađe još bolja i za dalji razvoj privrede i samoupravnosti radnih kolektiva i lokalnih zajednica stimulativnija rešenja.

V. R.

¹ »Službeni list FNRJ«, br. 14 od 3. aprila 1957. godine.

² »Službeni list FNRJ«, br. 16 od 17. aprila 1957. godine.

³ »Službeni list FNRJ«, br. 18 od 1. maja 1957. godine.

GEOLOŠKO-ISTRAŽIVAČKE ORGANIZACIJE

Na izučavanju geološke građe i istraživanju mineralnih sirovina u Jugoslaviji radi 21 ustanova. Njihov zadatak je da na osnovu savremenih naučnih metoda ispituju geološki sastav i građu zemlje na terenu i laboratoriski obrađuju geološki materijal, da izrađuju i publikuju regionalne i detaljne geološke karte, da izučavaju pojedine geološke probleme kako naučno-teoretskog tako i praktičnog značaja u vezi sa razvojem privrede, da vrše istraživačke radove radi pronalaženja mineralnih sirovina pogodnih za eksploataciju.

Pored ovih geoloških ustanova postoji još sedam preduzeća za geološko-istražne i konsolidacione radove, koja posluju kao privredna preduzeća. Neke privredne organizacije i komune imaju svoje geološke službe koje rade za njihove potrebe.

U Beogradu ima pet geoloških zavoda i jedan muzej; u Zagrebu četiri zavoda i dva muzeja; u Ljubljani tri zavoda; u Sarajevu dva zavoda i jedan muzej; u Skopju dva zavoda i u Titogradu jedan zavod.

Savezni i republički geološki zavodi imaju naučno-istraživački karakter i rade pretežno na rešavanju problema iz oblasti privrede, dok zavodi pri fakultetima imaju pretežno naučno-teoretski i nastavno-pedagoški karakter.

Savezni geološki zavod

Savezni geološki zavod se bavi studiranjem i istraživanjem mineralnih sirovina, a posebno sirovina za nuklearnu energiju; obrazuje i održava fond stručne dokumentacije o geološkoj građi i ležištima mineralnih sirovina u zemlji; čini usluge drugim organima, ustanovama i organizacijama po stručnim geološkim pitanjima i poslovima; pruža pomoć ostalim geološkim zavodima na bazi podataka iz centralnog fonda stručne geološke dokumentacije i obavlja druge poslove geološke službe,

Poseban zadatak Zavoda je da ispituje mogućnosti iskorišćavanja mineralnih sirovina, njihovih rezervi, proizvodnje i potrošnje; da prikuplja potrebne elemente za dokumentovanje programa geološko-rudarskih istražnih radova, koji se finansiraju iz sredstava Saveznog fonda za istraživačke radove. Ovim sredstvima raspolaže Zavod kao organ upravljanja.

Radi uspešnijeg ostvarenja ovih zadataka, Zavod sarađuje sa republičkim geološkim zavodima, kao i drugim institutima, ustanovama i privrednim organizacijama u zemlji i inostranstvu.

Savezni geološki zavod (osnovan 1955, direktor Bogdan Njeguš) raspolaže savremenom terenskom i laboratoriskom opremom, kao i stručnom dokumentacijom sa 6.200 stručnih geoloških dokumenata i stručnom bibliotekom od 4.500 knjiga i 493 stručna časopisa.

Zavod povremeno publikuje svoje radove. Stručni i naučni saradnici objavljuju radove u geološkim publikacijama drugih zavoda.

Savezni geološki zavod je ustanova sa samostalnim finansiranjem, a Savezna komisija za nuklearnu energiju nadležna je za poslove i zadatke Zavoda.

Republički geološki zavodi

U svakoj narodnoj republici postoji republički geološki zavod kao ustanova sa samostalnim finansiranjem, a republička izvršna veća nadležna su za poslove i zadatke republičkih zavoda.

Republički geološki zavodi vrše geološka ispitivanja tla u cilju pronalaženja, istraživanja i utvrđivanja rezervi rudnih, industrijskih i ostalih sirovina, industrijskih, mineralnih i pijaćih voda; izrađuju geološke karte sa prikazom

sastava i strukture tla, ležišta mineralnih sirovina i podzemnih voda; proučavaju rude, kaustobiolite, mineralne industrijske sirovine i vode radi upoznavanja njihovog sastava i pronalaženja metoda za njihovo racionalno iskorišćavanje; obavljaju sve vrste poslova iz oblasti primenjene geologije, potrebne razvoju industrije, poljoprivrede, saobraćaja, odbrane zemlje; prikupljaju, sređuju i naučno obrađuju geološki i mineraloški materijal koji služi za dokumentaciju geološkog sastava i mineralnog bogatstva zemlje; vode evidenciju o mineralnom blagu i vodama na području svoje republike, i u tu svrhu obrazuju fond geoloških stručnih dokumenata. Oni vrše i geološko-rudarska istraživanja iz oblasti rudarstva i inženjerske geologije.

Zavod za geološka i geofizička istraživanja NR Srbije (osnovan 1948 u Beogradu, direktor Zagorka Jovanović) ima 124 saradnika sa fakultetskom spremom, 94 službenika sa srednjom školom, 43 službenika sa nižom školom, 33 visokokvalifikovana, 34 kvalifikovana i 27 polukvalifikovanih radnika

Pored poslova koje obavljaju i ostali republički zavodi, ovaj Zavod radi i na geofizičkim ispitivanjima tla radi pronalaženja i istraživanja svih vrsta mineralnih sirovina i istraživanja u oblasti inženjerske geologije, obavlja laboratoriska ispitivanja geofizičkih osobina stena i minerala, konstruiše i izrađuje geofizičke instrumente i aparate i obavlja sve poslove iz oblasti primenjene geofizike.

Zavod izdaje stalnu publikaciju »Vesnik Zavoda za geološka i geofizička istraživanja NR Srbije« u kojoj se objavljuju naučni i stručni radovi saradnika Zavoda, kao i saradnika drugih geoloških zavoda u zemlji. Kao povremenu publikaciju izdaje »Rasprave Zavoda za geološka i geofizička istraživanja NR Srbije«.

Zavod za geološka istraživanja NR Hrvatske (osnovan 1948 u Zagrebu, direktor profesor Josip Ogulinac) ima 27 saradnika sa fakultetskom spremom, 10 službenika sa srednjom školom, 9 službenika sa nižom školskom spremom i 6 kvalifikovanih radnika.

Geofizička ispitivanja i dubinska istražna bušenja vrši je Zavod za geološka istraživanja NR Hrvatske do 1950 god. kada je osnovano privredno preduzeće »Geoistraživanja« odnosno 1952 privredno preduzeće »Geofizika«, koja su preuzela ove poslove.

Izdaje periodičnu publikaciju »Geološki vjesnik Zavoda za geološka istraživanja NR Hrvatske«.

Geološki zavod NR Slovenije (osnovan 1948 u Ljubljani, direktor ing. Danilo Jelenc) ima 30 saradnika sa fakultetskom spremom, 36 službenika sa srednjom školskom spremom i 32 službenika sa nižom školskom spremom. Pored geološko-rudarskih vrši i dubinska istražna bušenja i izvesna geofizička ispitivanja.

Izdaje periodičnu publikaciju »Geologija – razprave in poročila«.

Zavod za geološka istraživanja i ispitivanja građevinskog materijala i tla NR Bosne i Hercegovine (osnovan 1948 u Sarajevu, direktor Hilmića Selimović) ima 27 saradnika sa fakultetskom spremom, 33 službenika sa srednjom školom, 37 službenika sa nižom školskom spremom, 2 visokokvalifikovana, 12 kvalifikovanih i 13 polukvalifikovanih radnika,

Pored geološko-rudarskih radova vrši i delimična geofizička ispitivanja. Pod upravom Zavoda nalazi se mineraloško-geološki otek Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu.

Geološki zavod NR Makedonije (osnovan 1948 u Skopju, direktor ing. Slavko Papler) ima 21 saradnika sa fakultetskom spremom, 25 službenika sa srednjom školom, 14 službenika sa nižom školskom spremom, 4 visokokvalifikovana i 6 kvalifikovanih radnika.

Izdaje periodičnu publikaciju »Trudovi na Geološki zavod na NR Makedonija«.

Zavod za geološka i hemiska istraživanja NR Crne Gore (osnovan 1948 u Titogradu, direktor Danilo Jojić) ima 7 saradnika sa fakultetskom spremom, 9 službenika sa srednjom školom, 4 službenika sa nižom školskom spremom i 4 kvalifikovana radnika.

Geološki institut »Jovan Žujević« (osnovan 1947 u Beogradu u sastavu Srpske akademije nauka, upravnik profesor dr Kosta Petković) ima 20 stalnih i 7 honorarnih saradnika sa fakultetskom spremom, 8 tehničkih službenika sa srednjom školom i 3 administrativna službenika.

Institut se bavi prvenstveno izradom regionalne geološke karte i naučnom obradom geološkog i mineraloškog materijala za dokumentaciju geološke karte. Vrš i hidrogeološka ispi-

vanja za potrebe zainteresovanih ustanova i organizacija. Raspolaze dobro opremljenom laboratorijom za mikropaleontološka ispitivanja, koja vrši pretežno za potrebe istraživanja naftonosnih terena, kao i laboratorijama za mineraloška i geohemijska ispitivanja.

Institut usko sarađuje sa fakultetskim geološkim zavodima. Saradnici Instituta objavljuju svoje radove u publikaciji »Zbornik radova Geološkog instituta, Jovan Žujević«.

Za poslove i zadatke Instituta nadležno je Izvršno veće Srbije. Institut je ustanova sa samostalnim finansiranjem.

Fakultetski geološki zavodi

Fakultetski geološki zavodi nalaze se pri katedrama geoloških nauka pojedinih fakulteta. Oni rade na uzdizanju naučnih kadrova i rešavanju naučno-teoretskih problema iz oblasti pojedinih naučnih disciplina geološke grane povezujući ih sa praksom. Fakultetski zavodi učestvuju u rešavanju pojedinih geoloških problema vezanih za privredu.

Ovi zavodi su na budžetu svoga fakulteta:

Geološko-paleontološki zavod Prirodno-matematičkog fakulteta u Beogradu (upravnik prof. dr Kosta Petković) izdaje periodičnu publikaciju »Geološki anali Balkanskog Poluostrva«.

Mineraloško-petrografski zavod Prirodno-matematičkog fakulteta Univerziteta u Beogradu (upravnik prof. dr Stojan Pavlović).

Geološko-paleontološki zavod Prirodoslovno-matematskog Univerziteta u Zagrebu (upravnik prof. dr Vanda Kohanski).

Mineraloško-petrografski zavod Prirodoslovno-matematskog fakulteta u Zagrebu (upravnik prof. dr Miroslav Tajder).

Mineraloško-geološki zavod Rudarskog fakulteta u Zagrebu (upravnik prof. dr Luka Marić).

Geološko-paleontološki institut Prirodno-matematičkog fakulteta Univerziteta u Ljubljani (upravnik prof. dr Ivan Rakovec).

Mineraloški institut Prirodno-matematičkog fakulteta Univerziteta u Ljubljani (upravnik prof. dr Jože Duhovnik).

Zavod za geologiju i paleontologiju Univerziteta u Skopju (upravnik prof. Miloš Pavlović).

Zavod za inženjersku geologiju Tehničkog fakulteta u Sarajevu (upravnik prof. dr Radoslav Jovanović).

Muzeji

U Jugoslaviji postoje četiri muzeja kao republičke budžetske ustanove. Dva muzeja su čisto geološko-mineraloška, a druga dva, pored odeljenja drugih prirodnih nauka, imaju posebna odeljenja za geologiju i mineralogiju.

Muzeji vrše geološka istraživanja na području svojih republika, skupljaju dokumentarni geološko-paleontološki i mineraloško-petrografski materijal, naučno ga obrađuju i izlažu u muzejskim zbirrkama. Naučne rezultate postignute u obrađi geološkog materijala objavljuju u svojim ili drugim naučnim publikacijama.

Prirodnački muzej srpske zemlje (osnovan 1899 u Beogradu), ima mineraloško-petrografsko i geološko-paleontološko odeljenje.

Izdaje »Glasnik prirodnjačkog muzeja« kao periodičnu publikaciju.

Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine (osnovan 1889 u Sarajevu). Mineraloško-geološko odeljenje ovog muzeja je pod upravom zavoda za geološka istraživanja i ispitivanja građevinskog materijala i tla NR Bosne i Hercegovine.

Izdaje »Glasnik državnog muzeja u Sarajevu«.

Mineraloško-petrografski muzej (osnovan 1940 u Zagrebu, upravnik prof. dr Judevit Barić).

Geološko-paleontološki muzej (osnovan 1940 u Zagrebu, upravnik prof. dr Josip Poljak).

Preduzeća za geološka istraživanja

Pored geološko-istraživačkih ustanova, koje posluju kao budžetske ustanove ili ustanove sa samostalnim finansiranjem, u Jugoslaviji postoji još i sedam preduzeća za geološka istraživanja i konsolidacione radove koja posluju kao privredna preduzeća. To su specijalna preduzeća koja obavljaju tehničke poslove za dubinska bušenja i podzemne rudarske radove za potrebe pojedinih ustanova i privrednih organizacija radi ispitivanja geoloških formacija ispod zemljine površine u cilju

otkrivanja mineralnih ležišta i podzemnih voda, kao i konsolidacije tla pri izradi većih građevinskih objekata (vodnih akumulacionih bazena, brana, nasipa, kanala, tunela, mostova, železničkih pruga, puteva, podzemnih i visokih građevina). Ova specijalizovana preduzeća dopunjuju geološko-istraživačku aktivnost geoloških ustanova, koja ne raspolazu potrebnom tehničkom opremom i stručnim kadrovima da takve tehničke radove izvede u sopstvenoj režiji.

»Geoistraživanja« u Zagrebu (direktor Aleksandar Đurđek) ima 34 stručnjaka sa fakultetskom spremom, 123 tehničara sa srednjom školom, 54 visokokvalifikovana, 420 kvalifikovanih 466 polukvalifikovanih i nekvalifikovanih radnika i 247 administrativnih službenika.

»Elektrosond« u Zagrebu (direktor Mirko Vanić) ima 33 stručnjaka sa fakultetskom spremom, 81 tehničara, 64 visokokvalifikovana, 482 kvalifikovana, 570 polukvalifikovanih radnika i 197 administrativnih službenika.

»Geoistrage« u Sarajevu (direktor Vladimir Cukarić) ima 9 stručnjaka sa fakultetskom spremom, 10 tehničara, 12 visokokvalifikovanih, 60 kvalifikovanih, 324 polukvalifikovana radnika i 56 administrativnih službenika.

»Makprofil« u Skopju (direktor Petar Ivanovski) ima 18 stručnjaka sa fakultetskom spremom, 11 tehničara, 24 visokokvalifikovana, 75 kvalifikovanih i 197 polukvalifikovanih radnika i 29 administrativnih službenika.

»Geosond« u Beogradu (direktor Vojislav Veljković) ima 6 stručnjaka sa fakultetskom spremom, 5 tehničara, 25 visokokvalifikovanih, 51 kvalifikovanih, 140 polukvalifikovanih radnika i 31 administrativnog službenika.

»Istražno« u Titogradu (direktor Dušan Marinović) ima 3 stručnjaka sa fakultetskom spremom, 4 tehničara, 15 visokokvalifikovanih, 60 kvalifikovanih, 100 polukvalifikovanih radnika i 34 administrativna službenika.

»Izvor« u Novom Sadu (direktor Dane Cvetičanin) ima jednog stručnjaka sa fakultetskom spremom, 7 tehničara, 2 visokokvalifikovana, 31 kvalifikovanih, 15 polukvalifikovanih radnika i 6 administrativnih službenika.

Rezultati rada na geološkom ispitivanju koje su postigle sve ove organizacije u posleratnom periodu značajni su ne samo kao doprinosi privrednom razviku zemlje nego i kao doprinosi geološkoj nauci uopšte. To pokazuje veći broj naučnih radova saradnika pojedinih zavoda objavljenih u jugoslovenskim i inostranim časopisima. Oni su stekli zasluženo priznanje i van granica Jugoslavije. Pregled svih naučnih i stručnih radova objavljuje se redovno u »Geološkoj bibliografiji Balkanskog Poluostrva«, u »Geološkim analizama Balkanskog Poluostrva« i u izdanju »Geološko-paleontološkog zavoda Prirodno-matematičkog fakulteta Univerziteta u Beogradu«.

Poseban značaj imaju ovi radovi za razvoj privrede. Niz uspeha u posleratnoj izgradnji zemlje zasniva se na rezultatima rada stručnih kolektiva geoloških organizacija.

Za poslednjih dvanaest godina detaljnije je ispitano i geološki kartirano 68% površine državne teritorije. Na osnovu rezultata ovog rada omogućena su dalja detaljnija istraživanja za potrebe građevinarstva, saobraćaja, industrije i vodoprivrede, a posebno rudarstva.

Naročiti uspesi su postignuti u oblasti istraživanja ležišta mineralnih sirovina. Za poslednjih dvanaest godina otkrivene rezerve uglja su porasle u poređenju sa predratnim stanjem za 60%, železa za 350%, bakra za 200%, olova za 65%, cinka za 76%, boksita za 300%, antimona za 100%, magnezita za 80%. Rezerve vatrostalnih gлина za proizvodnju vatrostalnog materijala pre rata uopšte nisu bile poznate, a danas obezbeđuju industriju vatrostalnog materijala za 50 godina, a keramičku industriju za 15 godina.

Otkrivena su nalazišta mineralnih sirovina koja ranije nisu bila poznata, kao što su: nikl, kobalt, molibden, volfram, titan, bizmut, kadmijum, bentonit, kaolin, azbest, liskun, grafit, infuzoriska zemlja, feldspat. Neke od ovih retkih i važnih sirovina već se eksploatišu. Otkrivene su znatne rezerve nafte. Skoro polovina potrošnje nafte pokriva se iz domaćih izvora. Utvrđeno je da u Jugoslaviji postoje značajna ležišta urana i drugih sirovina za proizvodnju atomske energije.

Rad geoloških organizacija proširuje se i van granica Jugoslavije, naročito na Bliskom i Srednjem Istoku, gde su jugoslovenski stručnjaci svojim radom stekli priznanje i ugled.

V. M.

IZVORI:

Uredba o ukidanju Zavoda za geološko-rudarska i tehnološka istraživanja. (»Službeni list FNRJ« br. 28/1955).

Rešenje o osnivanju Saveznog geološkog zavoda. (»Službeni list FNRJ« br. 28/1955).

Dokumentacija Saveznog geološkog zavoda. Anketa republičkih instituta i geoloških organizacija sprovedena za ovu svrhu.

JUGOSLOVENSKA LIKOVNA UMETNOST U INOSTRANSTVU

Ostvarenja jugoslovenskih likovnih umetnika bila su poznata u inostranstvu još pre Drugog svetskog rata. Na mnogim izložbama jugoslovenski slikari i vajari su odnosili nagrade i dobijali pohvale. U velikom broju kolekcija i galerija u Evropi i Americi nalaze se dela jugoslovenskih umetnika.

Posle Drugog svetskog rata jugoslovenski umetnici su postigli nove uspehe u inostranstvu. Broj izložbi se naglo povećao. Smišljenim izborom dela i izlagača jugoslovenska umetnost je reprezentovana svestrano, sa svim obiljem svojih različitih tendencija. Uspeši se ogledaju u značajnim međunarodnim nagradama koje su jugoslovenski likovni umetnici osvajali na inostranim izložbama. Jugoslovenski slikari i vajari bili su redovni izlagači na najvećim svetskim likovnim manifestacijama. Osim toga, u inostranstvu su zapažene međunarodne (samostalne i skupne) izložbe jugoslovenskih umetnika.

Jugoslovenski umetnici na međunarodnim izložbama

Skoro na svim izložbama u svetu gde su izlagali jugoslovenski slikari, vajari i grafičari privukli su pažnju kritike i umetničkih krugova.

Istiće se učešće na Bijenalu u Veneciji. Na XXV Bijenalu 1950 godine izlagali su radove slikari: Boža Ilić, Gojimir Anton Kos, Petar Lubarda, Ismet Mujezinović i vajari: Antun Augustinić, Vojin Bakić, Boris Kalin, Fran Kršinić, Vanja Radaus i Kosta Angeli Radovani.

Na XXVI Bijenalu 1952 godine izlagali su slikari: Nedeljko Gvozdenović, Peda Milosavljević, Antun Motika, Gabriel Stupica, Ivan Tabaković i Emanuel Vidović i vajari: Zdenko Kalin, Pero Palavić i Risto Stijević.

Jugoslavija je učestvovala i na XXVII Bijenalu 1954 godine. Tada su bili izloženi vajarski radovi Sretena Stojanovića i grafički listovi Stojana Čelića, Rike Debenjaka, Dušana Džamonje, Zdenka Gradiša, Božidara Jakca, Boška Karanovića, Alberta Kinerta, Tone Kralja, Mihe Maleša, Mirijane Mihać, France Mihelića, Milivoja Nikolajevića, Ankice Oprešnik, Mihaila Petrova, Marijana Pogačnika, Marijana Pregelja, Zlatka Price, Bože Prodanovića, Nikole Rajzera, Josipa Resteka, Josipa Roce, Vilima Svečnjaka, Maksima Sedeja, Vilka Selana, Mladena Srbinić, Dragoslava Stojanovića-Sipa i Aleksandra Šiverta. France Mihelić je dobio otkupnu nagradu, a Belgija je pozvala jugoslovenske izlagače grafike iz Venecije u Brisel.

Uspešni rezultati su postignuti na XXVIII Bijenalu 1956 godine. Tada su izlagali slikari: Marijan Pregelj, Miodrag Protić, Lazar Vujaklija i vajar Vojin Bakić. Jednu od dve ravnopravne nagrade UNESCO-a za slikarstvo dobio je Miodrag Protić, koji je zajedno sa Bakićem dobio i pohvalnu kritiku inostrane štampe. Jugoslovenski izlagači na XXVIII Bijenalu pozvani su da izlažu u Belgiji i Holandiji.

Godine 1951 Jugoslavija je predstavljena na Bijenalu u Mantoni sa radovima: Stojana Aralice, Petra Lubarde, Peda Milosavljevića i Mila Milunovića.

Na Međunarodnom bijenalu litografije u boji u Cincinatu 1952 godine Jugoslavija prvi put učestvuje sa delima: Rike Debenjaka i Mihe Maleša. Na III Bijenalu 1954 godine izlažu svoje radove: Vesna Borčić, Zdenko Gradiš, Boško Karanović, Miha Maleš, France Mihelić, Josip Restek, Vilko Selan, Mladen Srbinić i Lazar Vujaklija. Godine 1956 Bijenale je pozvao Riku Debenjaka i Mihom Malešom da učestvuju na izložbi.

Na izložbi Međunarodnog kluba žena-umetnica u Londonu 1952 godine Jugoslaviju su predstavljale umetnice: Danica Antić, Kosara Bokšan, Vera Čohadžić, Dana Dokić, Olivera Galović, Marta Erlih-Tompe, Jelica Žiža, Vera Josifović, Olivera Kangra, Liza Križanić, Anka Krizmanić, Sana Lukić, Ljubinka Mihajlović-Jovanović, Miranda Morić, Zora Petrović, Vera Popović-Božićković, Ljubica Sokić i Jela Triković.

Na Međunarodnom bijenalu »Belo-Crno« u Luganu u Švajcarskoj Jugoslavija učestvuje od njegovog osniivanja 1950 godine, kada su izlagali Božidar Jakac i France Šimunović. Godine 1952 izlagali su: Riko Debenjak, Zdenko Gradiš, Boško Karanović i Fedor Vajić, a 1954 godine: Marijan Detoni, Albert Kinert, France Mihelić, Josip Restek i Vilko Selan. Te godine France Mihelić je odneo prvu nagradu.

U Nju Delhiju 1953 godine otvorena je II Međunarodna izložba na kojoj su Jugoslaviju zastupali umetnici: Ljubo Babić, Riko Debenjak, Marijan Detoni, Krsto Hegedušić, Božidar Jakac, Boško Karanović, Albert Kinert, Tone Kralj, Miha Maleš, Mario Maskareli, France Mihelić, Edo Murtić, Brana Pavlović, Mihailo Petrov, Maksim Sedej i Miljenko Stancić. Tokom 1953 i 1954 godine izložba je obišla glavne gradove Indije.

Značajno je i učešće Jugoslavije na bijenalima u Sao Paolu. Na II Bijenalu izlagao je Petar Lubarda i tom prilikom dobio jednu od tri velike otkupne nagrade. Na III Bijenalu 1955 godine Jugoslavija je učestvovala sa slikarstvom Hlebinske škole. Osnivač ove škole, Krsto Hegedušić, dobio je otkupnu nagradu.

Godine 1954 u Bolzanu na Međunarodnoj izložbi žena-slikara izlagale su jugoslovenske likovne umetnice: Jelena Cirković, Nevenka Đorđević, Olivera Kangra, Mila Kumbatović, Zora Petrović i Čita Potokar. Na ovoj izložbi Nevenka Đorđević je dobila treću nagradu.

Neobično je zapaženo učešće Jugoslavije na III Međunarodnoj izložbi u Tokiju 1955 godine gde su izlagali: Marko Čelebonović, Oton Gliha, Petar Lubarda, Edo Murtić, Marijan Pregelj i Miodrag Protić. Jednu od četiri ravnopravne međunarodne nagrade na ovoj izložbi osvojio je jugoslovenski slikar Petar Lubarda. Na IV Međunarodnoj izložbi u Tokiju učestvovali su: Nedeljko Gvozdenović, Miljenko Stancić i Gabriel Stupica.

Veliki uspeh postigli su jugoslovensko slikarstvo i skulptura na I Bijenalu likovnih umetnosti mediteranskih zemalja u Aleksandriji 1955 godine gde su izlagali uglavnom mladi umetnici — slikari: Ivo Dulčić, Ljubo Ivanić, Ive Kaštelančić, Milan Kečić, Boris Kobe, Petar Maze, Miodrag Protić, Mladen Srbinić, Miljenko Stancić, Aleksandar Tomašević, Lazar Vujaklija, Josip Vaniša i Klaudije Zornik; skulptori: Borka Avramova, Boris Anastasijević, Vojin Bakić, Stojan Batić, Ana Bešlić, Dušan Džamonja, Ante Gržetić, Olga Jancić, Kosta Angeli Radovani, Milica Ribnikar, Jakob Savinsek, Jovan Soldatović i Drago Tršar. Prvu nagradu za skulpturu dobio je Drago Tršar a treću Vojin Bakić, dok je druga nagrada za slikarstvo dodeljena Ljubi Ivančiću.

Na I Festivalu moderne keramike u Kanu 1955 godine Jugoslaviju su predstavljali umetnici: Petar Adamić, Vlasta Baranjaj, Malvina Boreli, Vladimir Ivanović, Milan Kičin, Srećko Kotar, Jovan Lierka, Mila Petričić, Vladimir Vratuša, Oton Postružnik, Stela Skopali i Ivan Tabaković. Na ovom festivalu Jugoslavija je dobila počasnu diplomu sa zlatnom medaljom za kvalitet i homogenost ekipe, a Vlasta Baranjaj i Mila Petričić osvojili su srebrne medalje za svoje radove.

Jugoslovenske izložbe likovne umetnosti u inostranstvu

Na samostalnim i skupnim izložbama u inostranstvu prikazano je savremeno jugoslovensko likovno stvaranje, različitost u shvatanjima i koncepcijama pojedinih umetnika. Pojedine od ovih izložbi uspešno su reprezentovale i bogatu likovnu tradiciju jugoslovenskih naroda, naročito srednjovekovnu i narodnu umetnost, koje su bile veoma zapažene u evropskim umetničkim krugovima. Sa svojom izložbom u Štokholmu 1946 godine Stojan Aralica je prvi samostalni izlagač u inostranstvu posle Drugog svetskog rata.

Posebne mogućnosti za samostalno izlaganje pružila je Jugoslovenska galerija u Parizu gde su prikazali svoje radove: Miha Maleš (1951); Petar Lubarda, Mića Nikolajević, Marijan Pregelj, Dušan Ristić, Ljubica Sokić i Slavko Sohaij (1952); Ivan Generalić (1953); Oskar Herman, Nikola Martinovski i France Mihelić (1954); Mario Maskareli (1955); Zoran Petrović (1956). U ovoj galeriji otvorena je 1954 godine izložba »Čovek, priroda i predmeti na freskama Bogorodice Ljeviške«, a u 1956 godini »Obojena srpska seljačka plastika«.

Značajna aktivnost u samostalnom izlaganju u inostranstvu razvijena je 1952 godine. Tada su izlagali: Marko Čelebonović (Pariz), Peda Milosavljević (Pariz), Zlatko Prica (Kainur), Edo Murtić i Vilko Šeferov (SAD) i Mića Popović (Pariz). Broj samostalnih izložbi naročito je porastao u 1953 godini. U Parizu su izlagali: Marko Čelebonović, Bata Mihajlović, Mića Popović i Lazar Vozarević; u Brislu Peda Milosavljević; u Londonu Marin Studin; u Gracu Božidar Jakac; u Hajdelbergu Miha Maleš i u Beču Pavao Perić. Iste godine otvorene su i manje grupe izložbe: Stojana Aralice, Zuke Džumhura, Sabahadina Hodžića, Ivana Radovića i Milenka Šerbana u Istanbulu, a u Rimu izložba šestorice beogradskih slikara: Miloša Bajica, Aleksandra Božićkovića, Aleksandra Kumrića, Đorđa Popovića, Miodraga Protića i Gordane Zuber. U 1953 godini učestvuju u Salonu populisti: Vera Daiht, Ivan Generalić, Đorđe Ilić, Jozo Janda, Radivoje Knežević, Bata Mihajlović, Ljubinka Mihajlović-Jovanović, Peda Milosavljević, Sava Nikolić, Veno Pilon, Mića Popović, Maksim Sedej, Dimo Todorovski, Aleksandar Tomašević i Milivoj Uzelac. Godine 1954 Petar Lubarda i Peda Milosavljević izlažu u Parizu, Branko Kovačević u Firenci, Enver Krupić u Istanbulu, Zlatko Prica u Braziliji, Milan Konjović, Krsto Hegedušić, Nikola Martinovski i France Mihelić u Vašingtonu i Njujorku.

¹ Izložbe su organizovali: bivše Ministarstvo za nauku i kulturu FNRJ, bivši Svet za nauku i kulturu FNRJ, a od 1953 godine Komisija za kulturne veze sa inostranstvom FNRJ. Pomoć u odabiranju dela za izložbe i u samom pripremanju izložbi pružale su i druge institucije kao i pojedini umetnici i kulturni radnici, a naročito Savez likovnih umetnika Jugoslavije.

Jugoslavija je u inostranstvu prikazala i niz kolektivnih izložbi starije i novije umetnosti. U sezoni 1946/47 godine otvorena je u Bukureštu izložba jugoslovenskih slikara i vajara. Godinu dana kasnije, izložba »Dva veka jugoslovenske umetnosti« prikazana je u Moskvi, Lenjingradu, Varšavi, Pragu, Bratislavi i Budimpešti.

Godine 1949 u Cirihi je prikazana izložba »Jugoslovenske narodne umetnosti«, a 1950 godine u Edinburgu i Londonu. Ova izložba, reorganizovana i dopunjena, 1951 godine obišla je Oslo, Štokholm i Kopenhagen, a godinu dana docnije Hag, Brisel, Pariz i Zenevu.

Veliki uspeh u inostranstvu i posebno interesovanje stručnjaka i šire publike izazvala je velika izložba »Srednjovekovne umetnosti naroda Jugoslavije«. Posle izložbe u Parizu 1949 godine ona je reorganizovana i prikazana 1953 u Londonu i Edinburgu; 1954 u Utrehtu, Diseldorfu, Brislu, Cirihi, Minhenu i Beču, a 1955 u Hamburgu, Kopenhagenu, Helsinkiju, Veneciji, Rimu i Milanu.

U Londonu je 1953 godine otvorena izložba jugoslovenske moderne keramike na kojoj su učestvovali: Milan Lukica, Blanka Luzanes, Stela Skopal i Ivan Tabaković.

Izložba »100 listova moderne jugoslovenske grafike« Komisije za kulturne veze sa inostranstvom FNRJ sastavljena je od dve istovetne zbirke. Od 1953 do proleća 1956 godine one su izlagane u nizu zemalja i gradova: prva zbirka u Sao Paulu, Rio de Zaneiru, Buenos Ajresu, Santijagu de Čile; druga u Atini, Solunu, Bonu, Pasau, Berlinu, Dortmundu, Varšavi i Katovicama. Na izložbama su bili zastupljeni grafički radovi: Vesne Borčić, Stojana Čelića, Rike Debenjaka, Marijana Detonija, Sergija Glumca, Zdenka Gradiša, Branke Ivančić-Kurelić, Božidara Jakca, Boška Karanovića, Alberta Kinerta, Tone Kralja, Anke Krizmanić, Mihe Mađeša, Maria Maskarelija, France Mihelića, Miće Nikolajevića, Živke Pajić, Mihaila Petrova, Bože Prodanovića, Koste Angeli Radovanija, Nikole Rajzera, Maksima Sedeja, Mladena Sbrinovića, Dragoslava Stojanovića-Sipa i Lazara Vujaklije.

Izložba »60 slika modernog jugoslovenskog slikarstva« prikazala je inostranstvu osnovne karakteristike i strujanja u posleratnom jugoslovenskom slikarstvu. Ova dela su u 1953 godini izlagana u Atini, Ankari i Istambulu, a 1954 godine u Damasku, Bejrutu, Kairu i Aleksandriji. Izložbu su sačinjavale slike Stojana Aralice, Slavoljuba i Slobodana Bogojevića, Kosare Bokšan, Marka Čelebonovića, Rike Debenjaka, Olivere Galović, Otona Glihe, Nedeljka Gvozdenovića, Oskara Hermana, Ljubinke Mihajlović-Jovanović, Radivoja Kneževića, Milana Konjovića, Staneta Kregara, Petra Lubarde, Peđe Milosavljevića, Mila Milunovića, Antona Motike, Eda Murtića, Petra Omčikusa, Zore Petrović, Otona Postružnika, Ivana Radovića, Dušana Ristića, Ljubice Sokić, Eduarda Stepančića, Gabrijele Stupice, Milenka Serbana, Frana Šimunovića, Slavka Šohaja, Ivana Tabakovića, Ivana Vaniše, Emanuela Vidovića i Lazara Vozarevića. Sredinom 1954 godine izložba je reorganizovana i dopunjena radovima Ive Dulčića, Nevenke Đorđević, Ivana Generalića, Nikole Graovca, Andrije Hande, Bože Ilića, Ljube Ivančića, Olivere Kangrga, Milana Kečića, Ferda Kulmera, Miće Popovića, Miodraga Protića, Branka Ružića, Maksima Sedeja, Miljenka Stančića, Lazara Vujaklije, Miloša Vuškovića i Klaudija Zornika. Ovako proširena izložba je od kraja 1954 do kraja 1955 godine prikazana u Bordou, Marseju, Nansiju, Mecu, Grenoblu, Cirihi i Štutgartu. Ova izložba je dopunjena 1956 godine, a posle toga je prikazana u Bukureštu, Temišvaru i Aradu; iste godine organizovano je prikazivanje ove izložbe u Velikoj Britaniji i Kanadi. Na dopunjenoj izložbi izlagali su: Stojan Aralica, Slavoljub Bogojević, Marko Čelebonović, Ivo Dulčić, Olivera Galović, Ivan Generalić, Oton Gliha, Nikola Graovac, Nedeljko Gvozdenović, Andrija Handa, Oskar Herman, Olivera Kangrga, Milan Kečić, Milan Konjović, Stane Kregar, Ferdo Kulmer, Majda Kurnik, Lazar Ličenoski, Petar Lubarde, Peđa Milosavljević, Milo Milunović, Milun Mitrović, Anton Motika, Edo Murtić, Zora Petrović, Đorđe Popović, Mića Popović, Oton Postružnik, Miodrag Protić, Zlatko Prica, Ivan Radović, Maksim Sedej, Ljubica Sokić, Mladen Sbrinović, Miljenko Stančić, Gabriel Stupica, Frano Šimunović, Slavko Šohaj, Ivan Tabaković, Lazar Vozarević, Lazar Vujaklija, Miloš Vušković i Klaudije Zornik.

Jugoslovenska umetnost prikazana je inostranstvu i na velikoj Izložbi savremene jugoslovenske umetnosti decembra 1956 godine u Rimu, a januara 1957 u Milanu.

L. T.

IZVOR:

Dokumentacija Odeljenja za umetnost i izložbe Komisije za kulturne veze sa inostranstvom FNRJ.

KNJIŽEVNE NAGRADE U 1956 GODINI

Prema podacima Saveza književnika Jugoslavije, u 1956 godini nagrađeni su sledeći književnici-članovi Saveza:

Srbija

- Andrić Ivo — Povelja za životno delo Saveza književnika Jugoslavije i Udruženja izdavačkih preduzeća i organizacija Jugoslavije;
- Čarić Vojislav — nagrada izdavačkog preduzeća »Svetlost« za zbirku pripovedaka »Beli vuk« (200.000 dinara);
- Čopić Branko — Oktobarska nagrada grada Beograda za zbirku pripovedaka »Doživljaji Nikolettine Bursać« (300.000 dinara);
- Nagrada »Neven« za pripovetku »Doživljaji mačka Toše« (100.000 dinara);
- Glorigorić Velibor — Zmajeva nagrada za delo »Srpski realisti« (200.000 dinara);
- Grbić Dragoslav — Treća nagrada na književnom konkursu izdavačkog preduzeća »Narodna prosvjeta« za roman »Vodo, odazovi se« (300.000 dinara);
- Lalić Mihailo — nagrada Udruženja književnika Srbije za roman »Raskid« (150.000 dinara);
- Raičković Stevan — nagrada Udruženja književnika Srbije za zbirku pesama »Balada o predvečerju« (150.000 dinara);
- Ristić Marko — nagrada Saveza književnika Jugoslavije za delo »Tri mrtva pesnika« (200.000 dinara);

Hrvatska

- Božić Mirko — »Nin«-ova nagrada kritike za roman »Neisplakani« (500.000 dinara);
- Franičević Marin — nagrada Matice Hrvatske za zbirku pesama »Blišćavci« (50.000 dinara);
- Kaleb Vjekoslav — nagrada grada Zagreba za knjigu »Bijeli kamen« (200.000 dinara);
- Kaštelan Jure — nagrada Društva književnika Hrvatske za zbirku pesama »Biti ili ne« (100.000 dinara);
- Krklec Gustav — nagrada Društva književnika Hrvatske za zbirku pesama »Žubor života« (150.000 dinara);
- Marinković Ranko — nagrada grada Zagreba za dramu »Glorija« (150.000 dinara);
- Parun Vesna — nagrada grada Zagreba za zbirku pesama »Crna maslina« (150.000 din.);
- Simić Novak — nagrada Saveza književnika Jugoslavije za roman »Brača i kumiri« (200.000 dinara);
- Vučetić Šime — nagrada Društva književnika Hrvatske za zbirku pesama »Ljubav i čovek« (100.000 dinara);

Slovenija

- Godina Ferdo — nagrada Društva književnika Slovenije za zbirku novela »Krivda Jarčkovke Kristine« (50.000 dinara);
- Kozak Ferdo — Prešernova nagrada za zbirku novela »Popotaval sem v domovino« (150.000 dinara);
- Minatti Ivan — nagrada Društva književnika Slovenije za pesničku zbirku »Pa bo pomlad prišla« (100.000 dinara);
- Pahor Boris — nagrada Društva književnika Slovenije za roman »Vila ob jezeru« (50.000 dinara);

Bosna i Hercegovina

- Bulajić Stevan — nagrada Udruženja književnika Bosne i Hercegovine za roman »Leteći karavan« 50.000 dinara;
- Kulidžan Dragan — nagrada »Svetlosti« za knjigu stihovanih priča za decu »Sipajte, sipajte« (100.000 dinara);
- Žalica Miodrag — nagrada Udruženja književnika Bosne i Hercegovine za knjigu pesama »Tržnica sna« (80.000 dinara);
- Sijarić Čamil — prva nagrada na književnom konkursu izdavačkog preduzeća »Narodna prosvjeta« za roman »Bihorci« (1.000.000 dinara);

Makedonija

- Koneski Blaže — nagrada Saveza književnika Jugoslavije za knjigu pesama »Vežilak« (200.000 dinara);
- Šopov Aco — nagrada »Kočo Racina« za knjigu pesama »Slej se so tišinata« (100.000 dinara);

Crna Gora

- Prnjat Branko — treća nagrada Udruženja književnika Crne Gore za zbirku priča »Zidovi« (60.000 dinara);
- Vešović Radonja — prva nagrada Udruženja književnika Crne Gore za zbirku pesama »Gajtan vode u dolini« (100.000 dinara);
- Vuković Čedo — druga nagrada Udruženja književnika Crne Gore za roman »Bez redenika« (80.000 dinara);

ZAŠTITA RATNIH VOJNIH INVALIDA

U Drugom svetskom ratu Jugoslavija je imala 1,706.000 ljudskih žrtava (10,8% stanovništva), od kojih je bilo 305.000 palih boraca. Osim toga, od 1941 do 1945 godine je ranjeno 425.000 jugoslovenskih boraca, dok je u svim drugim savezničkim zemljama¹ zajedno bilo ukupno 1,354.000 ranjenih vojnih lica. Srazmerno broju stanovnika, Jugoslavija je imala jedanaest puta više ratnih vojnih invalida od prosečnog broja istih u svim drugim zemljama.

Briga o ratnim vojnim invalidima i o članovima porodica palih boraca bila je jedan od najvažnijih zadataka i u toku rata i odmah posle oslobođenja. Već 17 novembra 1944 godine Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije doneo je odluku kojom se invalidima iz ranijih ratova (ličnim i porodičnim) udvostručuje invalidnina, a u decembru 1944 godine i odluku da se novčano pomažu ratni invalidi, neobezbeđene porodice palih boraca i žrtava fašističkog terora.

Prava i zaštita ratnih vojnih invalida, njihovih porodica i porodica palih boraca regulisani su Zakonom o ratnim vojnim invalidima od 25 maja 1946 godine.

Tim zakonom je regulisana i zaštita invalida iz ranijih ratova (iz 1912 i 1913 godine i Prvog svetskog rata), invalida iz zarobljenštva iz oba svetska rata i onesposobljenih boraca koji su se borili u savezničkim vojnim formacijama. U njihovom tretiranju se ne pravi nikakva razlika. Zakon zaštićuje i porodice poginulih boraca i umrlih ratnih vojnih invalida iz svih ratova. Pored porodice u užem smislu (žene i deca), pravo na zaštitu imaju roditelji, pa i ded i baba poginulog borca ili umrlog ratnog vojnog invalida.

Prava i zaštita koje Zakon o ratnim vojnim invalidima garantuje i ekonomska pomoć države tako su povezani da država proširuje prava i zaštitu ratnih vojnih invalida. Do danas je bilo nekoliko izmena i dopuna zakona kojima su proširivana prava invalida i porodica palih boraca.

Prava invalida

Zakonom o ratnim vojnim invalidima bilo je zaštićeno, na dan 31 decembra 1956 godine, 93.498 ratnih vojnih invalida i 232.454 porodice palih boraca.

Invalidnina je zagarantovana svim invalidima bez obzira na njihovo imovno stanje i prihod od ličnog rada i ma kojih drugih prihoda. Ona zavisi isključivo od procenta nesposobnosti i isplaćuje se prema skali kojom su razvrstani invalidi prema stepenu nesposobnosti:

I grupa	100% (sa tuđom pomoći)	Din.	18.000.—
II	„ 100%	„	12.000.—
III	„ 90%	„	5.500.—
IV	„ 80%	„	4.500.—
V	„ 70%	„	3.500.—
VI	„ 60%	„	2.500.—
VII	„ 50%	„	2.000.—
VIII	„ 40%	„	1.500.—
IX	„ 30%	„	1.000.—
X	„ 20%	„	600.—

Porodične invalidnine iznose za jedno lice 1.200 dinara, a za svako dalje lice po 200 dinara.

Roditeljima koji su izgubili jedino dete koje nije ostavilo poroda i deci bez oba roditelja povećava se invalidnina za 50%.

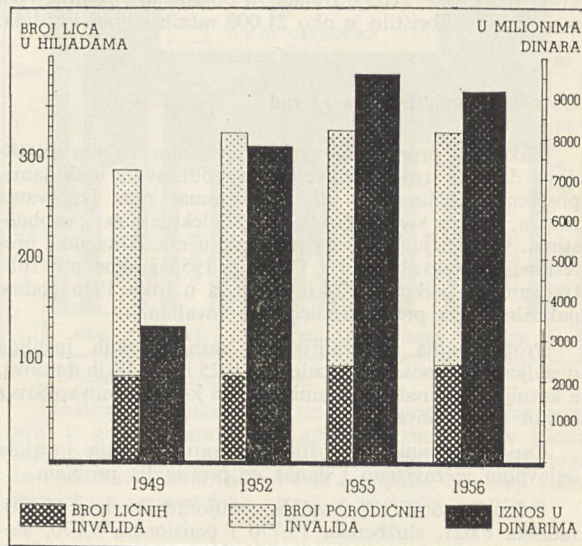
Sem invalidnine postoji i invalidski dodatak za one invalide koji nemaju drugih prihoda (nisu u radnom odnosu, ne uživaju penziju), a zbog bolesti ili rana zadobijenih u

¹ Reč je o 18 savezničkih zemalja koje su učestvovala na međusavezničkoj reparacionoj konferenciji održanoj 1945 godine u Parizu. SSSR i Poljska nisu učestvovali.

ratu odnosno starosti nisu u stanju da rade. Dodatak iznosi od 1.000 do 8.500 dinara, prema ekonomskom stanju korisnika invalidskog dodatka.

Vrednosti isplaćenih invalidnina po godinama: (grafikon 1)

Grafikon 1

1937 i 1938 godine za 34.024 lična i 74.937 porodičnih invalida isplaćeno je 107,685.000 dinara;

1949 za 80.896 ličnih i 206.720 porodičnih 3,267.547.000.—
 1952 za 86.074 lična i 236.994 porodična 7,797.585.000.—
 1955 za 92.596 ličnih i 235.134 porodična 9,584.915.000.—
 1956 za 93.498 ličnih i 232.454 porodična 9,188.995.212.—

Povlastica, zdravstvena zaštita i penzije

U oblasti zdravstvene zaštite invalidima su obezbeđena vrlo široka prava. Lični invalidi imaju doživotno pravo na besplatno ambulantno, bolničko, sanatorijumsko, banjsko i klimatsko lečenje, a isto tako i pravo na proteze, bez obzira kada su se razboleli i onesposobili. Invalidi I i II grupe — najteže kategorije — imaju pravo i na besplatnu zdravstvenu zaštitu za članove svoje uže porodice, dok je to pravo za ostale invalide vezano za korišćenje invalidskog dodatka. To znači da se besplatno mogu lečiti članovi porodica onih invalida koji su nesposobni za rad, a sem invalidnine nemaju drugih prihoda. Taj isti uslov važi i za besplatno lečenje porodičnih invalida, osim za roditelje koji su izgubili jedno, dvoje ili više dece, bez obzira na njihovo imovno stanje.

Od 1945 do kraja 1956 godine za banjsko i klimatsko lečenje utrošeno je 1.215.935.915 dinara.

Od 1945 do kraja 1956 godine, samo za potrebe ortopedije i zdravstvenu zaštitu ratnih vojnih invalida utrošeno je 8.944.660.283 dinara. Petnaest ortopedskih preduzeća besplatno snabdevaju ortopedskim pomagalicama oko 45.000 ratnih vojnih invalida.

Ratni vojni invalidi od I do VI grupe, koji su zbog posledica rana ili bolesti zadobijenih u ratu postali nesposobni za rad, posle pet godina radnog staža dobijaju penziju kao da su radili 35 godina. Ovaj princip važi i za članove porodica palih boraca ako su ovi imali staž od 5 godina.

Ratnim vojnim invalidima i ostalim zaštićenim licima obezbeđene su i posebne povlastice na svim prevoznim sredstvima. Svi lični i porodični invalidi kada putuju radi korišćenja svojih invalidskih prava (dobijanje proteze, lečenje) imaju pravo na besplatnu vožnju. Invalidi imaju pravo na povlašćenu vožnju od 75% kad putuju privatnim

poslom (lični invalidi triput godišnje, a porodični jedanput). Porodice palih boraca imaju pravo da jedanput godišnje putuju besplatno radi obilaska grobova svojih poginulih.

Posebna povlastica data je ratnim vojnim invalidima propisima o kolonizaciji. Svakom ličnom i porodičnom invalidu omogućena je kolonizacija i besplatno dobijanje kuće, nameštaja, zemlje i alata za obrađivanje zemlje. Ovu mogućnost iskoristilo je oko 21.000 ratnih vojnih invalida.

Oposobljavanje invalida za rad

Zakonski propisi omogućavaju ratnim vojnim invalidima da se o trošku države stručno obučavaju u školama, posebnim preduzećima ili radionicama radi izučavanja zanata, prema svojim fizičkim i intelektualnim sposobnostima. Oni imaju pravo na medicinsku rehabilitaciju i profesionalnu prekvalifikaciju. Do kraja 1955 godine prekvalifikovano je preko 29.000 invalida, a u toku 1956 godine nalazilo se na prekvalifikaciji 375 invalida.

Profesionalna prekvalifikacija ratnih vojnih invalida obavljena je neposredno posle rata u 25 invalidskih domova, a kasnije u privrednim organizacijama koje je osnovao Savez ratnih vojnih invalida.

Oposobljavanje i upošljavanje ratnih vojnih invalida uglavnom je završeno i danas ne predstavlja problem.

Od ukupno 93.498 invalida zemljoradnika ima 50.705, radnika 8.021, službenika 15.770 i penzionera 9.670, slobodnih profesija 1.904. U gradovima živi svega 7.428 invalida bez zanimanja (đaci, studenti i invalidi preko 60 godina).

Položaj dece palih boraca

Deca palih boraca uživaju pravo na invalidninu, koja iznosi 1.200 dinara za jedno dete sa povećanjem od 200 dinara za svako dalje dete. Ako su u ratu izgubila oba roditelja, invalidnina se povećava za 50% tako da iznosi za jedno dete 1.800 dinara a za svako dalje dete još po 300 dinara. Deca palih boraca imaju pravo na dodatak pod istim uslovima propisanim za decu radnika i službenika. Samo na osnovu Zakona o ratnim vojnim invalidima 28.023 deteta palih boraca prima dečji dodatak. Deca palih boraca imaju pravo i na invalidski dodatak od 6.500 dinara mesečno. Deca bez oba roditelja mogu istovremeno primati i invalidski dodatak i dodatak na decu, a deca čiji je drugi roditelj živ mogu primati samo jedan dodatak.

Deca palih boraca imaju pravo na proteze i ostala ortopedska pomagala, pravo na zdravstvenu zaštitu ako pored invalidnine primaju i invalidski ili dečji dodatak, pravo na besplatnu vožnju, kada putuju radi sticanja ili korišćenja invalidskih prava. Ona su oslobođena i svih taksa za školovanje, imaju povlašćenu vožnju na železnicama uz popust od 75% i to jednom po privatnom poslu, a jednom za obilazak grobova palih roditelja.

Kupna davanja licima zaštićenim invalidskim zakonom iznose (grafikon 2):

1952 godine za 323.058 ličnih i porodičnih invalida isplaćeno je	8.189,012.210 dinara
1953 godine za 321.956	9.200,375.232 „
1954 godine za 326.956	9.517,860.230 „
1955 godine za 327.730	10.553,670.095 „
1956 godine za 325.952	10.221,455.728 „

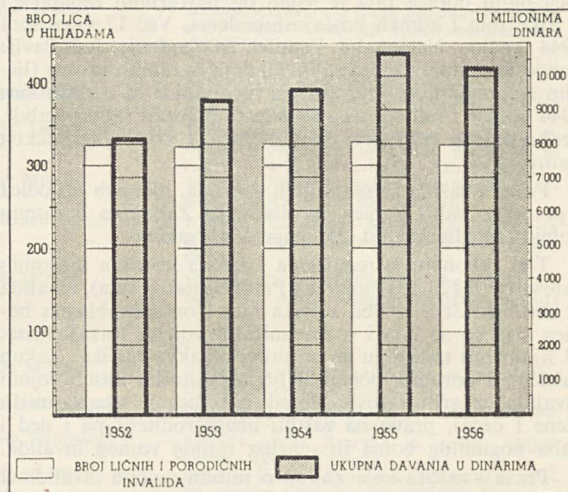
Savez ratnih vojnih invalida

Sva pitanja invalida rešavana su preko njihove organizacije — Saveza ratnih vojnih invalida Jugoslavije.

Savez je osnovan u oktobru 1945 godine i obuhvata sva lica zaštićena Zakonom o ratnim vojnim invalidima. Savez ima 283 osnovne organizacije, 1.425 opštinskih odbora, 107 sreskih odbora, 1 oblasni, 1 pokrajinski, 6 republičkih i Centralni odbor.

Savez vodi brigu o svom članstvu, naročito o teškim invalidima, samohranim roditeljima palih boraca, o deci

Grafikon 2

palih boraca i o obolelim bivšim borbima. Posebna pažnja je obraćena teškim invalidima. Od Saveza je dobilo pomoć 2.122 invalida od 2.136 invalida I i II grupe, uglavnom u opremi. Savez je iz svojih sredstava utrošio 61,595.000 dinara na tu pomoć. Velika pomoć je pružena i porodicama palih boraca.

Od 1952 godine pa do kraja 1956 godine Savez je na banjsko i klimatsko lečenje uputio 6.592 porodice palih boraca i u te svrhe utrošio 158,984.342 dinara.

Savez je pomagao i organizovao prekvalifikaciju zapošljavanje invalida.

Saradnja između Saveza i državnih organa postoji u svim vidovima invalidske zaštite. Predstavnici Saveza uključeni su u razne organe društvenog upravljanja, počevši od saveta pri narodnim odborima pa do komisija koje odlučuju o invalidskim pravima. U većini republičkih saveta za socijalnu politiku takođe se nalaze predstavnici Saveza. Pozitivnim propisima dato je mesto predstavniku Saveza u Komisiji za dodelu invalidskog dodatka, Komisiji za banjsko i klimatsko lečenje i u Komisiji za određivanje procenta invalidnosti. Predstavnici Saveza su uključeni i u komisije koje vode brigu o deci palih boraca.

Saradnja Saveza ratnih vojnih invalida sa organima narodne vlasti ostvarena je i pri izradi zakonskih propisa. U radu zajedničke komisije Savezne narodne skupštine i Saveznog izvršnog veća za izradu projekta zakona o ratnim vojnim invalidima učestvuje i predstavnik Centralnog odbora Saveza. Centralni odbor ima svog predstavnika i u zajedničkoj komisiji koja radi na projektu zakona o rehabilitaciji invalida rata i rada i uredbe o sprovođenju rehabilitacije.

B. P.

IZVORI:

Dokumentacije Sekretarijata za socijalnu zaštitu SIV-a i Centralnog odbora Saveza ratnih vojnih invalida Jugoslavije.

LEKARI

Poslednjih jedanaest godina medicinski fakulteti u Jugoslaviji dali su 7.270 novih lekara. Prema popisu koji je izvršio Savezni zavod za narodno zdravlje 1 oktobra 1955 godine u Jugoslaviji je bilo 8.964 lekara¹. Otada pa do kraja 1956 godine medicinske studije su završila još 1.333 nova lekara, tako da je 31 decembra 1956 godine bilo ukupno 10.297 lekara (grafikon 1).

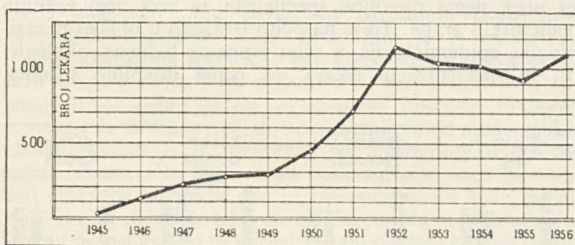
Porast broja lekara od oslobođenja do kraja 1956 godine, prikazuje tabela 1.

Tabela 1

Godina	Lekari	Godina	Lekari
1945	18	1951	709
1946	121	1952	1.145
1947	203	1953	1.046
1948	282	1954	1.021
1949	288	1955	922
1950	450	1956	1.083

Povećanje broja lekara nije ravnomerno u celoj zemlji. Postoji znatan broj srezova sa minimalnim brojem lekara, koji nisu u stanju da obezbede ni osnovnu zdravstvenu zaštitu. Tako, naprimera, u Zvorničkom srezu na jednog lekara dolazi prosečno 18.000 stanovnika, u Prokupačkom 13.500, u Kumanovskom 12.000, u Plevalskom 10.000, u Našičkom 7.800, u Ptujskom 3.300 stanovnika.

Grafikon 1

Tokom poslednjih godina lekarima je omogućeno slobodno ugovaranje dopunskih plata. To je doprinelo da izvesni srezovi sa nerazvijenom mrežom zdravstvenih ustanova dobiju veći broj neophodnih medicinskih radnika.

Tabela 2 prikazuje koliko stanovnika u proseku dolazi na jednog lekara po republikama (prema rezultatima popisa od 1 oktobra 1955 godine):

Tabela 2

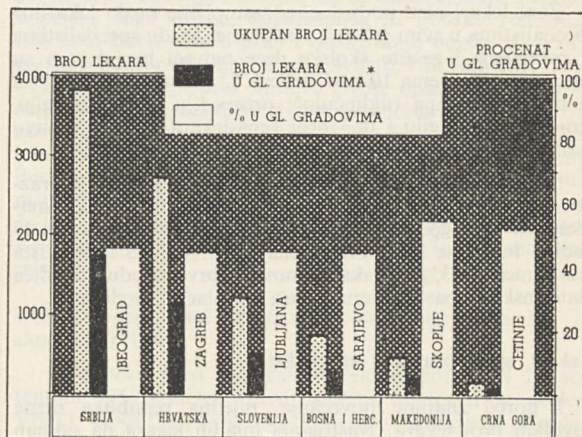
	Jugoslavija	Srbija	Hrvatska	Slovenija	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora
Broj stanovnika na 1 lekara	1.800	1.880	1.480	1.270	4.970	3.170	3.330
broj lekara	8.964	3.801	2.705	1.184	704	436	134

Gotovo polovina svih lekara nalazi se u najvećim gradovima. Samo u Beogradu radi 63% lekara uže Srbije, ili 46% svih lekara u Srbiji. U Zagrebu je zaposleno 44% lekara u Hrvatskoj, u Ljubljani 45% lekara u Sloveniji, u Sarajevu 44% lekara u Bosni i Hercegovini, u Skopju

¹ Vojni lekari nisu obuhvaćeni ovim popisom.

54% lekara u Makedoniji i u Cetinju 52% lekara u Crnoj Gori (grafikon 2).

Grafikon 2

* U Crnoj Gori uzeto je Cetinje.

Medicinski fakulteti i druge visokospecijalizovane ustanove u glavnim gradovima angažuju znatno više lekara nego zdravstvene ustanove u unutrašnjosti i zbog toga što njih koristi stanovništvo cele republike. No ipak veliki broj lekara neopravdano ostaje u gradskim centrima.

Struktura lekara po godinama starosti

Znatan porast broja lekara u posleratnim godinama doveo je do karakterističnih izmena u strukturi po godinama starosti. Najviše je lekara u grupi do 34 godine, dok ih je znatno manje u grupi između 45 i 54 godine. Ovakva neravnomernost posledica je nenormalnih uslova školovanja u toku rata. Pored toga, u ratu je izgubio život veliki broj mladih lekara.

Najmlađe lekare imaju narodne republike Bosna i Hercegovina i Makedonija. Dve petine njihovih lekara mladi su od 35 godina.

Tabela 3 prikazuje strukturu lekara po godinama starosti.

Tabela 3

(u procentima)

	do 34	od 35 do 44	od 45 do 54	od 55 do 64	od 65 do 69	od 70 i više
Jugoslavija	46,5	18,8	12,7	17,3	2,8	1,9
Srbija	42,8	19,6	10,8	20,8	3,9	2,1
Hrvatska	48,0	17,7	11,9	17,6	2,4	2,4
Slovenija	46,0	23,8	14,2	11,3	2,6	2,1
Bosna i Hercegovina	56,5	16,3	10,8	13,4	2,1	0,9
Makedonija	57,7	13,1	13,3	12,1	2,7	1,1
Crna Gora	46,5	19,4	14,6	16,6	2,9	—

Struktura lekara prema polu

Više od četvrtine ukupnog broja lekara su žene. Ovaj odnos nije podjednak u svim narodnim republikama i nije isti po godinama starosti žena-lekara. Procenat žena-lekara je ovakav:

Jugoslavija	26,8
Srbija	29,6
Hrvatska	25,1
Slovenija	27,7
Bosna i Hercegovina	26,1
Makedonija	16,9
Crna Gora	20,9

Broj žena-lekara utoliko je veći ukoliko su lekari mladi. On je skoro dva puta veći u grupi lekara do 34 godine

starosti (32,1%), nego u grupi lekara preko 45 godina starosti (18,1%). U grupi lekara preko 55 godina, broj žena-lekara je znatno manji (14,7%).

Žene-lekari nisu podjednako zastupljene među lekarima specijalistima u svim granama medicine. Među specijalistima iz pedijatrije i zaštite školske dece najveći broj lekara su žene (17 žena prema 10 muškaraca). U redovima specijalista iz hirurških grana (uključujući ortopediju, neurohirurgiju, otorinolaringologiju i dr.) broj žena-lekara je neuporedivo manji od broja muškaraca-lekara (1 prema 11).

Među ženama-lekarima mlađim od 45 godina je srazmerno manje specijalista (30,8%), nego među muškarcima-lekarima istih godina (32,9%). U grupi lekara sa preko 45 godina ima više specijalista žena (38,8%) nego specijalista muškaraca (32,3%). Ovakav odnos je u prvom redu posledica materinskih obaveza žena-lekara u mlađim godinama.

Lekari opšte prakse i specijalisti

I pored znatnog povećanja, nijedna republika nema dovoljan broj lekara. Nastojanja mlađih lekara da odmah po završenom stažu pređu na specijalizaciju dovela su do disproporcije između broja lekara opšte prakse i broja specijalista, na štetu lekara opšte prakse, kojih nema dovoljno. Rešenje ovog problema otežano je nepovoljnim uslovima za rad, napredovanje i dalje usavršavanje lekara opšte prakse.

Međutim, ni broj lekara-specijalista nije zadovoljavajući. Još ima dosta lekara opšte prakse koji su zaposleni u ustanovama na mestima gde bi trebalo da rade samo lekari-specijalisti. Na fakultetima lekari opšte prakse zastupljeni su sa 12,7%, u bolnicama sa 29,1%, u higijenskim zavodima sa 38,6% i u dispanzerima sa 27,9%.

Procentualno učešće lekara opšte prakse, lekara na stažu, specijalista i lekara na specijalizaciji u ukupnom broju lekara po narodnim republikama prikazuje tabela 4.

Tabela 4

(u procentima)

Narodna republika	Lekari opšte prakse	Stażisti	Specijalisti	Na specijalizaciji
Jugoslavija	37,3	13,9	32,5	16,3
Srbija	35,6	16,1	31,8	16,5
Hrvatska	40,1	10,1	35,7	14,1
Slovenija	32,3	19,4	29,1	19,2
Bosna i Hercegovina	41,4	13,4	29,9	15,3
Makedonija	33,7	9,6	30,4	27,3
Crna Gora	44,8	23,9	26,9	4,5

Na medicinskim fakultetima radi 19,8% svih lekara, u bolnicama 27,5%, u ambulantno-polikliničkim ustanovama 30,9%, u dispanzerima 4,0%, higijenskim zavodima 3,4% i u ostalim ustanovama 4,3%.

Tabela 5 prikazuje sa koliko su procenata i u kojoj vrsti ustanova zastupljeni lekari opšte prakse, lekari na stažu, specijalisti i lekari na specijalizaciji.

Tabela 5

(u procentima)

Lekari	Opšte prakse	Na stažu	Specijalisti	Na specijalizaciji
Medicinski fakulteti	6,4	14,1	44,6	34,9
Bolnice	15,1	21,1	37,0	26,8
Ambulantno-polikliničke ustanove	74,0	5,8	18,3	1,9
Dispanzeri	23,0	10,2	59,5	7,3
Higijenski zavodi	29,4	3,3	46,5	20,8
Ostale ustanove	64,6	7,5	20,5	7,8
Penzioneri	58,3	—	41,7	—

Struktura lekara prema specijalnosti

I pored značajnih rezultata na specijalizaciji lekara još uvek nema dovoljno specijalista za veći broj važnijih medicinskih grana. To je naročito izraženo u oblasti parazitologije, epidemiologije, u svim granama higijene, okulistik i dr. U specijalizaciji lekara još nema dovoljno sistema.

Tabela 6

	Jugoslavija		Srbija		Hrvatska		Slovenija		Bosna i Herceg.		Makedonija		Crna Gora	
	Specijalista	Na specijalizaciji	Specijalista	Na specijalizaciji	Specijalista	Na specijalizaciji	Specijalista	Na specijalizaciji	Specijalista	Na specijalizaciji	Specijalista	Na specijalizaciji	Specijalista	Na specijalizaciji
Interna	344	245	164	121	104	50	43	21	18	27	12	26	3	—
Hirurgija	333	196	132	80	110	58	43	35	23	10	17	11	8	2
Stomatologija	324	38	159	15	82	8	48	14	19	—	14	1	2	—
Ginekologija i akušerstvo	266	144	115	68	76	32	39	20	18	9	16	15	2	—
Ftiziologija	265	126	98	61	96	20	28	25	22	9	18	11	3	—
Pedijatrija	250	169	101	68	83	37	30	29	17	17	14	17	5	1
Dermatovenerologija	138	26	53	9	56	6	14	4	10	5	4	2	1	—
Bakteriologija	132	37	76	20	38	6	8	4	7	2	3	5	—	—
Okulistika	123	41	43	4	48	20	11	12	13	3	5	2	3	—
Otorinolaringologija	114	53	47	26	37	17	15	4	8	4	4	2	3	—
Neuropsihologija	102	100	30	35	46	35	14	18	8	5	3	7	1	—

Tabela 6 prikazuje brojno stanje lekara-specijalista i lekara na specijalizaciji po narodnim republikama (zastupljene su specijalnosti sa više od 100 lekara).

Specijalizacija se stiče najviše na fakultetima i u opštim bolnicama. Na fakultetskim ustanovama dobija zvanje specijaliste 42,5% lekara na specijalizaciji, u opštim bolnicama 35,4%, u specijalnim bolnicama 9,6%, u ambulantama, poliklinikama i dispanzerima 5,3%, u higijenskim zavodima 4,3% i u ostalim ustanovama 2,1%.

Privatna praksa i honorarni rad lekara

Isključivo privatnom praksom u Jugoslaviji se bavi svega 234 lekara. Najveći broj lekara privatne prakse i u

honorarnom odnosu nalazi se srazmerno u Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini. Ove republike imaju najmanje lekara na svojim područjima. Pored redovne službe 7,4% svih lekara obavlja privatnu praksu i honorarni rad. Pored redovne službe u zdravstvenim ustanovama 22,3% lekara bavi se privatnom praksom i to: u Srbiji 23,3%, u Hrvatskoj 23,1%, Sloveniji 17,4%, Bosni i Hercegovini 20,9%, Makedoniji 22,7% i u Crnoj Gori 27,6% lekara. Honorarnim radom bavi se 30,2% lekara i to: u Srbiji 27,6% lekara, u Hrvatskoj 26,8%, u Sloveniji 38,5%, u Bosni i Hercegovini 42,0%, u Makedoniji 28,7% i u Crnoj Gori 40,3%.

B. P.

IZVOR:

Dokumentacija Saveznog zavoda za narodno zdravlje.

STAV I INICIJATIVE JUGOSLAVIJE U PITANJU RAZORUŽANJA (1955—1957)

Godine 1953 otpočeo je u međunarodnim odnosima proces smirivanja i postepenog popuštavanja zategnutosti.

U 1954 godini došlo je do pozitivnog razvoja na polju razoružanja jednoglasnim usvajanjem Rezolucije 808 (IX)¹ na X Zasedanju Generalne skupštine UN. Ali je 1955 godina imala odlučan značaj u pokretanju jednogloduše sporog, ali ipak stalnog procesa približavanja gledišta u pitanju razoružanja. Vidan izraz takvog približavanja gledišta bila je Deklaracija sovjetske vlade od 10. maja 1955. godine.

Posebno mesto u ovom procesu smirivanja pripada Ženevskom sastanku šefova vlada četiri velike sile (Francuske, SAD, Sovjetskog Saveza i Velike Britanije) jula 1955. godine. Na ovom sastanku izneti su i novi predlozi o razoružanju (predlog predsednika SAD Azenhauera o vazdušnoj inspekciji i razmeni vojnih informacija, predlog predsednika Ministarskog saveta SSSR-a Bulganjina o stvaranju kontrolnih tačaka na strategijski važnim mestima, predlog francuskog premijera Fora o razmeni obaveštenja o troškovima za odbranu, kao i o upotrebi fondova oslobođenih u procesu razoružanja za poboljšanje uslova života stanovništva širom sveta i posebno u nedovoljno razvijenim zemljama i predlog predsednika britanske vlade Ildna o sticanju praktičnog iskustva u pogledu inspekcije i kontrole na jednom ograničenom području, konkretno na teritoriji obe Nemačke).

Posle Ženevskog sastanka razgovori o razoružanju su nastavljeni u toku jesenjeg Zasedanja Potkomiteta Komisije UN za razoružanje u Njujorku i u toku Ženevске konferencije četiri ministra spoljnih poslova, koja se sastala 27. oktobra iste godine.

Sem toga, u 1955 godini došlo je — u vezi sa popuštanjem zategnutosti u svetu — do smanjenja oružanih snaga i drugih pozitivnih promena na tom polju putem unilateralnih, neugovorenih akcija.

Jugoslovenski stav prema problemu razoružanja u novim uslovima 1955. godine

U ekspozeu pred Saveznom narodnom skupštinom, predsednik Republike Josip Broz Tito je 7. marta 1955. godine ukazao na specifične karakteristike ostvarene ravnoteže snaga u svetu i na opasnosti u vezi s tim: »Mi smo smatrali — rekao je on — kada se postigne ravnoteža u svijetu da će lakše doći do sporazumijevanja među velikim silama. Danas je ta ravnoteža već postignuta u priličnoj mjeri i nema više bojazni od neke agresije, koja bi mogla biti izazvana slabošću ove ili one strane, ali sada počinje ono što je najgore, trka za nadmoćnošću u naoružanju«. Takav razvoj mogao bi ugroziti i sam opstanak čovečanstva: »Mi smo svjesni, kao i svi oni koji imaju smjelosti da gledaju licem u lice današnjoj stvarnosti, da bi u uslovima jednog atomskog i hidrogenskog rata bio ugrožen i sam opstanak čovečanstva.«

U govoru predsednika Tita na proslavi deseto-godišnjice oslobođenja Istre i Pule, 15. maja 1955. godine, opširnije je izložio jugoslovenski stav prema problemu razoružanja u novim uslovima: »Konceptija sile, koncepcija nadmoćnosti u naoružanju, međutim, ne može postići rezultate, jer predstavlja opasnost rata i — u krajnjoj liniji — ako do rata danas i ne dođe, može stvoriti takvu situaciju da do njega dođe sutra, pošto nadmoć, vojnička nadmoć, sila, ima jednostrani karakter i ide za postizanjem izvjesnih rezultata pod pritiskom, što prije ili kasnije opet može da dovede do sukoba. A mi, mi želimo da se neriješena pitanja riješe bez sile, na miran način. Danas je uspostavljena ravnoteža u svijetu u naoružanju i mi se zato, moram da kažem, čudimo ponekad kratkovidosti shvatanja da se preko sile, preko nadmoćnosti žele postići nekakva rješenja. To neće biti nikakav uspjeh već neuspjeh, jer će se onda i na drugoj strani produžiti trka u naoružanju, tako da ćemo tu trku imati na obje strane, a to nesumnjivo mora voditi do ratnog sukoba.«

»Mi smo zato«, produžio je predsednik Tito, »bili i protiv ulaska u Atlantski pakt i smatramo da je danas došlo vrijeme da se razgovara, a ne da se zvecka oružjem. Mi smo zato i protiv toga da se nuklearna energija, atomska i

hidrogenska bomba, upotrijebi u ratne svrhe; mi smatramo da je u tome najveća opasnost za čovječanstvo; mi smo najgorčiji protivnici toga oružja i mi ćemo se boriti protiv toga. Ali nije dovoljno da se samo zabrani i spriječi upotreba toga oružja, najstrašnijeg za ljudski rod, nego isto tako treba smjelo prići i razoružanju uopće, jer trka u naoružanju donosi osiromašenje svijetu, ruši standard života ljudi i stalno ugrožava njihove živote opasnošću od novih ratnih sukoba. I razoružanje uopće i zabrana oružja kao što su atomska i hidrogenska bomba ili kao što su bakteriološka i hemiska sredstva, koja bi se upotrijebila za uništavanje ljudi — sve su to krupni problemi, o kojima takoreći nije ni počelo da se razgovara i da se nastoji naći neko rješenje. Ja mislim da je danas došlo vrijeme da se prestane sa trkom u naoružanju i da se smjelo pristupi onome što sam maloprije rekao«.

Učešće u generalnoj debati na X Zasedanju Generalne skupštine OUN

U govoru pred Generalnom skupštinom UN 26. septembra 1955. godine državni sekretar za inostrane poslove FNRJ Koča Popović okarakterisao je razvoj događaja na polju razoružanja na sledeći način: »Svi smo sa velikim zadovoljstvom pratili ohrabrujuće događaje² koji su se odigrali na ovom polju u toku prošle godine. Ovi događaji bili su mogući zbog poboljšane međunarodne situacije, a oni su takođe sa svoje strane doprineli njenom daljem poboljšanju«. Aludirajući na neslaganja, do kojih je u tim danima došlo u Potkomitetu Komisije UN za razoružanje isticanjem u prvi plan nemogućnosti kontrole zaliha nuklearnog oružja, on je dalje rekao: »Izvesne teškoće koje su kako izgleda, otada nastupile ne bi trebalo da nas obeshrabre. One su možda dokaz činjenice da se problem razoružanja sve više i više prebacuje na teren praktičnih akcija. Ovo treba da nas približava razoružanju, a ne da nas udaljuje od njega. Nadam se da će bliska budućnost potvrditi tačnost ovakvog tumačenja. S druge strane, činjenica je da trka u naoružanju još nije u znatnoj meri popustila i da se nago-milavanje oružja i dalje nastavlja u strahovitim razmerama, kako po kvantitetu tako i po destruktivnom potencijalu. Zbog toga odlučna dalja nastojanja da se savladaju — na bazi sporazuma koji su već postignuti ili bar sužavanjem područja nesporazuma — preostala sporna pitanja predstavljaju bitan deo opštih napora da se uklone preostali izvori zategnutosti«. Konkretni predlog, dat u govoru Koče Popovića, bio je prilagođen još vrlo ograničenim mogućnostima da se približavanje gledišta realizuje u izvestan početni sporazum: »Sada se postavlja pitanje, nije li možda već postalo moguće da se dođe do sporazuma bar o tome da se dalje ne povećavaju izdaci na naoružanje i oružane snage. Zar sama činjenica da su neke zemlje već otišle dalje, tj. da su počele da smanjuju svoje oružane snage ili vojne budžete, nije dokaz da je vreme sazrelo za takav sporazum?«

Na X Zasedanju Generalne skupštine UN tretirajući problema razoružanja pristupilo se tek početkom decembra 1955. godine. Očekivanja u vezi sa Ženevskim sastankom ministara spoljnih poslova četiri velike sile (zbog čega je razmatranje problema razoružanja i bilo odloženo za kraj zasedanja) nisu se ostvarila. Na Ženevskom sastanku ponovo su jače došla do izražaja razmimoilaženja, te je na taj način opšta atmosfera, u kojoj se prišlo raspravljanju pitanja razoružanja u Političkom komitetu, bila atmosfera oštro izraženih suprotnosti u stavovima glavnih nosilaca spornih pitanja i minimalnih očekivanja. U takvoj situaciji veći broj zemalja, među kojima Indija, Švedska, Sirija i Jugoslavija, nastojao je da postigne da se jednoglasno usvoji neka sadržinski makar i čisto proceduralna rezolucija, a s druge strane da istakne praktične i prihvatljive elemente sporazuma davanjem novih ideja ili ponavljanjem svojih starih predloga u vezi s razoružanjem.

Predstavnik Jugoslavije u Političkom komitetu Leo Mates (8. decembra 1955. godine) dao je ideju o kombinaciji predloga, učenih sa raznih strana, kao mogućoj osnovi za sporazum. Konstatujući teškoće i nesporazume u toku drugog dela diskusije u 1955. godini, Mates je dalje rekao: »Međutim, neobično je važno da ove godine tokom druge etape diskusija nijedan predlog nije bio potpuno ili apsolutno odbačen. To, naravno, ne znači da bi bilo koji od ranije ili nedavno podnesenih predloga mogao sam po sebi postati opšte prihvatljiv posle dalje diskusije. Postoji — naprosto — mogućnost takvog kombi-

¹ Broj u dokumentaciji UN koji označava Rezoluciju broj 808, donetu na IX Zasedanju Generalne skupštine.

² Ženevska konferencija šefova vlada, sovjetska deklaracija od 10. maja, unilateralne akcije u pravcu razoružanja. — Prim. red.

novanja postojećih predloga, koje bi izmirilo gledišta, odražena u tim predlozima».

Ambasador Mates je podvukao dalje da se politički problemi, koji zatvaraju put progresu u izgrađivanju jednog potpunog plana razoružanja, sastoje u suštini u nedostatku međusobnog poverenja. S tim u vezi, tehničke teškoće u kontroli zaliha nuklearnog oružja (koje su u drugoj polovini 1955 godine bile istaknute u prvi plan razgovora u Potkomitetu Komisije UN za razoružanje i na Zenevskom sastanku ministara spoljnih poslova) dobijaju poseban značaj. No to ipak ne znači, rekao je jugoslovenski predstavnik, da bi bilo mudro preneti na stručnjake odgovornost u tom pogledu. Planovi šefova vlada, izneseni u Zenevi, prožeti su »iskrenošću i mudrošću«. Međutim, pitanje je u kontekstu u koji takvi planovi treba da budu uključeni. U tom pogledu Mates je istakao da »svaka mera, koja ne vodi smanjenju naoružanja i koja ne čini integralni deo opšteg plana o razoružanju, koji će biti nužno sproveden u život u etapama, ne može da odgovori vitalnim zahtevima bezbednosti«. Rešenje ovih pitanja potrebno je tražiti u nastavljaju razgovora i posebno u produžavanju mandata Potkomitetu Komisije UN za razoružanje, čije članice snose posebnu odgovornost. U istupanju Matesa data je ponovna podrška indijskim predlozima o zabrani eksperimenata nuklearnim oružjem i o »primirju u naoružanju«.

U toku X Zasedanja u Generalnoj skupštini Jugoslavija je glasala za sovjetski amandman o uključivanju Indije i Poljske u Komisiju za razoružanje i u njen Potkomitet.

Rezimirajući diskusije o razoružanju na X Zasedanju, državni sekretar Koča Popović rekao je u intervjuu dopisniku »Tanjug«-a, uoči svog odlaska iz Njujorka: »Smatram da bi sporazum trebalo tražiti u usklađivanju predloga, koji se sada nalaze u Potkomitetu Komisije za razoružanje.«

Na zasedanju Komisije za razoružanje, jula 1956 godine

U toku 1956 godine Jugoslavija je, kao član Saveta bezbednosti, bila i član Komisije UN za razoružanje. U okviru zasedanja Komisije jugoslovenski predstavnici obrazložili su iscrpno koncepciju o početnim, delimičnim i ograničenim sporazumima na polju razoružanja. Konkretni izraz te koncepcije bio je i nacrt rezolucije (DC/92), podnet 10 jula 1956 godine. Ova jugoslovenska inicijativa objašnjena je govorima ambasadora dr Jože Brileja u Komisiji UN za razoružanje od 5 i 13 jula 1956 godine.

Ambasador Brilej je 5 jula 1956 godine istakao da se sve veće jačanje interesovanja za problem razoružanja povezuje sa pozitivnim tendencijama u međunarodnim odnosima uopšte. Promene u vezi s tim potiču iz »... priznanja činjenice da nema alternative za mir i da se tome moraju prilagoditi diplomatski metodi svih zainteresovanih, na osnovu čega se konstatuje »ohrabrujuće prebacivanje naglasaka sa čisto vojnih na političke i ekonomske aspekte međunarodnog života«, kao i primetan »porast poverenja, koga je tako žalosno nedostajalo u međunarodnim odnosima«. Na osnovu uporedenja takve situacije u međunarodnim odnosima sa odsustvom napretka na polju razoružanja, dolazi se do zaključka da »napori na tom polju zaostaju za opštom evolucijom međunarodne situacije i postavlja se pitanje zbog čega je to tako. Može se odgovoriti da postoji »izvesna neslaganost između načina prilagođenja problemu razoružanja, koji sada preovlađuje, i postojeće međunarodne stvarnosti«. S tim u vezi, ambasador Brilej konstatuje: »Još uvek postoji očevidna tendencija da se misli isključivo u pojmovima opštih, sveobuhvatnih i zbog toga nužno kompleksnih i zamršениh shema razoružanja. Ne želim da budem rđavo shvaćen. Ja ne kritikujem obuhvatne planove kao takve. Ovi su planovi odigrali vrlo korisnu ulogu definišući granice problema razoružanja, skrećući pažnju na krupne tehničke probleme u vezi s tim i pomažući da se postigne izvesna mera sporazuma u pogledu ovih problema. Oni još uvek — naravno — ostaju cilj kome mi težimo i koji će, nadamo se, jednog dana biti dostignut«. Međutim, »Insistirati na takvom programu u ovim okolnostima ... stvarno sprečava progres ka rešenju problema razoružanja zamračivanjem perspektiva i prouzrokovanjem da se zanemare praktičniji metodi prilagođenja, koji nam se nude«.

Jugoslovenski predstavnik u Komisiji UN za razoružanje Brilej je rekao da takvi, praktičniji metodi prilagođenja postoje »u obliku sporazuma po izvesnim specifičnim tačkama, u pogledu kojih su razlike mišljenja dovoljno sužene«. Time ujedno daje i osnovu jugoslovenske koncepcije početnog, ograničenog i delimičnog sporazuma, što definiše na sledeći način: »Ovi početni ili delimični sporazumi, po mišljenju moje delegacije, nemaju namenu ni da budu zamena za šire programe, niti su pak samo »mere za izgradnju poverenja« u uobičajenom smislu reči. Ove ograničene mere, ne zaviseci od opštih ili budućih sporazuma, trebalo bi da postepeno prerastu u nešto šire, pri čemu svaki delimični sporazum ima da bude nezavisan od drugih sporazuma, ali da priprema put za njih, kada se za to stvore potrebni preduslovi.« Jednu od osnovnih prednosti takvih sporazuma treba videti u činjenici da oni, »ako su brižljivo i razumno zamišljeni, ne bi trebalo da menjaju postojeću ravnotežu snaga

u svetu, niti da daju ma kojoj sili razloga da se plaši za svoju bezbednost«.

Saglasno ovakvoj koncepciji, jugoslovenska delegacija u Komisiji UN za razoružanje podnela je 10 jula 1956 godine svoj predlog rezolucije, čiji je zadatak bio da konkretno ukaže na one probleme koji bi, kako izgleda u datim okolnostima, mogli uspešno da se reše. Dispozitivni deo tog nacrta rezolucije pozivao je zemlje članice Potkomiteta Komisije UN za razoružanje:

»1) da nastave sa nastojanjima da se postigne sporazum o opštem razoružanju;

2) da nastoje da postignu jedan skori sporazum o onim početnim merama razoružanja, koje su sada praktično moguće, i o takvim oblicima i stepenima kontrole, koji su za te mere potrebni, kao i o primeni tih mera razoružanja i oblika i stepena kontrole, a posebno u pogledu:

a) smanjenja konvencionalnog naoružanja i oružanih snaga;
b) obustave eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja, kao i drugih praktičnih mera na polju nuklearnog naoružanja;
c) smanjenja vojnih izdataka«.

Ovaj nacrt rezolucije, kao i drugi predlozi podneti Komisiji tokom rada, nije bio predmet glasanja, već je uključen u izveštaj Komisije za razoružanje.

Na XI Zasedanju Generalne skupštine UN

Raspravljanje o problemu razoružanja na XI Zasedanju Generalne skupštine UN odvijalo se u uslovima znatno drugačijim nego što je to bio slučaj sa Zasedanjem Komisije UN za razoružanje. U međunarodnim odnosima nastupio je period krize, izazvane agresijom na Srednjem Istoku i događajima u Mađarskoj. Međutim, ipak se brzo pokazalo da, bez obzira na privremene teškoće, problem razoružanja ima takav značaj i da uživa takvu pažnju javnog mnjenja u svetu da ga ni u ovim izuzetnim uslovima nije moguće trajno potisnuti u drugi plan. To se najpre manifestovalo izjavom sovjetske vlade od 17 novembra 1956 godine, o razoružanju i smanjenju međunarodne zategnutosti (dokument UN A/3366). Ovi predlozi sadržali su kao nove elemente ideje o vazdušnoj inspekciji, ograničenoj na zonu od po 800 km dubine istočno i zapadno od demarkacione linije u Evropi, što na izvestan način, iako u odnosu na drugo i sporno područje, odgovara sugestijama SAD o stvaranju probnih zona za vazdušnu inspekciju i znači prihvatanje te inspekcije, po prvi put, sa sovjetske strane, u prvim fazama razoružanja. Već 14 decembra najavljeni su protivpredlozi SAD, koji su u svojoj konačnoj formi izneti pred Politički komitet 12 januara 1957 godine (dokument UN A/C.1/783). Ovi protivpredlozi bazirali su se uglavnom na obustavi proizvodnje nuklearnog oružja kao preduslova za drugi napredak na polju razoružanja, uključujući tu i obustavu eksperimenata nuklearnim oružjem. Oni su takođe sadržali zahtev da se još u ranoj fazi uzme u obzir i stavi pod kontrolu pojava novih tipova oružja — »zemaljskih satelita«, »interkontinentalnih projektila«, odnosno »oružja velikog dometa bez posade«.

Stav jugoslovenske delegacije po pitanju razoružanja je još u početnoj fazi XI Zasedanja, 28 novembra 1956 godine, izneo šef delegacije FNRJ državni sekretar za inostrane poslove Koča Popović: »Posle jednog perioda, u kome smo bili svedoci jednog dosta osetnog približavanja gledišta, izgleda da se ponovo nalazimo u čor-sokaku. Tim povodom hteo bih da učinim dve primedbe. Prvo, moja vlada ostaje pri konkretnim predlozima, koje je učinila u Komisiji za razoružanje i u kojima su bile predviđene izvesne konkretne mere, kako u oblasti naoružanja nazvanog »klasičnim«, tako i u oblasti nuklearnog oružja, s tim da sve to bude praćeno potrebnim sistemom kontrole. Drugo, vlada SSSR-a upravo je učinila jedan novi predlog. Mi smo nastojali na tome da ovaj predlog bude proćen sa pažnjom koju zaslućuje. Mi sa zadovoljstvom konstatujemo da je predstavnik delegacije SAD takođe podvukao izvesne njegove pozitivne aspekte«.

»Ako se želi postići neki pozitivan rezultat, onda treba preći i prihvatiti prilagođen od apstraktnog na konkretno, tj. sa plana na njegovo ostvarenje, sa namera na akciju. Konkretno predloženo rešenje može da predstavlja izvesne prednosti ili nepogodnosti za jednu od strana. Treba dakle podneti druge predloge, takođe konkretne i detaljne. Ali ideja, na koju se treba privići, jeste da ne treba beskonačno meriti opravdanost jednog konkretnog plana, koji treba da nas odvede do postepenog razoružanja, prema prednostima koje bi se želele izvući, u opštoj ravnoteži snaga, koja će iz tog plana proići. Drugim rećima, svi ti planovi — bez obzira odakle dolaze — trebalo bi da se posmatraju prema efektu, koji bi mogli imati u odnosu na konsolidaciju mira, a ne u perspektivi jednog »ipak rata« (guerre quand-même)«.

Govoreći 16 januara 1957 godine u Političkom komitetu u debati o problemu razoružanja, jugoslovenski predstavnik ambasador Brilej osvrnuo se na mesto problema razoružanja u uslovima nove međunarodne situacije. On je konstatovao da su jugoslovenske koncepcije početnog i ograničenog sporazuma naišle na povoljan prijem kod zemalja članica Komisije UN za razoružanje (Velike Britanije, SSSR, SAD).

»Jedno takvo područje jeste, to je jasno, područje konvencionalnog naoružanja i oružanih snaga, gde ne izgleda da više postoji kakakvo stvarno neslaganje u odnosu na pitanje nivoa, ili bar početnih nivoa. Isto bi vaćilo i za pitanje smanjenja vojnih izdataka, koje je tesno povezano sa ovim pitanjem. Što se tiće izvesnih početnih vanredno važnih mera na polju nuklearnog naoružanja, može se, po našem mišljenju,

— rekao je Brilej — zamisliti mogućnost sporazuma u pogledu pitanja obustave, ili bar ograničenja i regulisanja eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja. Mi snažno osećamo potrebu da se učine veći naponi, kako bi se obezbedilo da sva proizvodnja fisijonih materijala bude korišćena samo za nevojne svrhe».

»... Sve što moja delegacija želi, — rekao je Brilej — jeste da mogućnosti početnih koraka na polju razoružanja budu potpuno ispitane i iskorišćene. Ona smatra da je metod delimičnih sporazuma u ovoj situaciji praktičan i realističan.

Dok budemo postepeno i — nadam se — uspešno nastojali da prenesemo problem razoružanja na nivo praktičnog ostvarenja, mi ćemo, naravno, imati da se suočimo sa izvesnim novim pitanjima, ili — bolje rečeno — izvesna stara pitanja će nam se nametnuti sa još većom oštrinom. Jedno takvo pitanje od najvećeg značaja je pitanje koje izrasta iz činjenice da se mi — ustvari — bavimo problemom razoružanja, koji je na prvom mestu problem naoružanja velikih sila, u odsustvu jedne od njih. Kada to kažem, ja naravno podvlačim činjenicu da NR Kina dosada još nije bila u situaciji da sudeluje u razmatranju jednog problema, u kome je sasvim jasno da ona ima da da doprinos od vitalnog značaja i u kome su njeni interesi direktno tangirani. Ovim se pridaje izgled sve veće nerealnosti našim diskusijama o razoružanju. Pitanje kineskog učešća u razgovorima o razoružanju na taj način postalo je bitan, sastavni deo problema razoružanja».

Zajedno sa 11 drugih zemalja (Australijom, Brazilijom, Kanadom, El Salvadorom, Francuskom, Indijom, Japanom, Norveškom, SSSR, Velikom Britanijom i SAD), Jugoslavija je bila sapredlažac naarta rezolucije (dokumenat UN A/C/L. 163), koji je jednoglasno usvojen, a u kome se — između ostalog — pozdravlja progres učinjen u izvesnim aspektima problema razoružanja posle X Zasedanja Generalne skupštine od strane Komisije za razoružanje i njenog Potkomiteta, zahteva od Komisije za razoružanje da uskoro sazove svoj Potkomitet i preporučuje Komisiji za razoružanje i njenom Potkomitetu da posvete pažnju različitim predlozima, podnetim Ujedinjenim nacijama, uključujući u pored anglo-francuskih, sovjetskih i američkih predloga još i predloge Indije od 25 jula 1956, Jugoslavije od 10 jula 1956 i Kanade, Japana i Norveške od 18 januara 1957, kao i Bulganjinove i Aizenhauerove predloge o kontrolnim punktovima, odnosno vazdušnoj inspekciji.

Ekspoze državnog sekretara Koče Popovića pred Saveznom narodnom skupštinom, 26 februara 1957 godine

U ekspozu pred Saveznom narodnom skupštinom, 26 februara 1957, državni sekretar za inostrane poslove Koča Popović rekao je o problemu razoružanja sledeće: »Naše gledište o problemu razoružanja takođe je poznato po stavovima koje smo u vezi s tim izložili pred OUN. Jugoslovenska vlada podržava i podržavaće sve inicijative bez obzira sa koje strane dolazile, koje mogu ubrzati rešenje ovog problema, koji je od prvorazrednog značaja za celokupnost međunarodnih odnosa i za održavanje i učvršćenje mira. Odlučne smo pristalice zabrane proizvodnje termoneuklearnog oružja i uništenja postojećih zaliha. Ako se ne može o tome odmah postići sporazum mi smo, kao prelaznu meru, za zabranu, odnosno ograničenje i međunarodnu kontrolu novih eksperimenata tim oružjem. S obzirom na opasnost koju predstavljaju i sami novi eksperimenti, mi smatramo da se odlaganje rešenja ovog problema ne može pravdati nikakvim strategiskim, političkim, ni drugim razlozima. Miroljubivi narodi sveta su suočeni sa činjenicom da se tzv. »taktičko« atomoško oružje već počinje uvoditi u normalno naoružanje savremenih armija. To predstavlja, po našem mišljenju, ne ograničavanje opasnosti od »velikog« termoneuklearnog rata, kao što neki tvrde, nego, naprotiv, njegovo postepeno legalizovanje. Isto tako ne smatramo da postojanje zaliha atomskih i hidrogenskih bombi, time što takvih zaliha ima »na obema stranama«, predstavlja automatsku prepreku ratu. Takvo gledište ustvari legalizuje njihovu dalju proizvodnju. Razume se da smo mi za postepenu redukciju klasičnog naoružanja. Ubedeni smo da bi se, kada bi svi, a naročito velike sile, od kojih u prvom redu zavisi rešavanje ovih problema, uzeli odlučan kurs na postizanje sporazuma, prilično lako rešilo i pitanje neophodne odgovarajuće kontrole. Da bi se mogao postići napredak u celom ovom pitanju, potrebno je pre svega da mu najodgovornije sile pristupe držeći se čvrsto kursa na neophodno održavanje i učvršćenje mira, a ne sa pozicija postizanja iluzornih prednosti u eventualnom ratu. Mi verujemo, osim toga, da bi se izgledi za uspeh poboljšali, ako bi se u telo, koje neposredno raspravlja o ovom problemu, uvela jedna velika, ugledna zemlja, koja ne pripada ni jednom od dva bloka, kao što je naprimer Indija.«

Jugoslovenski memorandum Potkomitetu Komisije UN za razoružanje od 10 aprila 1957 godine

Na zasedanju Potkomiteta Komisije UN za razoružanje, koje je počelo u Londonu 18 marta 1957 godine, pozvana je preko Generalnog sekretara UN jugoslovenska vlada, uporedo sa vladama Indije, Japana i Norveške, da obrazloži svoje predloge, pomenute u Rezoluciji XI Zasedanja Generalne skupštine UN. Jugoslovenski ambasador u Londonu Ivo Vejdova uručio je 10 aprila u vezi s tim memorandumom jugoslovenske vlade.

Pošto je ukazano na sadržinu jugoslovenskih predloga od 10 jula 1956 godine, u memorandumu se dalje kaže: »Jugoslovenska vlada smatra da suština ovih predloga i u sadašnjim uslovima potpuno odgovara zahtevima situacije i predstavlja efikasan put za olakšanje rešenja otvorenih pitanja na području razoružanja.«

Memorandum sadrži sledeću ocenu značaja problema razoružanja u sadašnjoj situaciji: »Krizu u međunarodnim odnosima krajem prošle godine privremeno je prekinula jedan duži period smirivanja u svetu i još više istakla opasnost, koju za svetski mir predstavlja današnja situacija u naoružanju, u kojoj svaki međunarodni sukob znači ozbiljnu opasnost za opstanak čovečanstva. Ova kriza je još jednom ozbiljno i oštro podvukla potrebu što bržeg efikasnog rešenja problema razoružanja i pokazala da trka u naoružanju i stalno uvođenje novih sredstava masovnog uništenja ne samo da odražavaju napetost u svetu i da potiču iz nje, nego predstavljaju i jedan od glavnih faktora, koji doprinosi toj napetosti... Postalo je jasno da svet, podeljen u naoružane blokove i vojne saveze, živi u stalnoj opasnosti i strahu od katastrofalnog sukoba.«

U memorandumu se ponovo ističe da, po jugoslovenskom shvatanju, početni i delimični sporazumi ne bi trebalo da zamene napore za jedan opšti i sveobuhvatni sporazum o razoružanju. Naprotiv, »cilj ovog predloga je da se putem početnih i delimičnih sporazuma onde, gde je to moguće, stavi u pokret jedan proces razoružanja, koji bi se odvijao uporedo na polju konvencionalnog oružja i oružanih snaga s jedne i nuklearnog naoružanja s druge strane, i koji bi bio praćen primenom odgovarajućih mera kontrole«. Ove mere kontrole bile bi striktno prilagođene obimu postignutog početnog sporazuma.

U vezi s konkretnim mogućnostima početnog sporazuma memorandum ponovo ukazuje na visoku meru saglasnosti, koja je između zemalja članica Potkomiteta postignuta u pitanju nivoa oružanih snaga. Štaviše, kako izgleda, stvarni nivoi tih snaga danas su veoma blizu onih brojnih stanja o kojima je postignuta saglasnost za prvu fazu programa razoružanja. Važno je i karakteristično da su u toku poslednjih godina bile moguće i ozbiljne redukcije oružanih snaga, sprovedene u život unilateralnim akcijama pojedinih sila. Znatna mera saglasnosti takođe postoji i kod pitanja zamrzavanja, odnosno početnog procentualnog smanjenja vojnih izdataka, tako da bi se i ovde uz uzajamnu dobru volju i određenu meru poverenja mogao postići sporazum.

U vezi s problemom nuklearnog oružja u memorandumu se kaže: »Na području nuklearnog naoružanja jugoslovenska vlada ističe kao meru, koja se nameće u prvom redu, obustavu — ma i privremeno — eksperimentalnih eksplozija. Po mišljenju jugoslovenske vlade ovi predlozi nalaze se danas potpuno u granicama mogućeg početnog sporazuma. Oni sem toga imaju jednu izvanredno široku osnovu u zahtevima javnog mnjenja u svetu i u zvaničnom stavu niza vlada — zemalja članica UN. Tek ukoliko se strane ne bi složile, moglo bi — kao prelaz ka potpunijim rešenjima — doći u obzir bitno ograničenje takvih eksplozija.« I dalje: »Nesumnjivo je ohrabrujuće što su u poslednjim predlozima obeju strana našli mesta i predlozi o obustavljanju proizvodnje nuklearnog oružja i korišćenju proizvedenih fisijonih materijala isključivo u mirnodopske svrhe. Ostvarenje prelaza od ovog novog približavanja gledišta, do jednog konkretnog sporazuma predstavljalo bi takođe značajan doprinos i problemu razoružanja u celini i posebno otklanjanju opasnosti od nuklearnog oružja. Uporedo s tim, sve više sazrevaju uslovi da i eventualne druge praktične mere na području nuklearnog naoružanja postanu predmet sporazuma.«

Što se tiče problema kontrole, memorandum ističe da bi ograničene početne mere kontrole mogle dobiti naročitu važnost kao prva iskustva, na kojima bi se kasnije — u nekom višem stepenu procesa razoružanja — mogao izgraditi čitav sistem međunarodne kontrole. Dalje se u vezi s tim kaže: »Bilo bi takođe od velike koristi da Potkomitet učini napore da pronađe bar jedan početni zajednički imenitelj za mnogobrojne sugestije u određivanju posebnih zona za kontrolu i inspekciju naoružanja, odnosno za uvođenje takve inspekcije uporedo sa ograničenjem naoružanja u tim zonama. Predloge u tom smislu dale su članice Potkomiteta u raznim prilikama i među njima je moguće istaći naročito predlog Ujedinjenog Kraljevstva u Ženevi od 21. jula 1955, član 5 Zajedničke deklaracije Kanade, Francuske, Ujedinjenog Kraljevstva i SAD od 4. maja 1956 i predlog SSSR od 18. marta 1957.«

U memorandumu se ukazuje na važnost početnog sporazuma i sa gledišta procesa razoružanja i sa gledišta opšte atmosfere u svetu, i u vezi s tim podvlači da »pri današnjem prosuđivanju mogućnosti... sporazuma treba u svakom slučaju uzeti u obzir evoluciju učinenu u poslednje vreme u problemu razoružanja. Napredak ostvaren u tom periodu, naprimer približavanje gledišta, uprkos još postojećim razmimoilaženjima, na problemu vazdušne inspekcije ili činjenica da je sa obe strane uzeta u obzir pojava novih tipova raketnog oružja, daje opravdanja za pozitivno gledanje na tu evoluciju.«

Na kraju se kaže da jugoslovenska vlada nema želju da se pri ukazivanju na osnovne elemente mogućeg sporazuma upušta u detalje, čija razrada i konkretizacija moraju,

pre svega, biti rezultati saglasnosti u Potkomitetu. Ona se zadovoljava »ukazivanjem na jedan metod prilaženja i na osnovne pravce kretanja ka rešenju izvesnih aspekata problema«.

U završnom delu memoranduma ističe se da bi napredak u pitanju razoružanja mogao biti olakšan proširenjem sastava Potkomiteta Komisije UN za razoružanje i same komisije sa Indijom.

B.J.

IZVORI:

Pretsednik Republike Josip Broz Tito: Ekspozé u Saveznoj narodnoj skupštini od 7. marta 1955 — »Borba«, 8. mart 1955.

Pretsednik Republike Josip Broz Tito: Govor na proslavi 10-godišnjice oslobođenja Istre i Pule od 15. maja 1955 — »Borba«, 16. maj 1955.

Koča Popović: Govor u generalnoj debati pred Generalnom skupštinom UN na X Zasedanju od 26. septembra 1955 — »Borba«, 27. septembar 1955.

Leo Mates: Govor o pitanju razoružanja u Političkom komitetu na X Zasedanju Generalne skupštine UN, 8. decembra 1955 — dokument UN A/C. 1./PV. 807.

Leo Mates: Objašnjenje stava delegacije FNRJ prema podnetim predlozima rezolucija o pitanju razoružanja u Političkom komitetu, 12. decembra 1955 — dokument UN A/C.1/PV.811.

D-r Jože Brilej: Govor u Komisiji UN za razoružanje od 5. jula 1956 — dokument UN DC/PV. 53.

D-r Jože Brilej: Obrazloženje nacrtu rezolucije Jugoslavije u Komisiji UN za razoružanje od 13. jula 1956 — dokument UN DC/PV. 59.

Koča Popović: Govor u generalnoj debati pred Generalnom skupštinom UN na XI Zasedanju od 28. novembra 1956 — »Borba«, 2. decembar 1956, dokument UN A/PV. 599.

D-r Jože Brilej: Govor o pitanju razoružanja u Političkom komitetu na XI Zasedanju Generalne skupštine UN od 16. januara 1957 — dokument UN A/C.1/823.

Koča Popović: Ekspozé pred Saveznom narodnom skupštinom od 26. februara 1957 — »Borba«, 27. februar 1957.

Memorandum Vlade FNRJ Potkomitetu Komisije UN za razoružanje — »Borba« i »Politika«, 20. april 1957.

POSETA POTPRETSEDNIKA SIV-a SVETOZARA VUKMANOVIĆA EGIPTU, SIRIJI, LIBANU I GRČKOJ

Potpredsednik Saveznog izvršnog veća Svetozar Vukmanović posetio je Egipt, Siriju, Liban i Grčku od 20. marta do 7. aprila 1957. godine. U pratnji potpredsednika Vukmanovića nalazili su se predsednik Komiteta za spoljnu trgovinu Hasan Brkić, državni potsekretar Borivoje Jelić i državni savetnik u Saveznom zavodu za privredno planiranje inž. Alojz Dular.

Poseta Republici Egiptu

Odazivajući se pozivu predsednika Gamal Abdel Namera, upućenom za vreme njegovog boravka u Jugoslaviji jula 1957. godine, potpredsednik Saveznog izvršnog veća Svetozar Vukmanović posetio je Republiku Egipt od 21. do 29. marta 1957. god.

Potpredsednik Vukmanović je 21. marta posetio predsednika Namera i predao mu ličnu poruku predsednika Tita. Za vreme boravka u Egiptu Svetozar Vukmanović je s predsednikom Namerom i njegovim saradnicima izmenio mišljenja o obostranim iskustvima, naročito na ekonomskom polju. Sa egipatskim ministrom za komunalne poslove i planiranje Abdel Latif Bogdadijem delegacija je vodila razgovore o ekonomskim problemima. Predsednik Komiteta za spoljnu trgovinu Hasan Brkić sastao se sa egipatskim ministrom trgovine Noseirom.

Potpredsednik Vukmanović je sa članovima delegacije posetio, pored Kaira, i modernu vojnu fabriku u kairskom predgrađu Meadi, gradilište egipatske železare kod Heluana, Port Said, zatim centar egipatske tekstilne industrije Kafr El Davar, Aleksandriju, provinciju El Tahrir i gradilište hidrocentrale kod Asuana.

U izjavi predstavnik egipatske novinske agencije za Srednji Istok »Men«, 26. marta, Svetozar Vukmanović je između ostalog rekao:

»Postoje svi objektivni i subjektivni uslovi za svestranu i sve širu saradnju između Jugoslavije i Egipta, kao i ostalih arapskih zemalja«. On je zatim podvukao da Jugoslavija vodi politiku aktivne kohezivnosti koja služi njenim osnovnim državnim i nacionalnim interesima kao i interesima svetskog mira.

Na svečanom ručku u Asuanu 28. marta Svetozar Vukmanović je, odgovarajući na pozdrav guvernera provincije, rekao da je izgradnja Asuana uslov industrijalizacije Egipta. Pitanje izgradnje asuanske brane »nije samo pitanje Egipta, već i svih evropskih zemalja koje se ni same ne mogu dalje razvijati ako se ne razviju i nerazvijene zemlje«.

Pred odlazak iz Egipta potpredsednik Vukmanović se u izjavi kairskom radiju zahvalio predsedniku Naseru i egipatskom narodu na srdačnom dočeku. Govoreći o susretima sa radnim ljudima Egipta i o poseti modernim objektima, Svetozar Vukmanović je izrazio čvrsto uverenje »da ova zemlja ne samo što raspolaže svim elementima potrebnim za industri-

jalizaciju i privredni razvoj uopšte, nego, što je još važnije, ona raspolaže i potrebnim znanjem i snagama da u skoroj budućnosti izgradi naprednu, snažnu i modernu privredu«.

Poseta Republici Siriji

Posle dvodnevne privatne posete Republici Libanu, tokom koje se potpredsednik Vukmanović susreo s vodećim libanskim državnici, jugoslovenska delegacija je 1. i 2. aprila 1957. godine zvanično posetila Republiku Siriju.

Potpredsednik Vukmanović je sa Hasanom Brkićem posetio predsednika Republike Sirije Sukri Kuatlija i predsednika Parlamenta Kudsija.

U razgovorima s jugoslovenskom delegacijom učestvovali su predsednik vlade Republike Sirije Sabri el Asali, ministar inostranih poslova Salah Bitar, ministar odbrane Kaled Azem, ministar javnih radova Faheer Kajali i ministar privrede Halil Kales.

Razmenjena su gledišta o situaciji na Srednjem Istoku i o međunarodnim problemima i jačanju ekonomskih veza između dveju zemalja.

Jugoslovenska delegacija je posetila tekstilnu fabriku kod Damaska i dolinu Guta, zitorodni kraj u blizini Damaska.

Pred odlazak iz Sirije potpredsednik Vukmanović je u izjavi za štampu istakao: »Naročito mi je zadovoljstvo da podvučem uverenje u široke mogućnosti za dalju plodnosnu saradnju između Sirije i Jugoslavije na čemu će, uveren sam, raditi obe vlade«.

Poseta Kraljevini Grčkoj

Potpredsednik Saveznog izvršnog veća Svetozar Vukmanović u pratnji članova jugoslovenske delegacije stigao je 4. aprila u privatnu posetu Grčkoj, gde je 5. i 6. aprila imao niz susreta s vodećim ličnostima ove zemlje.

Potpredsednik Vukmanović je u pratnji jugoslovenskog ambasadora Miše Pavičevića vodio razgovore s predsednikom vlade Kraljevine Grčke Konstantinom Karamanlisom i ministrom spoljnih poslova Evangelos Averofom. Razmatrani su uzajamni odnosi Grčke i Jugoslavije, a naročito ekonomska pitanja.

Predsednik Komiteta za spoljnu trgovinu Hasan Brkić posetio je grčkog ministra industrije i trgovine Panajatis Papaniguras. Razmenjena su mišljenja o ekonomskoj saradnji dveju zemalja i izražena je želja da se njihova ekonomska saradnja pojača u raznim oblastima. Konstatovano je da se robna razmena između Grčke i Jugoslavije razvija povoljno i da se ukazuje potreba da se u oblasti industrije, poljoprivrede, turizma, pomorskog i druskog saobraćaja prošire osnovne saradnje između Jugoslavije i Grčke.

Po povratku u Beograd, Svetozar Vukmanović je 7. aprila na zemunskom aerodromu dao izjavu novinarima u kojoj je rekao »da Jugoslavija i njena spoljna politika uživaju izvanredno veliki ugled«. Isto tako uverili smo se, — naglasio je on, — da postoje izvanredno povoljni uslovi za razvitak ekonomskih odnosa između naše zemlje i svih zemalja na Bliskom Istoku. Dosadašnji uspehi na ekonomskom povezivanju daju dosta dobar rezultate, ali je perspektiva da ti rezultati budu još bolji«.

R.-T. P.

SADRŽAJ IZDATIH BROJEVA

STANOVNIŠTVO		Izmene u načinu raspodele ukupnog prihoda privrednih organizacija		202
Porast stanovništva i gustina naseljenosti	1—6			
Struktura stanovništva po polu i starosti	167—172	KULTURA		
DRUSTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE		Ekonomski instituti	41—42	
Savezna narodna skupština	7—12	Školski prostor	93	
Zasedanje Savezne narodne skupštine 13—14; 71—72; 121; 181—185		Radnički univerziteti	94—95	
Razvoj radničkog samoupravljanja	15—22	Političko-informativni listovi	96—98	
Lokalna samouprava	61—68	Ustanove u oblasti nuklearne energije	99—101	
Sistem narodne odbrane	69—71	Filmovi proizvedeni u 1956 godini	102	
Savezno izvršno veće	111—116	Visoka nastava	139—143	
Parlamentarna delegacija u Velikoj Britaniji	116	Zaštita spomenika kulture	144—145	
Organizacija sudova	117—120	Treći kongres Saveza filmskih radnika	145	
Sednice Saveznog izvršnog veća 121—122; 186		Književna dela u 1956 godini	146—148	
Državna uprava	173—180	Geološko-istraživačke organizacije	203—204	
POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE		Jugoslovenska likovna umetnost u inostranstvu	205—206	
Treći plenum Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije	23—24	Književne nagrade u 1956	206	
Narodna omladina Jugoslavije	73—75	SOCIJALNA POLITIKA I NARODNO ZDRAVLJE		
Sedmi plenum CK SKJ	75	Dodatak na decu	103—104	
Međunarodni kontakti SKJ i SSRNJ u 1956 godini	76—80	Finansiranje zdravstvenih ustanova	104—105	
Četvrti plenum Centralnog komiteta Saveza komunista Srbije	123	Sanitarna inspekcija	106	
Četvrti kongres Saveza novinara Jugoslavije	123	Socijalno osiguranje	149—152	
Zajednička deklaracija delegacija CK KPF i CK SKJ	123—124	Zaštita ratnih vojnih invalida	207—208	
Razgovori između predstavnika SSRNJ i Socijalističke partije Belgije	124	Lekari	209—210	
Peti plenum Saveznog odbora SSRNJ	187—190	FIZIČKA KULTURA I NARODNA TEHNIKA		
Treći plenum Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske	190	Partizan Jugoslavije — Savez za telesno vaspitanje	43—44	
Razgovori delegacije SKJ i SSRNJ i delegacije Socijalističke partije Italije	190	Sportisti na XVI Olimpijadi u Melburnu	44	
PRIVREDA		Deset godina Narodne tehnike — Saveza za tehničko vaspitanje	45—46	
Savezni društveni plan za 1957 godinu	25—29	Savez sportova Jugoslavije	153—156	
Crna metalurgija	30—32	SPOLJNA POLITIKA		
Boksit	33—34	Jugoslovenski stav o događajima u Mađarskoj	47—52	
Hidro sistem Dunav—Tisa—Dunav	35	Jugoslovenski stav o sueckoj krizi	53—54	
Lična potrošnja	36—38	Međunarodni ugovori zaključeni u 1956 godini	55—60	
Ekonomsko-finarski odnosi sa inostranstvom	39—40	Diplomatsko-konzularna predstavništva	107—110	
Trgovačka mornarica i luke	81—84	Državne posete u 1956 godini	157—164	
Gradnja stanova i stanovanje	85—89	Poseta državnog sekretara za inostrane poslove Belgiji	164	
Proizvodnja i prerada uglja	90—92	Opšta spoljno-politička aktivnost Jugoslavije	165	
Elektroprivreda	125—130	Ratifikovani međunarodni sporazumi	166	
Drumski saobraćaj	131—134	Stav i inicijative Jugoslavije u pitanju razoružanja (1955—1957)	211—214	
Aluminijumska industrija	135—138	Poseta potpredsednika SIV-a Svetozara Vukmanovića Egiptu, Siriji, Libanu i Grčkoj	214	
Metalna industrija	191—194			
Deset godina spoljne trgovine	195—198			
Privreda u prvom tromesečju 1957	199—201			

*Publikacija izlazi u mesečnim sveskama.

Godišnja pretplata 3.000 dinara. / Tekući račun kod Narodne banke br. 1032—T—645. / Redakcija: Ulica Moše Pijade 12, tel. 24-751. / Administracija: Ulica Kosmajka 7, tel. 22-778, pošt. fah 62 / Beograd

Štampa Beogradski grafički zavod, Beograd

